

KAIKKIEN OMA TILA

Kaupunkiluonnon merkityksiä itähelsinkiläisten asukkaiden
näkökulmasta

Outi Silfverberg

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiologia

Pro gradu -tutkielma

Syyskuu 2010

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto □ – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – □ Institution – Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä □ □ □ – Författare – Author Outi Silfverberg			
Työn nimi □ □ – Arbetets titel – Title Kaikkien oma tila – Kaupunkiluonnon merkityksiä itähelsinkiäisten asukkaiden näkökulmasta			
Oppiaine – Läroämne – Subject Sosiologia			
Työn laji □ □ – Arbetets art – Level Pro gradu	Aika □ □ – Datum – Month and year Syyskuu 2010	Sivumäärä □ □ – Sidoantal – Number of pages 105 + 5 liitettä	
Tiivistelmä □ □ – Referat – Abstract			
<p>Tutkimuksessa pureudutaan kaupunkiluontoon ja kaupungin viheralueisiin liittyviin kokemuksiin ja merkityksiin asukasnäkökulmasta. Luonnonläheisyys nousee suomalaisten asumispreferensseissä kärkisijoille ja viheralueet ovat usein merkittävimpiä puolustamisen kohteita rakentamishankkeiden yhteydessä. Tutkimuksessa on pyritty vastaamaan kysymyksiin, mitä luonnonläheisyys asukkaille merkitsee, minkälainen rooli kaupunkiluonnolla on osana kaupunkirakennetta ja mitä on viheralueiden arvostamisen taustalla. Tutkimus on osa Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) koordinoimaa Urbaani onni -hanketta.</p> <p>Tutkimuksen aineisto koostuu Itä-Helsingissä Mellunkylän alueella tehdyistä asukkaiden kävelyhaastatteluista, joiden aikana asukas on johdatellut tutkijaa itse valitsemaansa kävelyreittiä pitkin. Lisäksi aineistona on käytetty asukkaiden omasta ympäristöstään ottamia valokuvia ja Urbaani onni -hankkeen Pehmo GIS-kyselyn vastauksia. Menetelmät ovat auttaneet tutkijaa kiinnittymään ympäristöön, josta asukkaat puhuvat ja havainnoimaan konkreettisesti ympäristön sisältämiä mahdollisuuksia ja merkityksiä.</p> <p>Helsingin luonto ja viheralueet sisältävät hyvin monenlaista ympäristöä. Puistoihin ja kaupunkimetsiin liittyvät kokemukset ja merkitykset eroavat toisistaan ja erityyppisten viheralueiden arvostus ja paikkaan kiinnittyminen riippuvat asukkaiden omista taustoista, lähtökohdista ja kokemuksista. Kaupunkiluonnon omaleimaisuus kaupunkiympäristönä liittyy sen sisältämiin toiminnan ja määrittelyn vapauksiin, jotka ovat rakennetussa ja rajatussa ympäristössä usein kapeampia. Kaupunkiluontoa voi lähestyä kaikille avoimena jaettuna julkisena tilana, jossa usein korostuu tilan joustavuus sekä toiminnan mahdollisuuksien moninaisuus. Toisaalta kaupunkiluonto edustaa monille henkilökohtaista omaa ympäristöä, jolloin merkityksellisiksi nousevat mahdollisuudet rentoutua, hiljentyä ja irrottautua kaupungin hälystä ja kiireestä.</p> <p>Toimivaa yhdyskuntarakennetta suunniteltaessa on ymmärrettävä asukkaiden kokemuksellisen tiedon arvo suunnittelulle. Kaupunkirakenteen tiivistyessä on pyrittävä vastaamaan kysymyksiin, mitä karttojen tyhjät alueet merkitsevät asukkaille, mitkä viheralueista ovat asumiskokemuksen kannalta erityisen merkittäviä ja mitkä alueet puolestaan kaipaavat kehittämistä ja toiminnallistamista.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords kaupunkiluonto, kaupunkisuunnittelu, vuorovaikutteinen suunnittelu, kokemuksellinen tieto, täydennysrakentaminen			

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset.....	2
I OSA	5
2 Suomalainen lähiörakentaminen	5
2.1 Puutarhakaupungista betonilähiöön	5
2.2 Ekologiset ja sosiaaliset vaatimukset tämän päivän suunnittelussa.....	8
2.3 Asukkaat mukana suunnittelussa	11
3 Luonto kaupungissa	14
3.1 Tutkimuskohteena kaupunkiluonto	14
3.2 Luonnon merkitys kaupunkilaisille.....	17
3.3 Helsingin viheralueet.....	20
4 Suomalainen kaupunkilaisuus – onko sitä?	22
4.1 Suomalaisten asumisen arvot.....	22
4.2 Elinympäristön koettu laatu tiiviissä kaupunkirakenteessa	25
4.4 Mitä suomalainen kaupunkilaisuus voisi olla?	28
4.4 Lähiöasumista maaseudun ja urbaanin rajalla	31
5 Tutkimuksen teoriataustaa	32
5.1 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa	32
5.2 Ympäristösuhde	35
5.3 Monikerroksinen paikka ja eleyt tilat.....	36
5.4 Ympäristön sisältämät tarjoumat	38
6 Menetelmät ja aineisto	39
6.1 Tutkimusalue: Mellunkylä Itä-Helsingissä.....	41
6.2 Kävelyhaastattelu tutkimusmenetelmänä	43
6.3 Valokuvat osallistavana välineenä ja aineistona.....	44
6.4 PehmoGIS ja laadullinen aineisto	46
6.5 Analyysin suuntia.....	47
II OSA	49
7 Mellunkylän moninainen kaupunkiluonto	49
7.1 Itä-Helsingin onnen paikat Urbaani onni -aineistossa.....	50
8 Tarinoita Mellunkylästä	52
8.1 Muistojen paikat.....	53
8.2 Kotiseutuna Itä-Helsinki.....	55
8.3 Asuminen välikaupungissa	58
8.4 Reittivalintoja.....	60
8.5 Luontokokemuksia lähimetsässä.....	64

8.6 Omat polut	67
8.7 Esteettisyyttä etsimässä	68
8.8 Kohtaaminen viheralueilla	70
8.9 Lapsen luonto.....	71
9 Tuloksia ja tulkintaa.....	73
9.1 Kaupunkilaisen kaipuu luontoon	74
9.1.1 Yksilölliset ja jaetut luontotulkinnat.....	76
9.1.2 Luonto omana paikkana.....	79
9.2 Luonto osana kaupungin rakennetta.....	81
9.2.1 Kaupunkiluonto joustavana julkisena tilana	83
9.2.2 Ympäristön haltuunotto ja jakaminen.....	84
10 Keskustelua: Kohti kohtaamisia.....	86
10.1 Kaupunkiluonto tiivistyvässä kaupunkirakenteessa.....	86
10.2 Kokemuksellinen tieto suunnittelussa	88
10.3 Viheralueiden toiminnallisuuden tukeminen	90
10.4 Määrittelemätön ympäristö ja suunnittelu	93
11 Lopuksi.....	95
Lähteet	97

Liite 1 Kuvia Mellunkylästä: Negatiivisesti koettuja ympäristöä (1)

Liite 2 Kuvia Mellunkylästä: Negatiivisesti koettuja ympäristöä (2)

Liite 3 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (1)

Liite 4 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (2)

Liite 5 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (3)

1 Johdanto

Tutkimukseni tarkoituksena on lisätä ymmärrystä kaupunkiluonnon ja erityisesti lähiöiden viheralueiden merkityksistä asukkaille. Ilman ymmärrystä asuinympäristöön liittyvien kokemusten moninaisuudesta lähtökohdat asukkaiden ja suunnittelijoiden dialogille ovat puutteellisia. Toimivaan dialogiin tähdättäessä olisi oleellista tunnistaa asukkaiden kokemuksellisen tiedon merkitys ja hyöty suunnittelulle sekä kehitettävä menetelmiä kokemuksellisen tiedon keruuseen ja hyödyntämiseen. Tutkimus keskittyy Helsingin alueelle ja aineisto on kerätty Itä-Helsingistä Mellunkylän alueelta. Helsingin kaupunkiluonto on erittäin monipuolista ja viheralueisiin kuuluu paljon niin suunniteltuja estetisoituja puistoja, pihoja ja istutuksia kuin luonnontilaisempaa kaupunkimetsää, merenrantoja ja rakentamattomia viherkaistaleitä. Viheralueiden monipuolisuuden vuoksi myös kaupunkiluontoon liittyvät kokemukset ja merkitykset ovat hyvin kirjavia.

Laajat viheralueet ja pirstaleiset kaupunkimetsät kaupunkirakenteessa ovat usein ongelmallisia kompaktin suunnittelun ja täydennysrakentamisen näkökulmasta. Ekologinen, liikenteen ja asumisen päästöjen minimoimiseen tähtäävä kaupunkisuunnittelu suosii usein tiivistämistä olemassa olevan kaupunkirakenteen sisällä. Tyhjiä, rakentamattomia alueita siis täytetään. Jotta kommunikatiivisuus suunnittelussa toteutuisi ja uudet asuinalueet olisivat mahdollisimman toimivia, on kuitenkin ymmärrettävä, mitä karttojen tyhjät alueet merkitsevät asukkaiden arjessa.

Asukkaille kaupunkiluonnossa ja viheralueissa näyttää olevan erityisen merkityksellistä paikkojen saavutettavuus ja monipuolisuus. Lähiöiden kaupunkiluonto on hyvin monimuotoista ja erityyppisiin viheralueisiin liittyy keskenään hyvin erilaisia merkityksiä ja kokemuksia. Luonnontilaiset metsät lähiöissä tarjoavat mahdollisuuksia merkityksellisiin luontokokemuksiin, rentoutumiseen, hiljentymiseen ja seikkailuun. Kaupunkimaiset rakennetut puistot koetaan puolestaan merkityksellisiksi esteettisyytensä ja viihtyvyytensä puolesta. Etenkin puistot, mutta myös metsät ovat myös tärkeitä kohtaamisen ja yhdessä tekemisen paikkoja. Kaupunkiluontoon liittyvät

kokemukset ja merkitykset ovat usein henkilökohtaisia, mutta toisaalta ihmisten ympäristösuhteella on myös sosiaalinen ja kulttuurinen pohjansa. Kaupungin luonto toimii kiireisen kaupunkiympäristön vastapainona, se tarjoaa mahdollisuuksia tilan omaehtoiseen käyttöön ja haltuun ottoon sekä toisaalta sosiaaliseen jakamiseen.

1.1 Tutkimuksen tehtävä ja tutkimuskysymykset

Viheralueiden ja kaupungin luonnon rooli rakennetun ympäristön rinnalla on hyvin monisyinen. Kaupunkiluonnon käsite on itsessään paradoksaalinen – se liittyy yhteen monesti vastakohtiksi mielletyt käsitteet, kaupungin ja luonnon. Rakennettu ja suunniteltu kaupunki mielletään helposti kontrolloiduksi, ihmiskulttuurin läpäisemäksi tilaksi, kun taas luontoon liitetään kontrolloimattomuus ja irrallisuus kulttuurista. Ihmistoiminta ja kaupungit ovat kuitenkin väistämättä sidoksissa luontoon ja luontoon liittyvillä kokemuksilla ja merkityksillä on osansa myös suomalaisessa kaupunkikulttuurissa. Irrallisuuden tai vastakkaisuutensa sijaan käsitteet kaupunki ja luonto sulautuvatkin toisiinsa kaupunkilaisten arjessa ja kokemusmaailmassa.

Kaupunkiluontoon liittyvä merkityksenanto riippuu näkökulmasta. Asukkaiden ja suunnittelijoiden näkemykset törmäävät usein suunnitelmien kohdentuessa viheralueille. Viheralueet tuntuvat sisältävän jotain, mitä asukkaat itseisarvoisesti haluavat puolustaa. Erityisen tärkeiden viheralueiden tai yksittäisten luonnon elementtien lisäksi on kuitenkin olemassa myös kokemuksellisesti vähemmän merkityksellistä rakentamatonta ympäristöä.

Olen halunnut pro gradu-työssäni selvittää, minkälaisia kokemuksia ja merkityksiä viheralueisiin liittyy asukkaiden näkökulmasta sekä mitä on luonnonläheisyyden arvostaminen taustalla. Tutkimukseni aihe kytkeytyy keskusteluun sosiaalisesti ja ekologisesti kestävien yhdyskuntien suunnittelusta, jossa asukkaiden osallistumista koskevilla kysymyksillä on tärkeä osansa. Sirpaleiset kaupunkirakennetta pilkkovat viheralueet koetaan usein ongelmallisina yhdyskuntarakenteen eheyttämiseen ja energiatehokkuuteen pyrkivän suunnittelun näkökulmasta. Asuntotarpeen kasvaessa ja energiakysymyksiin vastattaessa kaikki rakentamaton maa ei voikaan olla itseisarvoisen

puolustettavaa. Asukkaiden, suunnittelijoiden ja arkkitehtien vuoropuhelun lisäämisen sekä kokemuksellisen tiedon keruun kautta voi olla mahdollista kehittää asuinalueita tiiviiksi, ekologisesti ja sosiaalisesti toimiviksi yhdyskunniksi, joissa erityisen arvokkaat viheralueet voivat säilyttää paikkansa.

Olen kerännyt laadullisen haastatteluaineistoni Itä-Helsingistä Mellunkylän alueelta. Tapasin kaikki haastateltavat kahdesti ja toisella tapaamiskerralla teimme haastattelun asukkaan johdatteleman kävelyn lomassa. Olen hyödyntänyt aineistona myös haastateltavien omasta asuinympäristöstään ottamia valokuvia. Kävely ja valokuvat auttoivat kiinnittymään ympäristöön, josta asukkaat puhuivat ja näin ympäristöstä tuli ikään kuin haastattelun kolmas osapuoli. Pro gradu-työni on osa Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) koordinoimaa Urbaani onni-hanketta, jossa asukkaiden asuinympäristöön liittyvää kokemuksellista tietoa on kartoitettu pääasiallisesti tilastollisen pehmoGIS-aineiston avulla. Löysin haastateltavat Urbaani onni-hankkeen Internet-kyselyn vastaajien joukosta ja olen hyödyntänyt tutkimuksessani myös kyselyn aineistoa.

Olen rakentanut tutkielman siten, että ensimmäisessä osassa avaan tutkimuksen taustoja, käsitteitä ja kysymyksiä sekä käyn läpi tutkimuksen teoriataustaa ja tutkimusmenetelmiä. Ensimmäisissä kappaleissa käsitellään suomalaista kaupunkisuunnittelua sekä viheralueiden ja luonnon merkitystä kaupunkilaisille. Luonnolla on ollut pitkään merkittävä sijansa suomalaisen kansallisen itseymmärryksen rakentumisessa ja luonnon arvostus antaa vahvan sävyn myös suomalaiselle kaupunkilaisuudelle. Neljäs kappale käsittelee kysymyksiä, onko Suomessa todellista Keski-Eurooppaan verrattavaa kaupunkikulttuuria sekä mitä suomalainen kaupunkilaisuus erityisleimallisine piirteineen voisi olla. Viides kappale avaa tutkimuksen teoriataustaa, jossa yhdistyvät eri tieteenalojen teoriat ja menetelmät. Tutkimusasenteeni kiinnittyy fenomenologiseen näkökulmaan, jossa kokemuksellisella tiedolla on keskeinen merkitys. Lisäksi olen hyödyntänyt humanistisen maantieteen kokemuksellisuutta korostavia teorioita paikan ja ihmisen suhteesta. Ympäristöpsykologiassa käytetty tarjounteoria on puolestaan antanut hyviä välineitä ihmisen ja ympäristön vuorovaikutteisen suhteen ymmärtämiselle. Ensimmäisen osan

lopussa esitellään vielä tutkimusalue, menetelmät ja aineisto sekä puretaan auki tutkimusasetelma.

Tutkimuksen toinen osa keskittyy aineiston esittelyyn, analyysiin, tutkimuskysymyksiin vastaamiseen sekä tulosten esittelyyn. Olen ryhmitellyt mellunkyläläisten asuinalueeseensa sekä erityyppisiin viheralueisiin liittämiä kokemuksia ja merkityksiä erilaisten kokemuksiin kiinnittyvien teemojen alle. Olen pyrkinyt ymmärtämään, mitä luonto ja luonnonläheisyys asukkaille merkitsevät. Merkitysten avaamisen kautta on mahdollista ymmärtää, mikä kaupunkiluonnossa on omaleimaista rakennetun ympäristön rinnalla ja minkälainen rooli kaupunkiluonnolla on kaupunkirakenteessa. Tutkielman lopussa pohditaan, miten tämänkaltaisessa tutkimuksessa tuotettua tietoa voisi hyödyntää viheralueita koskevassa suunnittelussa ja minkälainen rooli asukkailla voisi olla kokemuksellisen tiedon asiantuntijoina.

I OSA

2 Suomalainen lähiörakentaminen

Suomalaiset lähiöt ja lähiöasuminen ovat käyneet vuosikymmenten aikana läpi monenlaisia rakenteellisia ja mielikuvallisia muutoksia. Lähiöistä puhuttaessa eri vuosikymmeninä on käytetty monia asenteellisesti värittyneitä ilmaisuja. 1940-luvun lähiörakentaminen lähti liikkeelle asumalähiöstä, metsälähiöstä ja puutarhakaupungista. 1960-luvulla alettiin puhua betonilähiöistä ja nukkumalähiöistä ja tällä vuosituhannella värittyntä lähiösanaa on pyritty korvaamaan muun muassa suosimalla esikaupungeista puhumista. (mm. Roivainen 2001; Marttila et al. 2006.)

2.1 Puutarhakaupungista betonilähiöön

”... se [Asuntosäätiö] rakensi erittäin inhimillisen, väljästi suunnitellun luonnonläheisen kaupungin, joka todellakin on suunniteltu ihmistä ja hänen perhettään varten. (...) Hengen aseina, aatteellisin päämäärin, ei voittoa vaan hyvää lopputulosta tavoitellen.” (Hertzen & Itkonen 1985, 231)

Mutta kuusikymmenluvun rakennemuutos työnsi koillisesta, idästä ja kaakosta työikäistä väkeä Helsingin liepeille, niin että Kontulaan ja Myllypuroon nousi ihmismassaa nieleviä, Varsovan malliin rakennettuja suurellisia betonibunkkereita, joiden ylimmistä kerroksista sinne tänne unohtuneet metsiköt näyttivät kivullosilta sammalikoilta. Sikisi Puotinharjua, Mellunmäkeä, Itäkeskusta, Vuosaarta ja Rastilaa. (Saisio, 2000, 10.)

Kaupungistuminen nopeutui Suomessa 1950-luvulla, jolloin Helsingin kasvuvauhti oli keskimäärin 10 000 asukasta vuodessa (Schulman 2001, 22). Uusien asuntojen ja asuinalueiden rakentamisen paine kasvoi ja ensimmäiset asumalähiöt, Maunula ja

Herttoniemi, rakennettiin metsäiseen ympäristöön kaupunkirakenteen rajoille (Roivainen 2001, 138). Suomalaisen asumalähiöajatuksen merkittävin liikkeellepanija oli asemakaavoituksen ensimmäinen professori, Otto-Iivari Meurman, joka kehitteli 1940-luvulta lähtien kansainvälisten esikuvien pohjalta Suomeen soveltuvaa kaupunkijärjestelmää (Schulman 2001, 22). Meurmanin ajatuksena oli rakentaa uudet asuinalueet viheralueiden erottamiksi irrallisiksi omiksi asumakunnikseen, jotka olisivat toiminnoiltaan ja palveluiltaan itsenäisiä. Helsingin kaupungin kiinteistöviraston asemakaavaosastolla laaditun liikennekaavion avulla uuteen kaupunkirakenteeseen suunniteltiin toimiva liikennejärjestelmä, jonka rungon muodosti kantakaupunkia ja uusia lähiöitä yhdistävä rengasrata. (Schulman 2001, 22-23.)

Meurmanin suomalaiseen maisemaan soveltuvan lähiömallin lähtökohtana oli englantilainen puutarhakaupunki, joka oli amatöörikaupunkisuunnittelijan Ebenezer Howardin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa kehittämä idea (Schulman 2001, 20-23). Puutarhakaupungin perusideana on pienten työpaikoiltaan ja palveluiltaan pitkälti omavaraisten kaupunkien rakentaminen ringiksi suurkaupunkien ulkopuolelle (emt.). Howardin puutarhakaupunkimallissa puistoilla ja puutarhoilla sekä yksilöiden ja yhteisöjen vaikuttamismahdollisuuksilla on oleellinen painoarvo (Päivänen, 2000 16-17). Meurmanin ajama puutarhakaupunkiajattelu näkyy etenkin 1940-50-lukujen suomalaisissa lähiöissä, jotka on rakennettu tyypillisesti luonnonläheisille alueille keskustan liepeille (Roivainen 1999, 12).

Ensimmäisten vuosikymmenien lähiörakentamisen johtavia ajatuksia olivat terveellisyys, väljyys, luonnonläheisyys ja esteettisyys (Roivainen 2001, 141). Metsäiset lähiöt nähtiin vaihtoehtoina kaupunkikeskusten ”kivierämaille” ja ”kasarmeille”, ja asuntopulan huojentamisen lisäksi lähiöiden nähtiin kohentavan kantakaupungin puutteellista asumistasoa (emt., 139–141). Riitta Nikulan (2010, 24) sanoin: ”Komeaan rivistöön saatiin mahtumaan valtava määrä lapsiperheitä moderneihin asuntoihin nauttimaan kaupungin kaikista mukavuuksista ja laajan viheralueen tarjoamista ulkoilumahdollisuuksista”. Metsälähiöissä asumisen uskottiin tukevan ihmisen ja luonnon sidosta, eikä modernin rakentamisen ja luonnonmaiseman välillä nähty olevan

suurta ristiriitaa. Veistoksellisten modernien kerrostalojen nähtiin sulautuvan kauniisti metsäiseen ja kallioiseen ympäristöön (Roivainen 2001, 139–141).

Tyypillisiä esimerkkejä 1940-50-luvun lähiöistä ovat keskustan liepeille metsäiseen maisemaan rakennetut Haaga, Munkkivuori, Herttoniemi, Roihuvuori ja Maunula (Nikula 2010, 28). Heikki Von Hertzenin rakennuttama ja Meurmanin kaavoittama Tapiola on tunnetuin ja tunnustetuin esimerkki suomalaisesta puutarhalähiöstä, jossa yhdistyvät turvallinen luonnonympäristö ja sujuvat yhteydet palveluihin. Tapiolaa pidettiin pitkään suomalaisen arkkitehtuurin ja kaupunkisuunnittelun keulakuvana (Roivainen 1999, 44). Tapiolan ulkoasu on kuitenkin vuosien myötä muuttunut huomattavasti ja keväällä 2008 Helsingin sanomissa käytiin keskustelua puutarhakaupunkimaiseman rappeutumisesta. Keskustelun avasi Helsingin sanomien artikkeli otsikolla ”Kukoistava puutarhakaupunki Tapiola on enää lakastunut muisto” (Tuppurainen 2008).

1960-luvun puolivälistä lähtien rakentamisen periaatteet muuttuivat ja uudet lähiöt rakennettiin puoliteollisesti tai teollisesti (Roivainen 2001, 141). Aikakautta leimasi funktionaalinen tehokkuusajattelu ja uudet talot olivat usein kärjistetyksi ilmaistuna ”standardoituja tuotteita ja neliömetreittäin myytävää kauppatavaraa” (Schulman 2001, 26). Taloudellisuuteen pyrkivän tehokkuusajattelun taustalla oli Helsingin ja sen ympäristökuntien välinen kilpailu uusista asukkaista (Kortteinen 1982, 29-31). Jotta asuntotarjonta uusille pääkaupunkiseudun asukkaille saatiin taattua, Helsingissä oli rakennettava nopeasti, paljon ja halvalla (emt.). Korkean ja tiiviin rakentamisen etuina nähtiin olevan muun muassa alhaiset rakennuskustannukset, suuren väestöpohjan takaamat runsaat palvelut, kompaktin rakentamisen soveltuminen Suur-Helsingin seudun yhtenäiseen työmarkkina-alueeseen sekä yhteisöllisyyden ja kohtaamisten lisääntyminen tiiviin asumisen myötä (emt., 31-32).

1970-luvun suunnitteluparadigman muutoksen myötä entinen suunnittelun imperatiivi, metsälähiöiden luonto, korvautui kompaktikaupungin yhteiskunnalla (Roivainen 1999, 113). Aiempina vuosikymmeninä suuri osa uusista lähiöasukkaista oli kaupungeista muuttanutta väestöä, joka siirtyi lähiöihin luonnonläheisyyden ja korkeamman elintason

perässä. 1960-luvulta lähtien maaseudulta alkoi virrata yhä enemmän työväestöä kaupunkeihin ja lähiöitä suunniteltiin modernin hyvinvointivaltion sosiaalisena projektina (Roivainen 2001, 141). 1950-luvulla rakennetut lähiöt integroituivat vielä olemassa olevaan kaupunkirakenteeseen ja olivat palveluiltaan monipuolisia, mutta uudet ”betonilähiöt” jäivät sekä kaupunkirakenteen että kaupunkikulttuurin reunoille (emt., 143). Helsingin sanomien lähiökirjoittelua tutkinut Irene Roivainen on todennut, että 1950-luvun uutuutta ylistävän kirjoitustavan sijaan lähiö on 1960-luvun lopulta 1990-luvun puoleen väliin saakka kategorisoitunut lähinnä ongelmakeskeisesti (Roivainen 1999, 114). Lähiö alkoi näyttäytyä funktionaalisen rakentamisen myötä luonnottomana vieraannuttavana yhdyskuntana, rajamaana kaupungin ja maaseudun välillä, jossa eläminen oli pelkkää asumista (Roivainen 2001, 142).

Mielikuvat ja julkinen keskustelu avaavat kuitenkin vain yhden ulottuvuuden lähiöelämään. Vuosien kuluessa, puuston ja aluskasvillisuuden kasvun myötä, 1960- ja 70-lukujen rakentamisen ja luonnon kontrasti on tullut monin paikoin ymmärrettäväksi ja asukkaiden arvostamaksi (Viertiö 2010, 52). Sari Viertio (2010, 57) toteaa 1960- ja 70-lukujen lähiöiden olevan vaikeaselkoisia ja eri näkökulmista eri tavoin avautuvia ympäristöjä. Viertion mukaan ajan estetiikan, omintakeisen arvomaailman ja ympäristöjen ainutlaatuisuuden ymmärtäminen vaatii tulkittamista etäämmältä, tulevien vuosikymmenten perspektiivistä. Näkökulmaa laajentamalla ympäristöjen arvon ja ominaisuuksien säilyminen on mahdollista (emt., 57).

2.2 Ekologiset ja sosiaaliset vaatimukset tämän päivän suunnittelussa

Helsingissä on yli 580 000 kaupunkilaista. Ennusteen mukaan määrä kipuaa lähes 620 000 asukkaaseen vuoteen 2019 sekä 675 000 henkeen vuoteen 2040 mennessä (Helsingin Sanomat 3.11.2009)

Kaupunkisuunnittelun päälinjat ovat käyneet läpi murroksia viimeisten vuosikymmenten aikana ja vuosituhannen vaihteeseen tultaessa taloudelliset vaatimukset, kestävä kehitys ja ilmastostrategiset tavoitteet ovat asettaneet suunnittelulle tiukkenevia raameja. Suunnittelijat saattavat kokea seikkailevansa attraktiivisuuden, sosiaalisen tasa-arvon ja ekologisen kestävyuden tavoitteiden

ristiaallokoissa eivätkä osin risteävien tavoitteiden perusteet avaudu aina yksiselitteisesti (Mäenpää et al 2000, 114). Liikenne- ja viestintäministeriön eduskunnalle antamassa selonteossa todetaan, että ilmastonmuutoksen hillintä on suurin liikenne- ja kaupunkisuunnittelun haaste (Liikenne- ja viestintäministeriö 2008). Pääkaupunkiseudun ilmastostrategian 2030 tavoitteena on vähentää kasvihuonepäästöjä 39 prosentilla vuoteen 2030 mennessä vuoden 1990 tasosta (YTV 2007). Yhdyskuntarakenteen eheyttämistä ja täydennysrakentamista pidetään keskeisimpinä suuntina liikkumisen ja asumisen aiheuttamien päästöjen minimoimiselle (Karjalainen 2008, 99). Samaan aikaan suunnittelussa pyritään vastaamaan myös asumistoiveisiin, jotka saattavat olla ristiriidassa päästöjen vähentämiseen pyrkivien tavoitteiden kanssa. Tavoitteiden ristiaallokossa onnistuneena voidaan pitää suunnittelua, jonka seurauksena rakentuu samanaikaisesti sekä ekologisesti että sosiaalisesti kestäviä yhdyskuntia (esim. Broberg et al. 2010).

1990-luvulla kritiikin kohteiksi joutuneiden modernisaatioteorioiden rinnalla on alettu puhua ekologisesta modernisaatiosta (Hiltunen 2000, 121). Ekologinen modernisaatio voidaan ymmärtää laajaksi yhteiskunnalliseksi prosessiksi, jossa ekologinen tietoisuus ohjaa enenevässä määrin yhteiskunnallista kehitystä sekä valintoja ja toimenpiteitä niin politiikan, hallinnon ja tuotannon kuin yksilöllisten elämäntapavalintojen, kulutuksen ja asennemuutosten tasolla (emt., 121). Ekologisen modernisaation voi nähdä konkretisoivan 1980-luvulla lanseeratun kestävän kehityksen diskurssia, joka voidaan ymmärtää normatiiviseksi ihanteeksi ja pyrkimykseksi (mm. Haila 1998). Kestävä kehitys on 1980-luvun lopulla syntyneen lavean määritelmänsä mukaan kehitystä, joka tyydyttää tämän päivän tarpeemme vaarantamatta tulevien sukupolvien hyvän elämän ja tarpeiden täyttymisen mahdollisuutta (WCED, 1987).

Uudessa yhteiskunnallisessa kehitysvaiheessa, ekologisessa modernisaatiossa, ekologinen ajattelu ja ympäristövaikutusten arviointi lisääntyy päätöksenteon taustalla. Ilmiö koskettaa voimakkaasti päätöksentekoon sidoksissa olevaa kaupunkisuunnittelua. Ekologinen ajattelu näkyy kaupunkisuunnittelussa esimerkiksi 1990-luvun lähiöuudistuksessa, jossa tuetaan vanhojen teollisuusalueiden uusikäyttöä, yhdyskuntarakenteen tiivistämistä, autottomien alueiden ja kävelykeskustojen

lisääntymistä, täydennysrakentamista ja lähiöiden perusparantamista (Hiltunen 2000, 121). Samankaltaiset periaatteet näkyvät myös tällä hetkellä käynnissä olevassa Helsingin Kaupunkisuunnitteluviraston Esikaupunkien renessanssi-hankkeessa (mm. Santaoja et al. 2008).

Kaupunkirakenteen eheyttämisestä ja ”hukkapalojen” täydennysrakentamisesta on tullut 1990-luvulla hallitseva suunnitteluperiaate, joka pohjautuu etenkin ekologisiin ja taloudellisiin ohjenuoriin (Mäkäräinen 2001, 21). Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston täydennysrakentamisen yleissuunnitelman tavoitteena on eheyttää kaupunkirakennetta ja tukea Helsingin lähiöiden ja esikaupunkien kehitystä alueiden olemassa olevista vahvuuksista ja erityispiirteistä lähtien (Marttila et al 2006, 5). Täydennysrakentaminen on ”maankäytön tehostamista uudella rakentamisella olemassa olevan rakenteen sisällä” (emt., 10). Toisin sanoin täydennysrakentaminen tarkoittaa väljän asuinalueen tiivistämistä asukasluvun ja palvelutason kohottamiseksi (Badermann 1990, 8).

Esikaupunkien renessanssi –hankkeen tarkoituksena on selvittää täydennysrakentamisen yleissuunnitelmaa varten täydennysrakentamisen periaatteita ja lähtökohtia koko kaupungin kattavien sekä alueittaisten tarkastelujen avulla (Marttila et al 2006). On arvioitu, että Helsingin asukasmäärä saattaa kasvaa yli 200 000 asukkaalla vuoteen 2020 mennessä, joten uusien asuntojen tarve on suuri. Samaan aikaan myös asumisväljyyden ennustetaan kasvavan ja asumistoiveiden monipuolistuvan. Kaupunkisuunnitteluviraston selvitysten mukaan tarvetta olisikin asuntotarjontaa monipuolistavalle ja isoja asuntoja tarjoavalle täydennysrakentamiselle. Tällä hetkellä kerrostaloasumiselle ei välttämättä lähiöissä ole paljoakaan vaihtoehtoja ja etenkin lapsiperheille asuntotarjonta on vähäistä. Etenkin 1960-70-lukujen lähiöt kaipaavat perusparannuksia sekä lähiympäristön ja rakennuskannan uudistamista. (Emt., 9-10.)

Yksi ekologisen kaupunkisuunnittelun nurinkurisuus liittyy siihen, että globaalin ekologisuuden nimissä joudutaan uhraamaan lähiympäristön viheralueita tiiviin rakentamisen tieltä (Mäenpää et al 2000, 107). Toisaalta olemassa olevan rakenteen tiivistäminen jättää tilaa laajoille viheralueille asuinalueiden ja kaupunkien reunoilla.

Ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä suunnittelun tavoitteet ovat nostaneet puutarhakaupungin suunnitteluperiaatteet uudelleen pöydälle. Asuntonministeri Jan Vapaavuoren mukaan 30 000 – 50 000 asukkaan kokoinen asuinalue, jossa tonttitehokkuus omakoti- ja kerrostaloasumisen välillä, palvelutarjonta sekä joukkoliikenneyhteydet ovat toimivia, on hyvä lähtökohta eko-sosiaalisesti kestäväälle yhdyskunnalle. Etenkin liikenteen päästöjen minimoimiseksi vehreyttä oleellisempaa puutarhakaupunkimaisessa asuinalueessa on Vapaavuoren mukaan kuitenkin alueen sijainti kaupunkirakenteessa. (Vapaavuori 2008.)

2.3 Asukkaat mukana suunnittelussa

Kaupunki voidaan nähdä ratkaisemattomana kiistana. Taina Rajanti (1999, 61) kirjoittaa: ”kaupunki avautuu julkisena siellä, missä on ratkaisematon kiista, missä tahojen törmäys jännittyy ja ulottuu tilaan ja asettuu joiden kuiden keskellä näitä yhdistäväksi”. Kaupunkia rakennettaessa kiistoja ei voida välttää ja demokraattisista pyrkimyksistä huolimatta kaupunkisuunnittelussa joidenkin näkemykset ylittävät väistämättä joidenkin toisten.

Uuden Maankäyttö- ja rakennuslain (1999) ensimmäisessä pykälässä todetaan: ”Tavoitteena on myös turvata jokaisen osallistumismahdollisuus asioiden valmisteluun, suunnittelun laatu ja vuorovaikutteisuus, asiantuntemuksen monipuolisuus sekä avoin tiedottaminen käsiteltävinä olevissa asioissa.” Onnistunut kaupunkisuunnittelu edellyttää tietoa siitä, miltä asukkaiden arki tuntuu (Bäcklund 2009, 41). Anne-Mari Forss (2007, 146) näkee, että rakentamista voidaan suunnitella kahdesta melko vastakkaisesta lähtökohdasta, karttalähtöisestä tai paikallisesta. Paikallisuutta korostavassa suunnittelussa pyritään huomioimaan alue ja paikka kaikkine elementteineen. Karttalähtöisessä suunnittelussa itse paikka on sen sijaan painoarvoltaan melko vähäinen satunnainen tekijä (emt, 146-147). Kokemukset muodostavat tärkeän paikkaan liittyvän elementin, jota karttaa katsomalla ei voida tavoittaa.

Tähän mennessä suuri osa asukkaiden osallistumisen vahvistamiseen tähtäävistä hankkeista on jäänyt yksittäisten projektien tasolle, eikä osallistavaa suunnittelua ole

saatu juurrutettua kunnallishallinnon käytäntöihin (Bäcklund 2009, 41). Asukkaita kuunnellaan yleensä vasta suunnittelutarpeen tiedostamisen jälkeen ja asukaslähtöisestä suunnittelusta voidaan puhua harvoin (emt.). Suurimmat ongelmat osallistavassa ja vuorovaikutteisessa suunnittelussa koskevat vasta kehitteillä olevia menetelmiä sekä strategioiden ja lakisääteisten velvoitteiden puutteellisuutta (emt., 41-42). Vaikka kommunikatiivinen suunnittelu etenee vielä menetelmien puutteellisuuden vuoksi takkuisesti, on kuitenkin syytä muistaa, että kokemus asumisesta ja asukkaana olemisesta on kaikille tuttu. Asukkaiden ohella myös suunnittelijat ovat kokijoita ja asukkaita (Vilkuna 1997, 168).

Anne Haila (1999, 271) on huomauttanut, että suunnittelu, jossa valtaa siirretään pois kaupunkisuunnitteluelimiltä, ei välttämättä johda kaupunkilaisten vaikuttamisen lisääntymiseen. Haila näkee osallistavassa kaupunkisuunnittelussa vaarana hiljaisten äänien hukkumisen ja päätöksenteon siirtymisen eliittien käsiin. Asukkaiden osallistumismahdollisuuksien kehittämisessä onkin kiinnitettävä huomio edustuksellisen demokratian tulevaisuuden haasteisiin sekä demokraattisen ohjauksen malleihin (Bäcklund 2009, 50). Asukkaat ovat värikäs joukko erilaisia ihmisiä, eivätkä taloyhtiöiden aktiivit välttämättä riitä edustamaan koko asukasjoukkiota. Osallistavassa suunnittelussa on tiedostettava, keitä asukkaista kuunnellaan ja otetaan mukaan suunnitteluun.

Asukkaiden osallistumisessa ongelmalliseksi on koettu myös se, että asukkaat ovat harvoin yhtä mieltä siitä, mihin suuntaan omaa asuinaluetta tulisi kehittää (Bäcklund 2009, 43). Asukkaiden käsitykset voivat olla myös huonosti artikuloituja ja sisäisesti ristiriitaisia, mikä houkuttaa segmentoimaan suunnittelun tietyille rajatulle asukasryhmälle (Nevanlinna 1996, 173). Panu Lehtovuori (2005, 268) kannustaa kuitenkin näkemään konfliktien tuoman arvon suunnittelulle. Konfliktien kautta yksittäiset kokemukset ja merkitykset tulevat näkyviksi (emt.). Jos yksittäisiä näkökulmia osataan hyödyntää ja yhdistellä kokonaisuuksiksi, voi niiden arvo olla merkittävä ympäristön elävyyteen ja moninaisuuteen pyrkivälle suunnittelulle. Hannah Arendt (1958) on todennut, että todellisen demokratian perusta on katsoa yhteiskuntaa monista perspektiiveistä. Myös John Dewey (2006, 28) korostaa moninaisuuden

hyväksymisen tärkeyttä toimivassa demokraattisessa osallistumisessa. Demokraattisen yhteisön merkki on Deweyn mukaan erilaisten ihmisten toiminnallisen panoksen näkyminen yhteisissä asioissa. Dewey korostaa myös toimivan eri tahojen välisen dialogin merkitystä, jonka kautta yksilöt voivat tunnistaa itsensä tärkeiksi osiksi muiden kanssa muodostettuja yhteisöjä (emt.).

Eeva: Mähän olin siellä Mellunmäen renessanssi-, siinä tilaisuudessa. Ni se oli ihan hirveetä! Oli mitä tahansa kun se kerto se [kaupunkisuunnitteluviraston edustaja] mitä tehdään ja muuta, sit siel joka ikistä asiaa vastustettiin. Mä olin niin järkyttyny, kun yritetään parantaa ja Mellunmäen ostariympäristö - siis kirjastot ja kaikki, mitä siihen tulis. Mut koko ajan niinku jotkut pelkäs, että mitä se teettää ja mitä se tuo. Tuleeko sinne spurguja, kun ajateltiin toria ja kaikkea.. Ni mun mielestä, jos siinä on taloja ja tapahtumia ja kaikkea, niin se karkottaa niitä seisoskelijoita. (...)Mä en ikinä mene noihin yhdistyksiin kyllä..

Asukkaat tuntuvat suhtautuvat yleensä rakentamishankkeisiin lähtökohtaisen negatiivisesti. Yksi syy tähän on yhdyskuntasuunnittelijoiden ja asukkaiden välinen vähäinen vuorovaikutus, joka jää usein pakollisten asukastilaisuuksissa vierailujen tasolle. Jos asukkaat otetaan mukaan suunnitteluun vasta suunnitelmien esittelyvaiheessa, ei voida puhua vuorovaikutteisesta tai asukaslähtöisestä suunnittelusta. Etenkin täydennysrakentamiseen liittyviin kiistoihin liitetään usein käsite ”NIMBY” – not in my backyard. Täydennysrakentamiseen liittyvää maankäyttöä saatetaan pitää yleisesti hyödyllisenä, tarpeellisenä tai jopa välttämättömänä, mutta rakentamista omaan lähiympäristöön vastustetaan (Virtanen 1994, 83). Ottamalla asukkaat mukaan suunnitteluun jo suunnitelmien alkuvaiheessa voidaan lisätä asukkaiden omistajuutta rakentamishankkeisiin. Tällöin oman lähiympäristön kehittäminen ja muuttaminen voi alkaa tuntua yllättävänkin mielekkäältä. Täydennysrakentaminen koskettaa aina alueen asukkaiden elämää ja arkea, ja hankkeiden hyvä vastaanotto vaatii suunnittelijoiden ja asukkaiden välisen yhteisen tahtotilan löytymistä (Marttila et al 2006, 10).

Asukkaiden omiin asuinalueisiin liittyvä kokemuksellinen tieto on Pia Bäcklundin sanoin ”tietoa, joka eletään, koetaan ja uskotaan todeksi omassa arjessa” (Bäcklund 2009, 44). Kokemuksellinen tieto on henkilökohtaista, mutta myös sosiaalista ja

kulttuurista, jolloin se kantaa mukanaan yhteisöllisiä tulkintoja esimerkiksi hyvästä asuinympäristöstä yleensä (emt.). Yksittäiset henkilökohtaiset tulkinnat ympäristön merkityksistä on kuitenkin myös kuultava voimakkaampien äänien alta, jotta kokemusten ja tulkintojen moninaisuus hahmottuisi (emt. 43-45). Kaupunkiluontoon liittyy valtava määrä erilaisia kokemuksia ja tulkintoja, jotka avautuvat ainoastaan yksilökohtaisen kokemuksellisen tiedon keräämisen kautta. Kokemuksellisten arvojen tuntijoita ovat viheralueiden käyttäjät, joille alueella on merkitystä nykyisyydessä, muistoissa tai tulevaisuuden suunnitelmissa (Faehnle 2009, 85-86).

3 Luonto kaupungissa

Kaupunkilaisten suhdetta luontoon kaupungissa ei juuri ole problematisoitu, koska luonnon ei ole katsottu kuuluvan kaupunkilaiseen elämäntapaan. Luonto on kuitenkin niin voimakkaasti läsnä suomalaisissa kaupungeissa sekä mentaalisesti että konkreettisenä ympäristönä, ettei sitä ole syytä ohittaa kaupungin tilallisuuden problematiikkaa tarkasteltaessa. (Lappi 2007, 179)

3.1 Tutkimuskohteena kaupunkiluonto

Johanna Vilkuna kysyy, onko Eplanadin puisto luontona vähemmän aito kuin Punkaharju (Vilkuna, 1997, 162). Luontoa on määritelty länsimaisessa kulttuurissa pitkään lähtökohtaisesti toiseksi suhteessa ihmiseen ja yhteiskuntaan (Castree 2005). Luonto ja kulttuuri nähdään helposti toistensa vastinpareina tai toisensa poissulkevinä negatioina. Moderni kaupunki, jota saatetaan pitää kulttuurin ja kehityksen huipentumana, perustuu pitkälti ajatukseen luonnon ja kulttuurin vastakkainasettelusta (Lappi 2007, 179). Samankaltainen vastakkainasettelu näkyy myös kaupunkikulttuurista käydyissä keskusteluissa, joita ohjaavat usein erilaiset dikotomiat, kuten kaupunki-maaseutu, urbaani-ruraali tai suurkaupunki-pienyhteisö (emt, 16). Luonnon ja kulttuurin asettaminen saman janan ääripäihin näkyy myös vaikkapa Lévi-Straussin kuuluisassa ruokakolmiossa, jossa kulttuurin työstämä (kypsennetty tai paahdettu) ruoka saa kunniaapaikan ruokalajien järjestelmässä. Toisaalta juuri ruoka symboloi erittäin

havainnollisesti sitä, että ihminen on samaan aikaan sekä kulttuuriolio että osa luontoa (Sulkunen 1992, 188–189).

Luontoa on pyritty määrittelemään eri aikoihin monista erilaisista näkökulmista käsin. Viime vuosikymmeninä luonto on alettu nähdä yhä useammin konstruktionistisena ja sosiaalisesti rakentuneena (Castree 2001). Luonnon nähdään konstruktionistisesta näkökulmasta olevan miltei aina jollain lailla ihmisen ja ihmisyhteiskuntien muokkaamaa (emt, 6-16). Stephanie Ross (2006) on pohtinut kaupunkiluonnon käsitettä ja lähtenyt etsimään luonnon määritelmälle ratkaisua ääripäistä. Toisessa ääripäässä on ajatus koskemattomasta luonnosta (luontoa ei enää ole, koska vähintään ilmansaasteiden vaikutukset ovat ylittäneet jokaiseen maailmankolkkaan) ja toisessa ääripäässä ajatus, jonka mukaan kaikki on luontoa, myös ihminen ja ihmistoiminnan tuotteet. Jos ihmiskunnan synty ymmärretään puhtaasti evoluutioteorian mukaisena tapahtumasarjana, päädyimme käsitykseen, jonka mukaan kaikki on luontoa. Jossain vaiheessa historiaansa ihminen on kuitenkin oppinut muuttamaan ympäristönsä luonnollisuutta ja muokkaamaan ympäristöä yhä voimakkaammin omien tarpeidensa mukaan (ja vielä myöhemmin pyrkinyt ennallistamaan ihmistoiminnan muokkaamaa luontoa). Ross ei pidä kumpaakaan näistä ääripäisistä ajatuksista mielekkäänä, vaan kokee luonnon ja kulttuurin olevan toisiinsa kietoutuneita vastapareja ja näkee luonnollisuuden asteittaisena. (Emt.)

Kaupunkiluonto sisältää käsitteenä ristiriidan tai paradoksin, kaupungin ja luonnon yhteenkietoutumisen. Kaupunki edustaa voimakkaasti ja monella eri alueella ihmiskulttuurin korkeimpia aikaansaannoksia ja kaupungin voisi kuvitella sulkevan luonnon rajojensa ulkopuolelle. Luonto ei kuitenkaan lopu tai ala kaupungin rajalla, ja kaupungista voi olla vaikeaa löytää paikkaa, missä luontoa ei havaittaisi lainkaan. Ross (2006) toteaa, että ”asteittainen luonnollisuus” on parhaimmillaankin vain kokoava käsite ja luonnon määrittelemisessä asteittaiseksi törmätään moniin ongelmiin. Aukoistaan ja ongelmistaan huolimatta Rossin ehdottama luonnon asteittainen määrittely auttaa kuitenkin kaupunkiluonnon ymmärtämistä. Kaupunkiluonto on lähempänä ”puhdasta luontoa” kuin parkkihalli, mutta kaukana villistä erämaasta.

Luonnon asteittaisessa määrittelyssä saatetaan päätyä arvottamaan kaupunkiluontoa erämaaluontoa tai maaseutumaisemaa huonommaksi, epäpuhtaaksi luonnoksi. Tiina Riitta Lappi (2007) on todennut, että luonnolla kaupungissa ei tunnu olevan mitään itseisarvoa kaupunkisuunnittelijoiden näkökulmasta, vaan sen merkitys (tai merkityksettömyys) määrittyy aina suhteessa johonkin. Hyviä veronmaksajia saatetaan houkutella korostamalla alueen luontoarvoja, kun samanaikaisesti muualla ”epämääräisten” viheralueiden merkitystä asukkaille vähätellään (Lappi 2007, 195). Johanna Vilkunan (1997, 171) mukaan oikeanlainen kaupunkiluonto saattaa näyttäytyä urbaaniin pyrkiville suunnittelijoille ainoastaan rakennettuna ja hoidettuna luontona, joka on haltuun otettu ja estetisoitu suunnittelulla ja hoidolla. Viheralueiden suunnitelmallisuutta korostavassa ajattelussa asuinalueiden reunojen laajat luontoalueet eivät linkity osaksi kaupunkia, vaan pysyvät kaupungin ulkopuolisina virkistysalueina. Objektiivisesta näkökulmasta kaupunkiluonto voi näyttäytyä myös yksinomaan ekologisina muuttujina tai teknistaloudellisina suureina, jolloin luonnon kokemuksellinen puoli sivuutetaan. (Emt., 172.)

Luonto tuntuu pakenevan käsitteenä tarkkaa määrittelyä ja luontoa on mahdotonta yksiselitteisesti arvottaa. Puhdas luonto mielletään herkästi joksikin alkuperäiseksi ja koskemattomaksi. Ihmisen käden- ja jalanjälki tuhoaa koskemattomuuden ja vie luonnon astetta lähemmäksi kulttuuria. Kuitenkaan mikään luonnossa ei ole koskaan alkuperäistä eikä muutosta luonnossa voida pysäyttää. Luontoon liittyvistä arvoista tärkein lienee sen elämää ylläpitävä arvo. Yhteiskunnan ja kulttuurin kannalta merkittäviä arvoja ovat lisäksi luonnon tieteelliset ja taloudelliset arvot sekä esteettiset, virkistykselliset, terveydelliset, kulttuuriset, historialliset, psykologiset ja uskonnolliset arvot (Lönnqvist & Tyrväinen 2009, 121).

Olen päätenyt nimeämään oman tutkimuskohteeni kaupunkiluonnoksi. Muita nimityksiä ovat viheralueet, viherympäristö sekä viherrakenne. Miellän itse kaupunkiluonnon näistä käsitteistä laajimmaksi. Kaupunkiluonto sisältää niin laajat viheralueet, rakennetut puistot, voikukat kivetyksen välissä, ikkunan takana näkyvät puut kuin luonnon symbolisen olemuksen. Kaupunkiluonto ei rajaudu käsitykseni mukaan ”puhtaan” tai ”koskemattoman” luonnon alueelle. Kuten luonto yleensä, myös

kaupunkiluonto voi olla oikeastaan mitä tahansa ja sen määrittäminen riippuu ainoastaan määrittelijän henkilökohtaisesta näkökulmasta ja ymmärryksestä. En ole halunnut tutkimuksessani rajata kaupunkiluonnon käsitettä raameihin. Haastateltavien kanssa keskustellessani olen pyrkinyt välttämään mielikuviltaan vahvojen käsitteiden käyttöä ja puhunut lähinnä epämääräisesti ”vihreästä”. Olen näin halunnut tukea haastateltavien omaehtoista tutkimuskohteen määrittelyä. Pyrkimyksenäni on ollut tavoittaa mahdollisimman monenlaisia kaupunkiluontoon liittyviä määrittelyjä, kokemuksia ja merkityksiä.

3.2 Luonnon merkitys kaupunkilaisille

Tutkimuksen näkökulma on keskittynyt kaupunkiluonnon sosiaalisiin merkityksiin ja kaupunkiluonnon ekologiset, biodiversiteettiin, lajien moninaisuuteen ja ympäristövaikutuksiin kiinnittyvät merkitykset jäävät tutkielmassa pitkälti käsittelemättä. Liiallinen viheralueiden käyttö kuluttaa ja on haitaksi viheralueiden kestävyydelle, mutta parhaimmillaan ympäristön ekologiset ja sosiaaliset ulottuvuudet voivat tukea toisiaan. Mahdollisuudet läheltä löytyviin luontokokemuksiin voivat edistää kokonaisvaltaisesti luonnonsuojelullista ajattelua ja toimintaa.

Kaupunkiluonto on merkittävä kaupunkilaisten terveyttä ja hyvinvointia lisäävä resurssi (Tyrväinen & Korpela 2009, 57). Juha Siltalan (2004) mukaan nykyisen suomalaisen työelämän julkilausumattomana vaatimuksena on täysipainoinen työhön sitoutuminen ja työajan valuminen sopimuksen mukaisen työajan ulkopuolelle. Vaikka työhön sitoudutaan yhä voimakkaammin, työhön liittyvät odotukset ja paineet olivat alentaneet vuoden 2001 työolobarometrin mukaan työn mielekkyyden lamavuosien tasolle (emt. 233-259). Marketta Kyttä (2009, 104) on todennut lähiympäristön koettua laatua koskeissa tutkimuksissaan, että hektinen arki ja työelämän kasvavat vaatimukset korostavat kodin, kotipiikan ja lähiympäristön roolia latautumispaiikkana. Ympäristön koetulla laadulla ja asukkaiden hyvinvoinnilla on Kytän tutkimusten mukaan selkeä positiivinen yhteys (emt.). Helposti saavutettavan ja miellyttävän luonnonympäristön on todettu monissa kansainvälisissä tutkimuksissa elvyttävän, edistävän terveyttä ja vähentävän stressiä (Tyrväinen & Korpela 2009, 59). Kaupunkiviheralueiden

terveysvaikutukset ovatkin laajenevan tutkimuksen kohteena ja luontoalueet on alettu nähdä yhä voimakkaammin kustannustehokkaina terveydenhuollon resursseina (emt., 58). Oman lähiympäristön merkitys hyvinvoinnille selittää osaltaan sitä, miksi asukkaat nousevat usein puolustamaan omien merkityksellisiksi koettujen viheralueiden säilymistä muutosten alla. Kytän mukaan hyvinvoinnin kannalta olisi oleellista, että mahdollisimman moni asukas voisi valita asuinympäristön, jossa juuri itselle merkitykselliset laatutekijät toteutuvat (Kytä et al. 2009, 104).

Kaupunkiluonnon sisältämien mahdollisuuksien ja resurssien yhteydessä puhutaan ekosysteemipalveluista, viheralueiden tarjoamista hyödyistä kaupunkilaisille (Niemelä et al. 2009, 9-10). Ekosysteemipalveluita ovat esimerkiksi ravinnon ja erilaisten raaka-aineiden tuotanto sekä psyykkisen ja fyysisen hyvinvoinnin kannalta oleelliset ulkoilu- ja rentoutumismahdollisuudet. Kaupunkirakenteen tiivistyessä on kiinnitettävä huomiota ekosysteemipalveluiden kestävyteen, säilymiseen ja uusiutumiseen. Viheralueiden koko ja biodiversiteetin monimuotoisuus vaikuttavat usein ekosysteemipalveluiden monipuolisuuteen ja toimivuuteen. Viheralueiden pirstoutuminen pieniksi erillisiksi laikuiksi saattaa luonnon monimuotoisuuden kaventuessa heikentää ekosysteemin tarjoamia virkistys- ja elämispalveluita. (Niemelä et al. 2009.)

Toisaalta asukkaan kokemuksen kannalta viheralueen kokoa merkityksellisempää voi olla alueen läheisyys ja saavutettavuus (Faehnle 2009, 85). Kaupunkiluonnon ekosysteemipalveluiden ymmärtäminen ja kehittäminen vaativat tietoa niin ekosysteemin ekologisista ja teknisistä prosesseista kuin sosiaalisista ja kulttuurisista arvoista, tarpeista ja kokemuksista (emt., 84-85). Suunnittelijoiden sekä ekologisten, teknisten, sosiaalisten ja kulttuuristen alojen ammattilaisten yhteistyö on tiedonsiirron kannalta oleellista, mutta tärkeää on tunnustaa myös ekosysteemipalveluiden käyttäjien kokemuksellisen tiedon arvo. Suunnittelijoiden haasteena on ymmärtää ja hyödyntää kaupunkiluontoa koskevia erilaisia tiedon tyyppisiä eri tietolähteistä sekä tunnustaa kokemuksellinen tieto päteväksi ja tarpeelliseksi informaatioksi teknis-taloudellisen ja ekologisen tiedon rinnalla. (Emt., 84-96.)

Rakennetut ja hoidetut puistot näyttävät kuuluvan asukkaiden näkökulmasta eri kategoriaan kuin suunnittelun ulkopuolelle jätetty, ”unohdetulta” vaikuttava luonnonympäristö, kuten joutomaat ja lähiöiden metsiköt. Tiina-Riitta Lapin (2007, 180-183) mukaan juuri tämä suunnittelun näkökulmasta ”tyhjältä” näyttävä ympäristö voi tarjota asukkaille ympäristön, jossa he saavat toimia omilla ehdoillaan. Kaupunkien asukkaat saattavat käyttää erilaisia viher- ja luontoalueita usein eri tavoin kuin miten suunnittelijat ovat ajatelleet, ja siksi asukkaiden, suunnittelijoiden ja päättäjien ajatukset eivät aina kohtaa kaupungin viheralueita koskevissa päätöksissä. Kaupunkilaiset löytävät luontoa myös kaupunkisuunnittelun rajaamien viheralueiden ulkopuolelta, kuten urheilukentiltä, joutomailta ja moottoriteiden vierustojen kapeilta vihervyöhykkeiltä (Ampuja & Lento 2008).

Luonnon arvon ja arvostuksen voi nähdä liittyvän muun muassa siihen, että se tarjoaa muusta kaupunkiympäristöstä poikkeavia mahdollisuuksia. Luonto näyttää vertautuvan monien kaupunkilaisten mielissä käyttötarkoituksiltaan määrittelemättömään tai erilaisia toimintavapauksia sisältävään tilaan. Suuri osa kaupunkitilasta ja sen käyttötarkoituksista on melko tarkasti ulkopuolelta määriteltyä. Luontoon ei liity tällaista selkeää määrittelyä tilan käytön ja kokemisen suhteen, ja niinpä luonnossa voi olla mahdollista kokea hetkellisiä vapauden tuntemuksia. Kaupunki on monille kiireen ja rutiinien näyttämö, jolloin elämyksiä ja tilaa haetaan yhteydestä luontoon (Lappi 2007, 196-199). Pienikin luontoalue voi tarjota mahdollisuuden hetkelliselle arjesta irrottautumiselle. Luonnonläheisyydellä voi olla monille myös tärkeä symbolinen merkitys, vaikka luonto ja sen sisältämät mahdollisuudet näyttäytyisivät lähinnä maisemana ikkunasta (Lappi 2007, 180–183). Luontoalueiden merkityksiä tarkasteltaessa on kyettävä tunnistamaan myös negatiivisesti koettu ympäristö ja huomioitava, että kaupunkiluonto voi sisältää myös epäviihtyisyyden ja pelon paikkoja (Faehnle 2009, 83).

3.3 Helsingin viheralueet

Suomessa kaupunkiluontoon kuuluu tyypillisesti melko laajoja niitty- ja metsäalueita, jotka ovat jääneet kaupunginosien väliin kaupunkeja rakennettaessa (Sipilä et al. 2009, 40). Suomalaiselle kaupunkiluonnolle ominaista on tietynasteinen rakentamattomuus ja suunnittelemattomuus. Etenkin Keski-Euroopassa kaupunkiluonto muodostuu pääosin rakennetuista, jatkuvaa hoitoa vaativista estetisoiduista puistoista, kun suomalaisissa kaupungeissa puistot istutuksineen ovat osa kaupunkiluontoa yhdessä metsien, niittyjen, peltojen ja vesistöjen kanssa (emt.).

Helsingin julkisten puistojen varhaisin kehitysvaihe sai alkunsa 1800-luvun alussa. (Häyrynen 2001, 33). Ensimmäisiä asemakaavaan perustuneita puistoalueita ovat Esplanadi, Kaisaniemen ”yleinen” tai ”seurapuutarha” sekä hieman myöhemmin suunniteltu Kaivopuisto. Kunnallinen puistopolitiikka käynnistyi 1800-luvun lopulla. Helsingin puistopolitiikan alkuvaiheissa näkyi vahvasti suurtuloisen porvariston ajamat näkemykset ja politiikan holhoava luonne työväestöä kohtaan. Puistot oli suunniteltu pitkälti mannermaisten esikuvien mukaisiksi kävely- ja katselupuistoiksi. 1900-luvun alkupuoliskolle asti puistojen suunnittelun päätavoitteena oli esteettis-didaktinen sommittelu ja puistopolitiikan ensimmäinen vaihe muistutti lähes yksinomaan ”maisemapuistojen” suunnittelua. (Häyrynen 2001, 33-38.)

1900-luvun alkupuoliskolta lähtien sosiaalipoliittiset reformistiset tavoitteet alkoivat saada enemmän painoarvoa puistojen suunnittelussa ja huomiota alettiin kiinnittää viheralueiden erilaistuviin toimintoihin (Häyrynen 2001, 32). Puistojen merkitykseen yhteiskunnallisten ja terveydellisten ongelmien ratkaisussa uskottiin vahvasti ja uudet puistot valjastettiin kasvattavan leikin ja urheilun areenoiksi. Kasvavan ja politisoituvan työväen vaatimukset näkyivät vuosisadan alun kaupunkisuunnittelun uudelleenmäärittelyssä sekä työväelle suunnitelluissa kansanpuistoissa. Reformistiseen politiikkaan nojaten kaupunkirakenteeseen sulautuvien uusien puistoalueiden ja ohjatun toiminnan avulla haluttiin sosiaalista nuoriso ja työväki sekä kohottaa väestön terveydentilaa. Puistojen avulla haluttiin lievittää työväen asuntokurjuutta ja täyttää

lisääntyviä vapaa-ajantarpeita, joskaan tarpeiden määrittely ei ollut lähtöisin työväestöstä vaan kaupungin suunnitteluhallinnosta. (Häyrynen 2001, 40-41.)

Keskuspuistosuunnitelma sai alkunsa vuonna 1911 (Häyrynen 2001, 43). Suunnitelma on yksi esimerkki puistopolitiikan suunnan muutoksesta yksittäisistä ”postimerkkipuistoista” kohti laajaa viheraluepolitiikkaa (emt.). 1900-luvun puoleen väliin tultaessa suunnittelussa korostui viheralueiden toiminnallinen erilaistuminen ja rakennettujen puistojen rinnalle nousivat uimarannat, puistometsät sekä siirtolapuutarhat. Puistojen käyttö alkoi asteittain muuttua vapaamuotoisemmaksi ja reformistiset aatteet siirtyivät puistojen käytön arkipäiväistymisen tieltä. (Emt., 43-49.)

Näkemykset rakennetun ympäristön ja luonnon tarkoituksenmukaisesta vuorovaikutuksesta ovat vaihdelleet eri aikakausina, mikä näkyy Helsingin nykyisessä kaupunkiluonnossa (Hirvensalo 2006). 1920-luvusta 1960-luvun puoleen väliin luonnonympäristö oli pitkälti suunnittelun lähtökohtana ja suunnittelussa pyrittiin yhdistämään luonto ja kaupunki harmoniseksi kokonaisuudeksi. Virkistysalueita haluttiin tarjota lähelle jokaista asuntoa. 1970-luvun funktionaalisella aikakaudella korostui luonnon ja kaupungin vastakkaisuus ja strukturalismin hengessä uusille asuinalueille suunniteltiin tyypillisesti parturoitua nurmikkoa. 1980-luvulta lähtien luontoa on käytetty suunnittelussa aiempaa moninaisemmin keinoin ja viheralueissa on alettu arvostaa niiden monipuolisuutta. (Hirvensalo 2006.)

Helsingin puistoalueet ovat olleet läpi historian yleisen arvostuksen kohteina ja tärkeitä kaupunkikuvan elementtejä, mikä näkyy muun muassa Helsinkiä esittelevissä matkaoppaissa ja Helsinki-aiheisissa elokuvissa. Maunu Häyrynen (2001, 49) on todennut, että puistotoimen tehtäväksi on viheralueiden arvonnousun myötä muodostunut yhä enemmän tasapainoilu erilaisten vaatimusten ja arvojen välillä. Puistoille haetaan uutta profiilia ja arvostuksissa vuorottelevat aktiviteetit, luonnonarvot, historia ja paikallisuus. Vaikka viheralueiden rooli osana Helsingin profiilia on merkittävä, Häyrynen toteaa, ”toisaalta viheralueita uhkaa valtava rakentamispaine, ja

voikin olla, että helsinkiläispuistot jaetaan tulevaisuudessa kahteen kastiin: säilytettäviin ja hävitettäviin.” (Emt., 49.)

4 Suomalainen kaupunkilaisuus – onko sitä?

Yltiörationalistinen harkinta suunnitteli metsään säntillisen talorivin, jossa tehdään harkitsemattomia tekoja. Tässä pysähtyneen väliaikaisuuden perinteettömässä ilmapiirissä ajan ja kohtalon kestoa on vaikea muistaa, ja muistettuaan sen toivoo heti unohtavansa. Niin elementtisiirtokuntamme tasapainoilee muistin ja unohduksen, kaupungin ja maaseudun välillä (...). (Korhonen 2003, 17).

4.1 Suomalaisten asumisen arvot

Helsingissä ja Tampereella toteutetun asukastutkimuksen mukaan vain viisi prosenttia kaupunkilaisista kokee itsensä ”aidoiksi urbaaneiksi”, joille tärkeintä asuinympäristössä on rakennetun ympäristön vetovoimaisuus ja kaupungin tarjoamat mahdollisuudet (Tyrväinen & Korpela 2009). ”Aidoiksi luontoihmisiksi” helsinkiläisistä ja tamperelaisista mielsi itsensä puolestaan viidennes vastaajista. Vaikka valtaosa kaupunkilaisista sijoittuu näiden ääripäiden väliin ja arvostaa sekä luonnon että kaupungin tarjoamia mahdollisuuksia, kertovat tulokset kaupunkilaisten tiiviistä luontosuhteesta sekä viheralueiden merkityksellisyydestä. Noin puolet kyselyn vastaajista koki luonnon hyvin vetovoimaisena ja vastaavasti 35 prosenttia piti vetovoimaisen ensisijaisesti kaupunkiympäristöä. (Emt., 57-66.)

Yleisesti suomalaisten elinympäristön laatua koskevien tutkimusten mukaan ympäristössä arvostetaan erityisesti rauhallisuutta (etenkin kodin rauhaa), lapsiystävällisyyttä, siisteyttä sekä luonnonläheisyyttä (Kytä et al. 2009., 85-105). Asuinalueen rakenteesta riippuen ympäristössä arvostetaan lisäksi muun muassa toimivaa kevyttä ja julkista liikennettä, palveluja, sosiaalista turvallisuutta, kohtuuhintaisuutta sekä väljyyttä (emt.). Matti Kortteisen, Martti Tuomisen ja Mari Vaattovaaran (2005, 122-125) vetämän pääkaupunkiseudun asumiseen kohdistuvan tutkimuksen mukaan rauhallisuus, luonnonläheisyys ja pientalovaltaisuus näyttävät

olevan selkeimpiä asumistoiveita riippumatta koulutuksesta ja tulotasosta. Kyselyn vastaajista 79 prosentin toiveena oli asua pientalossa ja 56 prosenttia ilmoitti toiveasunnokseen omakotitalon. Kantakaupungissa asuvat poikkesivat jonkin verran muista vastaajista – heistä 55 prosenttia piti kerrostaloasumista itselleen sopivimpana vaihtoehtona (emt.). Kaupunkiluonnon ja luonnonläheisyyden arvostus näkyy myös asuntojen hinnoissa (Lönnqvist & Tyrväinen 2009). Etenkin merenrannan läheisyydellä on vahva asunnon hintaa nostava vaikutus. Helsingissä myös Keskuspuiston läheisyydellä on selvä hintavaikutus, joka ulottuu noin puolentoista kilometrin etäisyydelle puiston reunasta (emt., 126).

Etenkään 1970-luvulla rakennettujen Helsingin lähiöiden ei nähdä enää pystyvän vastaamaan asumistoiveisiin ja kaupunkilaisten asumispreferenssit näyttävät suuntautuvan kaupungin ulkopuolisille pientaloalueille (Marttila et al 2006, 6-7). Asuinalueiden alueelliset hintaerot ovat kasvaneet uusien korkealaatuisten alueiden rakentamisen myötä (emt.). Tämän tyyppinen polarisoituminen voi johtaa asuinalueiden imagollisten ja laadullisten erojen vahvistumiseen 1960-70-luvuilla rakennettujen lähiöiden houkuttelevuuden kustannuksella (emt., 5-6). Polarisoitumisen ehkäisemiseksi on selvitettävä ja vahvistettava eri asuinalueiden vetovoimatekijöitä. Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskuksen (SOCCA) pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvointia käsitelleen tutkimuksen mukaan halua asua pääkaupunkiseudulla lisäävät eniten jokapäiväistä elämää helpottavat tekijät, kuten läheltä löytyvät monipuoliset palvelut ja ostosmahdollisuudet (Turunen et al., 2010). Sosiaalinen elämä, lähellä asuvat ystävät ja sukulaiset nimettiin myös kaupunkiasumisen positiivisiksi tekijöiksi. Negatiivisina tekijöinä kärkisijoille nousivat asumisen ja elämisen hintataso sekä saasteet. Tutkimuksessa itähelsinkiläiset kokivat itselleen merkityksellisimmiksi vetovoimatekijöiksi ulkoilumahdollisuudet sekä helpon pääsyn luontoon. Merkityksellisiä asumiseen liittyviä tekijöitä Itä-Helsingissä olivat lisäksi työpaikka, kirjastopalvelut sekä liikunta- ja uimahallit. (Emt.)

Kimmo Lapintie (2010) on kritisoinut yleisesti asumistoiveita koskevia kyselyitä siitä, ettei niissä huomioida useinkaan vastaajien taloudellisia reunaehtoja tai muita elämisen realiteetteja. Kyselyiden tuottama kuva asumistoiveista saattaa näin ollen muodostua

karkeaksi ja yksiulotteiseksi ja vastaajien taustojen sekä taloudellisen tilanteen huomiotta jättäminen voi synnyttää varsin epärealistisia kuvia asumisen unelmista (emt.). Kerrostalo- ja omakotitaloasumisen vertaaminen toisiinsa ilman, että kysymykseen liitetään ympäröivän seudun kuvausta, ei myöskään ole Lapintien mukaan järkevää (emt.). Kortteisen, Tuomisen ja Vaattovaaran (2005) tutkimustulosten pohjalta on alettu puhua suomalaisen asumisen yhtenäiskulttuurista. Suomalaisten asumiseen liittyvät toiveet näyttävät olevan keskenään hämmästyttävän samankaltaisia. Kun asumispreferenssitutkimuksissa on huomioitu voimakkaammin vastaajien elämäntilanne ja käytettävät resurssit, on kuitenkin päädytty myös tuloksiin, joissa on korostunut asumispreferenssien monimuotoisuus (Hasu 2009, 100-101). Koetun asumishistorian ja tunnistettujen preferenssirajoitteiden on todettu ohjaavan sekä asumisen valintoja että asumispreferenssien muotoutumista (emt.).

Vaikka valtaosa suomalaisista ei asu toiveidensa mukaisella alueella pientalossa, noin 90 prosenttia kertoo pitävänsä omaa tämän hetkistä aluettaan ja asuntoaan vähintään tyydyttävänä (Kortteinen et al 2005, 124). Muuttoaikeissa olevilta kysyttäessä suurin tyytymättömyys asuinympäristöä kohtaan koski alueiden sosiaalisia ominaisuuksia: rauhattomuutta, turvattomuutta, järjestyshäiriöitä ja huonoksi koettua lasten kasvuympäristöä (emt.). Sosiaaliseen rauhattomuuteen liittyvät seikat näyttävät olevan selkeimpiä asukkaiden kokemia asuinympäristöön liittyviä ongelmia ja niiden yhteys muuttohalukkuuteen on voimakas (emt., 126). Sosiaaliset häiriöt kytkeytyvät kantakaupungin ulkopuolella kerrostalovaltaisuuden ja alhaisen tulotason kanssa (emt., 128).

Asumistoiveita selvittävässä tutkimuksissa on oleellista ymmärtää asuinympäristöä kuvaavien paljon käytössä olevien käsitteiden suhteellisuus. Halu asua luonnonläheisessä, rauhallisessa ja turvallisessa ympäristössä ei välttämättä kerro vielä paljoakaan toiveiden asuinalueesta. Käsitteet ovat suhteellisia ja samanlaisilla asumispreferensseillä voidaan päätyä hyvinkin erilaisiin asumisratkaisuihin (Mäenpää 2008, 37-39). Mäenpään (2008, 39) sanoin, ”asuntoiveet palautuvat samoihin sanoihin, mutta eivät samoihin todellisuuksiin”. Luonnonläheisyys voi merkitä yhtä hyvin mökkiä ympäröiviä laajoja peltoja tai metsiä kuin kerrostalon ikkunasta avautuvaa merta tai

takapihan puustoa. Melutasoltaan rauhallisimmat alueet Helsingissä löytyvät yllättäen kivisimmästä kantakaupungista Kruununhaan ja Kallion sisäpihoilta (Lindgren 2010). Luonnonläheisyyden, rauhallisuuden ja turvallisuuden merkitysten avaaminen ja moninaisuuden ymmärtäminen vaatii laskeutumista asukkaiden kokemusten tasolle.

Matti Kortteinen on todennut (2006), että keskeinen modernin yhteiskunnan jännite syntyy ihmisten pyrkimyksestä määritellä itse rajat omalle toiminnalleen, vapauden ja vertaisuuden ihanteiden mukaisesti. Nämä pyrkimykset törmäävät jatkuvasti erilaisiin työelämän ja yhteiskunnan ohjausjärjestelmiin, joita paetaan autojen kera pientaloalueille kaupunkiseutujen laidoille (emt.). Ympäristöpolitiikan ja -kasvatuksen asettamat kannustimet tai paineet vähemmän kuluttavan ja energiaa säästävän elämäntavan omaksumiseen ovat osa tällaisia yhteiskunnan yksilön elämään puuttuvia ohjausjärjestelmiä. Pyrkimys toteuttaa omia asumistoiveitaan kuuluu yksilön oikeuksiin, mutta hakeutuminen väljälle, autoriippuvaiselle pientaloalueelle on usein ristiriidassa päästöjen ja energian kulutuksen minimoimiseen tähtäävien tavoitteiden kanssa. Kaupunkisuunnittelun suurena haasteena onkin toisaalta asumistoiveisiin ja toisaalta ekologisen suunnittelun tavoitteisiin vastaaminen (Lapintie 2008). Omakotitaloasumisessa voidaan tavoitella jonkinlaista itsemääräämisoikeutta, jonka ei nähdä toteutuvan yhtä hyvin tiiviimmässä kaupunkiympäristössä. Tämä asettaa yhdyskuntasuunnittelulle tärkeän kysymyksen: kuinka mahdollistaa vapaus omaan tilaan ja toiminnan määrittelyyn myös eheämmän kaupunkirakenteen sisällä? (Emt.)

4.2 Elinympäristön koettu laatu tiiviissä kaupunkirakenteessa

Tiiviyttä pidetään usein lähtökohtaisesti samantyyppisenä ympäristön stressitekijänä kuin esimerkiksi melua tai epämiellyttävää lämpötilaa (Kyttä et al. 2009, 85). Asumis- ja varallisuustutkimuksen mukaan 68 prosenttia suomalaisista haluaa asua väljästi rakennetulla asuinalueella ja vain 15 prosenttia suosii ensisijaisesti tiiviisti rakennettua asuinalueita (Juntto 2007). Täydennysrakentamishankkeissa puhutaankin nykyään usein tiivistämisen sijaan yhdyskuntarakenteen eheyttämisestä, millä pyritään luomaan hankkeista positiivisempia mielikuvia. Lähiö-sanalla epäillään ehkä myös herättävän negatiivisia miellelyhtymiä ja Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastossa puhutaankin

lähiöiden kehittämisen sijaan esikaupunkien renessanssista (Marttila et al 2006). Väljä ja avara voivat tuntua tiivistämisen tai täydennysrakentamisen tavoitteiden kannalta ristiriitaisilta (Hasu 2009, 112). Asukkaat pelkäävät usein täydennysrakentamisen yhteydessä etenkin lähiluontoalueidensa kutistumista ja liikkumismahdollisuuksien sekä elvyttävyyden kokemusten heikkenemistä (emt.).

Täydennysrakentamiskeskusteluissa on tärkeää osoittaa, mitä ovat kaupunkirakenteen ”hukkapalat”, jotka on tarkoitus ottaa käyttöön rakennetta eheyttäessä. Esikaupunkien renessanssin selvityksessä todetaan, että maankäyttöä voidaan tehostaa etenkin olemassa olevissa asuntokortteleissa, asemanseuduilla, ostoskeskusten ympäristössä sekä turvattomien kulkureittien ja liikenneväylien varrella (Marttila et al 2006, 10). Suunnittelun avulla hallittujen viheralueiden ulkopuolelle jäävä luonnonympäristö näyttäytyy myös usein potentiaalisena rakennusmaana, jonka merkityksiä ei pystytä havaitsemaan karttojen ja kaavoituksen avulla (esim. Lappi 2007). Jani Päivänen (2000) toteaa, että täydennysrakentamista ja luontoalueita koskevat kiistat voi nähdä myös laajemmassa kontekstissa metsäisestä ympäristöstään leimallisen ”pohjoismaisen kaupungin” puolustamisena. Sosiaaliseen viihtyvyyteen ja hyvinvointiin nojaten Päivänen suosisi kaupunkirakenteen kohtuullista ja sensitiivistä tiivistämistä ja samanaikaista ympäröivän luonnon säilyttämistä. Samalla hän kuitenkin kysyy, onko tämä pyrkimys itsessään paradoksaalinen. (Emt, 89-91.)

Päästöjen vähentämiseen pyrkivän kaupunkirakenteen tiivistämisen voi nähdä olevan erityisen perusteltua, kun se toteutetaan jo olemassa olevien joukkoliikenneväylien varsilla (mm. Niemelä et al. 2009, 10). Tällöin vähennetään liikennetarvetta sekä säilytetään kaupunkialueiden laajoja luontoalueita pirstoutumattomina. Myös liikenteen päästöjen näkökulmasta on oleellista, että helposti saavutettavat, luonnoiltaan monipuoliset asukkaille tärkeät lähivirkistysalueet säilyvät. Jos tiivistämisen seurauksena luontokokemuksia ja virkistäytymistä joudutaan hakemaan automattojen päästä, päästövähennystavoitteet kääntyvät pääläelleen. (Niemelä et al. 2009.)

Rakennuskannan tiivistämisestä seuraava elinympäristön koetun laadun heikentyminen ei kuitenkaan ole itsestään selvä seuraus, vaan onnistuneesti rakennettu tiivis asuinalue

voi tuoda mukanaan myös etuja väljään rakennuskantaan nähden. Kimmo Lapintie (2010) on todennut, ettei väljä yhdyskuntarakenne ole tae toimiville yhdyskunnille ja palvelurakenteille. Myönteisiä tiiviydestä seuraavia vaikutuksia voivat olla esimerkiksi yhteisöllisyyden lisääntyminen, monipuoliset lähipalvelut sekä kävelyn ja joukkoliikenteen käytön helpottuminen (emt.). Tiiviiden asuinalueiden suunnittelussa on mahdollista panostaa myös laadukkaaseen viherrakentamiseen. Pääkaupunkiseudulla Kerava on tiivisti rakennettu asuinalue, jossa tiiviyys näyttää melko poikkeuksellisesti ennustavan positiivista ympäristön koettua laatua (Kytä et al. 2009, 85). Yhtenä selityksenä tiiviyden positiivisille vaikutuksille voidaan pitää Keravan panostamista viherrakentamiseen ja viherympäristön laatuun (emt., 85-105).

Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) koordinoiman Urbaani onni-hankkeen aineiston alustava analyysi viittaa yllättäen tiiviyden voimakkaisiin positiivisiin vaikutuksiin. Läheisten viheralueiden yhteys hyvinvointiin näyttäytyy puolestaan aineiston perusteella vastoin oletuksia negatiivisena. Tiiviyden ja elinympäristön koetun laadun suhde ei ole lineaarinen, mutta etenkin ympäristön toiminnallisuus näyttää paranevan tiiviyden myötä. Korkeimmillaan elinympäristön koettu laatu näyttää olevan tiiviyksasteen ollessa noin 90-130 asuntoa hehtaarilla. Hankkeessa tarkennetaan ja syvennetään vielä laajan asukkaiden koettua elinympäristönlaatua kartoittavan tilastollisen aineiston analyysia. Tavoitteena on selvittää tiiviyden optimaalinen taso, jossa mahdollisimman monenlaiset ympäristön laatutekijät toteutuisivat. (Broberg et al 2010.)

Puutarhakaupunki-ideologian mukaisen väljyyden ja täydennysrakentamisen periaatteisiin liittyvän eheyttämisen tunnutaan usein oletettavan olevan toisilleen vastakkaisia. Anne Virtasen (2000, 205) mukaan kaupungin monimuotoisuus, väljän ja tiiviin samanaikaisuus, voisi tukea niin ekologista elämäntapaa kuin esteettistä ja virikkeellistä kaupunkielämää. Virtasen mukaan suunnittelussa olisi keskeistä ottaa huomioon paikan eläjän mittakaava, ”ympäristö näkymineen, hajuineen ja tuoksuineen”, sekä selvittää paikkoihin liittyviä moninaisia merkityksiä (emt.). Myös Richard Sennet (1990, 131) on kirjoittanut ympäristön monimuotoisuutta ja kompleksisuutta tukevan

suunnittelun puolesta, joka tukee ihmisen henkistä kehittymistä ja monipuolista inhimillistä kokemista.

Vaikka väljyys ja avaruus mielletään usein tiiviyttä positiivisemmiksi käsitteiksi, väljä rakenne ei takaa ihmisen tai eläjän kokoista mittakaavaa. Monet väljästi rakennetut asuinalueet on mitoitettu pikemminkin autojen kuin kävelijöiden tai pyöräilijöiden mittakaavaan ja pituusperspektiiviin suunniteltu matala ja väljä rakentaminen voi olla katutasossa liikkuvalla melko tympeää. Aisteillemme sopiva mittakaava sekä ympäristön moniaistisuus tekee paikoista vetovoimaisia ja viihtyisiä (Forss 2007, 170). Kävelijän mittakaavaan suunniteltu tiivis asuinalue voi parhaimmillaan tukea monipuolisten julkisten tilojen syntymistä, alueen turvallisuutta ja kiinnostavuutta sekä lisätä kevyen liikenteen ja kohtaamisten mahdollisuuksia.

Eeva: Tää on semmonen kävelyreitti, joka on aika tylsä, mä meen välillä tonne omakotialueelle tai sit mul on radio ja kuuntelen sitä.. Haluat sä kattoo? Se on tämmöstä niinku samanlaista kilometri tolkulla. Mut ei se loppujen lopuks, ku mä meen meiltä ja kävelen Itikseen, ni oisko se jotain kolme ja puol kilometriä. Tuntuu niin pitkältä, ku se tämmöstä.. (...) Tää on niin tylsä. Sen takii mä sitten, jos mä meen tästä, niin kuuntelen aina radioo.

4.4 Mitä suomalainen kaupunkilaisuus voisi olla?

Meurmanista alkaneen viheralueiden roolia painottaneen lähiörakentamisen tuloksena suuri osa Helsingin lähiöistä ja esikaupunkialueista on jäänyt irralleen kantakaupungista, mitä pidetään ongelmallisena kaupunkirakenteen eheyttämiseen pyrkivän suunnittelun kannalta. Kaupunkimaista asumista tarkasteltaessa keskustan ja esikaupunkien välinen vastakkainasettelu näkyy edelleen vahvana (Marttila et al 2006, 6). 1980-luvulta alkaen Helsingin kehityksessä on nähtävissä kaupunkirakenteen hajautuminen autoliikenteen pääväylien sekä ratojen suuntaisesti (Schulman 2001, 28). Myös hajarakentaminen on jatkuvasti yleistynyt (emt.). Jani Päiväsen (2000, 23) mukaan kuva tiiviistä kaupungista on edelleen hämärtyvässä ja kompaktikaupungin idea on siirtymässä kohti liudentunutta kaupunkia. Kompaktikaupungin rakenteen hajotessa syntyy tilanteita,

jolloin on vaikea hahmottaa, milloin olemme kaupungissa ja missä kulkee kaupungin raja (Mäkäräinen 2001, 21).

Kaupungin rajaaminen ja määrittely on yleisesti epämääräistä, mutta lisäksi suomalaisilta kaupungeilta tuntuu puuttuvan jonkinlainen yleiseurooppalainen urbaanius, joka on tyypillistä monille muille eurooppalaisille kaupungeille (Mäenpää, 2008, 24). Eurooppalaisesta tendenssistä, muuttoliikkeen suuntautumisesta vetovoimaisiin kaupunkeihin, poiketen Suomessa uusi muuttoliike näyttää suuntautuvan pois niin maaseudulta kuin teollisen aikakauden vahvoista kaupungeista (Haila 1999, 268). Pasi Mäenpää (2008, 23) on pohtinut suomalaista urbaaniutta ja todennut, että pidämme kaupunkiemme historiaa lyhyenä ja kaupunkikulttuuriamme ohuena, koska vertailukohtana on eurooppalainen suomalaisille kaupungeille vieras vilisevä kaupunkielämä. Suomalaisen identiteetin rakentamisprojektia on hallinnut kaupungin ja kulttuurin sijasta luonto (emt.).

Epäselvän kaupunki-identiteetin voi nähdä lähtökohtaisesti hankaloittavan kaupunkiemme suunnittelua ja kehittämistä. Sen sijaan, että näkisimme kaupungin jonain, jota meillä ei vielä ole, Mäenpää (2008) kuitenkin kehottaa kääntämään näkökulman ympäri, jolloin suomalainen kaupunkilaisuus voi näyttäytyä monina erilaisina urbaanisuuden muotoina. Monet kaupunkilaisuutta pakenevat vastatoiminnot ovat syntyneet kaupungeissa. Kesähuvila, puutarhanhoito ja luontoretkeily ovat urbaaneja ilmiöitä, joita ei ilman kaupunkia olisi olemassa sellaisina urbaanin elämisen vastinpareina kuin ne nyt ovat (emt.). Mäenpään (2008, 27) sanoin, ”vain kaupunkilainen kaipaa luontoa ja luontoon”. Myös Irene Roivainen toteaa, että paradoksaalisesti luonnonläheisyyden korostaminen kasvaa kaupungistumisen myötä (2001, 148). Jos urbaanisuuden käsitettä laajennetaan, ”pako kaupungista” ja kaipuu luontoon näyttäytyvätkin maalaisen elämäntapaan siirtymisen sijaan tiettyinä urbaanisuuden muotona. Suomalainen luontosuhde on Mäenpään (2008, 26-27) mukaan läpikaupungistunut ja käsityksemme maaseudusta sekä luonnosta ovat syntyneet kaupungissa.

Mäenpää (2008) tarjoaa hankalasti avautuvan suomalaisen kaupunkilaisuuden määrittelyn ja ymmärtämisen avuksi käsitettä *avara urbanismi*. Avaran urbanismin lähtökohtana on laajasti ymmärretty, monimuotoinen urbanismi, joka kattaa koko kirjon suomalaista kaupunkilaista elämäntyyliä kivikaupungista, betonilähiön kautta pientaloasumiseen. Avaran urbanismin käsite voi auttaa kehittämään suomalaisia kaupunkeja niiden omista piirteistä lähtien, olemassa olevan urbaanisuuden pohjalta sen sijaan, että suomalaista kaupunkia ja kaupunkilaisuutta lähdetäisiin ideoina rakentamaan alusta alkaen. Kaupunkien kontekstiherkkää kehittämistä varten on Mäenpään mukaan tärkeää tunnistaa urbaanisuuden eri tyyppejä. 1950-80-luvulla rakennetut lähiöt, esikaupunkivyöhykkeen, Mäenpää nimeää *välikaupungiksi*. Välikaupunki sijoittuu ydinkaupungin ja taajamatyypin seutukaupungin väliin ja se sisältää monenlaista ympäristöä erilaisine asumismuotoineen. Ydinkaupungin hoidetuista puistoista poiketen välikaupungin luontotyyppille on ominaista erilaiset välialueet, joutomaat sekä kaupunkimetsät. Välikaupunki on Mäenpään mukaan avaran urbanismin kannalta kiinnostavin alue, koska lähiörakenteen sisältämät välialueet avaavat monenlaisia mahdollisuuksia täydennysrakentamiselle, uusille miljöille ja monipuoliselle asuntotarjonnalle. (Mäenpää 2008, 42-44.)

Avaran urbanismin ajatus voi auttaa ymmärtämään suomalaista kaupunkilaisuutta, jossa korostuvat luonnonläheisyys ja väljyyden kaipuu. Kaikenlaista modernia asumista ei kuitenkaan voida sijoittaa urbaanisuuden alle. Moderni autoriippuvainen asuminen haja-asutus alueella ei tee elämäntavasta vielä urbaania. Panu Lehtovuoren (2005, 15) mukaan ollakseen urbaani ympäristön täytyy sisältää moninaisuutta, vaihtoehtoja ja altistaa ”toisen” kohtaamiseen. Täydennysrakentamisyhtymien ja kaupunkirakenteen eheyttämiseen tähtäävien suunnitelmien keskellä on kuitenkin syytä kysyä, mikä on suomalaisten lähiömetsiköiden ja asuinalueiden reunavyöhykkeiden rooli suomalaisten kaupunkien kehittämisessä. Avaran urbanismin käsitteen vahvuus on, että se mahdollistaa luonnonläheisyyden tai ”luontosuomalaisuuden” sisällyttämisen urbaaniin elämäntapaan. Vaikka urbaanin ja maaseudun välimuoto, välikaupunki, saattaa näyttäytyä suunnittelijoille ongelmallisena, voi se tarjota asukkaille toivotun asuinalueen, jossa yhdistyvät hyvät kulkuyhteydet, monipuoliset palvelut ja laajat luontoalueet.

4.4 Lähiöasumista maaseudun ja urbaanin rajalla

1970-luvun lähiörakentamisessa on kyse historiallisesti uudeltaisesta rakentamisesta (Kortteinen 1982, 28). Vaikka jo 1940-luvulta lähtien lähiöiden suunnittelussa oli painotettu luonnonympäristön merkitystä ja terveellistä elinympäristöä, oli aikaisemmat lähiöt rakennettu kiinni kantakaupunkiin toimivien liikenneyhteyksien varrelle. 1970-luvulla suuria betonisia asutuskeskuksia alettiin rakentaa ensimmäistä kertaa kauas keskustoista metsien ja peltojen keskelle (emt., 28). Uusien kaupunginosien keskimääräisen etäisyyden arvioitiin kasvaneen 1950-luvun kahdesta kilometristä lähes kaksinkertaiseksi 1970-luvun alkuun mennessä (emt., 29).

Kirsi Saarikankaan (2006) mukaan lähiöasumiseen liittyvissä asukkaiden kirjoituksissa lähiympäristö nousee yleisesti kotia merkityksellisemmälle sijalle asukkaiden muistoissa. Pihoja, metsiköitä, joutomaita, leikkipolkuja ja luistinratoja sekä niillä tapahtuvaa sosiaalista toimintaa kuvataan usein lämpimästi ja aistinomaisesti (emt., 194). Kaupunkeihin keskittyvässä ympäristöhistoriallisessa tutkimuksessa onkin viime vuosina huomattu, että aistikokemuksilla, hajuilla, äänillä ja visuaalisuudella, on suuri merkitys kaupunkilaisten kokemusmaailmassa (Laine & Lento 2009)

Saarikangas näkee suomalaisissa metsälähiöissä kiinnostavana piirteenä juuri rakentamattoman ja rakennetun ympäristön suhteen. Suunnitelmissa luonto on näyttäytynyt pitkään johtoteemana, mutta käytännössä metsiköt ja joutomaat ovat jääneet suunnitteluun liittyvän hallinnan ulkopuolelle, kontrolloimattomaksi haltuun otettavaksi tilaksi. Metsiköihin ja asutuksen reuna-alueisiin liittyy myös katseiden alta pois pääseminen, mikä talojen välisillä pihoilla ja kaduilla ei ole samalla tapaa mahdollista (emt, 211–215). Saarikankaan sanoin, ”lähiöt ovatkin hybridejä tiloja, jotka haastavat ja häiritsevät luonnon ja kulttuurin, maaseudun ja kaupungin, kesyttämättömän metsän ja asutetun maan välisiä dikotomioita” (emt, 218). Pohjoismaisten esikaupunkien ja lähiöiden voi nähdä poikkeavan luonteeltaan Etelä-Euroopan ulkoisesti vastaavista asuinalueista. Etelän esikaupungit identifioituvat selkeästi kaupungeiksi, kun taas pohjoiset lähiöt repeytyvät irti kaupunkikulttuurista ja ovat pikemminkin ”luonnon esikaupunkeja” (Lappi 2007, 189).

5 Tutkimuksen teoriataustaa

Tutkimuksen kohde ja kysymykset eivät rajaudu yhden tieteenalan piiriin ja olen hyödyntänyt tutkimuskysymyksen ympäriltä useiden eri tieteenalojen tutkimuksia ja teorioita. Tutkimusasenteeni on poikkitieteellinen ja olen tavoitellut keskustelua muun muassa kaupunkitutkimuksen, ympäristösosiologian, ympäristöpsykologian, ympäristöhistorian, ympäristöestetiikan sekä humanistisen maantieteen välillä.

5.1 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Fenomenologisen hermeneutiikan tutkimuksen kohteena on ihmisen elämismailma ja tutkimuksessa korostuvat kokemuksen omakohtaisuus sekä ajallisuus ja historiallisuus tulkinnan kehyksenä (Niskanen 2005, 106). Elämismailma voidaan ymmärtää sosiaalisesti konstruoiduksi arkielämäksi, jota tutkija tarkastelee (Judén-Tupakka 2007, 64). Fenomenologisen perinteen mukaan ihmistä ei voi käsittää maailmasta irrallisena, vaan paikalla ja ympäristöllä on aina vahva merkitys ihmisen elämismailmassa (Seamon 2000). Suhde ympäröivään maailmaan ja todellisuuteen on ladattu moninaisilla merkityksillä, joita fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan ja käsitteellistämään (Tuomi & Sarajärvi 2009, 34-36). Toisin sanoen fenomenologiassa pureudutaan erilaisiin ilmiöihin ihmisten elämismailmassa ja tavoitteena on purkaa auki ihmisten konkreettisen elämän kannalta oleellisia ilmiöiden merkityssisältöjä (Seamon 2000).

Hermeneutiikka on ymmärtämistä ja tulkitsemista korostava tieteenfilosofinen suuntaus, jonka keskeisenä ideana on sosiaalisen todellisuuden merkitysten etsiminen ja tulkitseminen (Judén-Tupakka 2007, 64). Hermeneuttinen fenomenologia pohjaa Martin Heideggerin (1889–1976) ajatteluun, jonka keskiössä on ajatus ihmisen olemassaolosta asumisena (Forss 2007, 11). Heideggerilainen ajatus asumisesta voidaan ymmärtää ihmisen identiteetin ja paikan välisenä välttämättömyytenä, jolloin identiteetin rakentumisen voi mieltää olevan paikkaan sidottua (emt.). Arto Haapala (2006) näkee ympäristön ja paikan yhtenä ihmisen identiteetin perusteista. Hän puhuu Heideggerin ajatuksia mukailleen paikkaidentiteetistä, joka rakentuu tutun ympäristön ja paikkaan

liittyvien rutiinien kautta. Ihminen pyrkii aina uudessa ympäristössä rakentamaan itselleen paikan, kodin, ja kotia tehdessään ihminen muokkaa samalla myös omaa identiteettiään (emt., 179–181). Informaatioteknologian aikakaudella asumista, ihmisen ja paikan välistä suhdetta, voidaan tarkastella myös paikattomuuden, mobiilisuuden ja kodittomuuden näkökulmista (Forss 2007, 13-16).

Fenomenologisen sosiologian perustajana pidetään Alfred Schutzia (1899–1959) (Heiskala 2000, 86). Schutzin luoma fenomenologia on arkimaailman fenomenologiaa, jonka keskiössä on objektiin sidottu intentionaalinen tajunta ja kokemuksiin liittyviin merkityksiin pureutuminen (emt. 86–87). Schutzin sanoin merkitys on ”menneen kokemuksen tulkinta tarkasteltuna reflektiivisen asenteen varassa nykyisyyden Tästä lähtien” (Schutz 1945, 210). Merkityksen käsite on fenomenologiassa moninainen ja sen nähdään sisältävän muun muassa ruumiillisia, emotionaalisia, intuitiivisia sekä sosiaalisia ulottuvuuksia (Seamon 2000). Kokemus on puolestaan aina aikaan ja paikkaan sidottua kokemusta jossakin ja jostakin. Tajunnallisen toiminnan ytimessä on intentionaalisuus, jota ilman ihminen ei olisi tajunnallinen olento (Perttula 2005, 116). Intentionaalisen toiminnan seurauksena ihminen kokee elämyksiä, jolloin todellisuus muuttuu merkitykselliseksi. Kokemuksen voi mieltää olevan erityinen merkityssuhde, joka sisältää tajuavan subjektin, intentionaalisen toiminnan sekä kohteen, johon toiminta suuntautuu. Kokemuksia voi jaotella erilaisiin ”kokemuslaatuihin” ja kokemus voi pohjata esimerkiksi tunteeseen, intuitioon, tietoon tai uskoon (emt., 116-123.) Tietoisuuteen ja kokemukseen liittyy aina jokin näkökulma tai asenne, joka ilmenee elämämaailman, paikan ja kokemuksen sisältämissä merkityksissä (Seamon 2000).

Hermeneutiikassa keskeisiä käsitteitä ovat ymmärrys ja tulkinta. Esiymmärryksen, jo olemassa olevan merkityskokonaisuuden, perustalle muodostunut ymmärrys etenee kehämäisesti, ja esiymmärryksen kehittyminen ylittää ennakkoluuloja ja luo kriittistä etäisyyttä kohteeseen (Judén-Tupakka 2007, 64). Hermeneuttisessa tutkimustavassa tulkinnallisuuden nähdään olevan keskeinen tapa rakentaa kokemuksia (Perttula 2005, 142). Erilaiset kontekstit vaikuttavat kokemusten tulkinnassa ja empiirisessä tutkimuksessa onkin syytä kysyä, miten tutkimustilanne vaikuttaa ihmisten kokemusten tulkintaan ja kuvaukseen (emt.). Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen

tavoitteena voi olla esimerkiksi käsitteellistää johonkin tiettyyn ilmiöön liittyvien kokemusten merkitys sekä tehdä näkyväksi totuttuja ja huomaamattomia ilmiöitä (Tuomi & Sarajärvi 2009, 34–36).

Fenomenologista lähestymistapaa on ehkä yleisimmin hyödynnetty tiedostuksen syntyyn, tietoisuuden rakenteisiin ja hiljaiseen tietoon liittyvässä sosiaalitutkimuksessa (Judén-Tupakka 2007, 65). Lähestymistapaa voi pitää toimivana myös tutkimuksessa, jossa keskitytään ympäristökokemusten, paikkojen merkitysten tai ympäristön koetun laadun tutkimiseen (Seamon 2000). Seamon (2000) näkee fenomenologisen tutkimuksen antavan hedelmällisen pohjan myös kaupunkisuunnittelijoiden ja yhteiskuntatieteilijöiden väliselle vuoropuhelulle. Fenomenologian avulla kaupunkitilaa on mahdollista lähestyä kompleksisena, monimuotoisena ja prosessuaalisena kokonaisuutena (Forss 2007, 13). Fenomenologinen tutkimus voi auttaa näkemään kaupunkeihin väistämättä liittyvän ennustamattomuuden ja epätäydellisyyden sekä tiloihin ja asumiseen liittyvät moninaiset kokemukset (emt.). Kokonaisvaltainen kaupungissa elämiseen, asumiseen ja kokemiseen pureutuva tutkimus voi tuoda välineitä sosiaalisesti ja ekologisesti kestävien kaupunkien suunnitteluun. Fenomenologista näkökulmaa on käytetty myös ympäristöestetiikan tutkimuksessa, jossa keskeisiä teemoja ovat ympäristön esteettisen havaitsemisen moniaistisuus, havaitsijan ja ympäristön suhteen vastavuoroisuus sekä ihmisen identiteetin ja paikan välisen suhteen merkityksellisyys (Forss 2007, 10–13). Fenomenologiassa tutkittavaa ilmiötä voidaan lähestyä kokonaisvaltaisesti ja laajasta näkökulmasta. Aineistonhankinta- ja analyysimenetelmiä saatetaan yhdistellä ja tutkimuksen kehyksenä käytetään usein monitieteisiä teorioita (Judén-Tupakka 2007, 85).

Irrottaudun omassa tutkimuksessani pitkälti tietoisuuden rakenteisiin ja maailmasuhteeseen liittyvistä käsitteistä ja käytän fenomenologis-hermeneuttista lähestymistapaa tiukan teoreettisen kehyksen sijaan ajattelun ja tulkinnan apuna. Etenkin paikan sisältämien merkitysten ja elettyyn tilaan liittyvien kokemusten ymmärtämiseen fenomenologis-hermeneuttinen lähestyminen antaa apuvälineitä. Pysin tavoittamaan kokemusten kuvauksissa myös narratiivisia piirteitä. Narratiivisuudella voidaan viitata sekä ihmisen tapaan jäsentää kokemuksiaan tarinan muotoon että

tutkimusaineiston luonteeseen (Erkkilä 2005, 196). Narratiivisessa tutkimuksessa lähtökohtana on kertojan näkökulma ja ainutlaatuisen kokemuksen ymmärtäminen kontekstissään (emt., 198). Narratiivisuus ja tietynlainen elämäkerrallisuus ilmenee tutkimusmenetelmissäni etenkin ensimmäisen tapaamisen haastatteluissa, joissa olen kysellyt haastateltavien taustoista, paikkoihin liittyvistä muistoista ja menneistä ympäristökokemuksista. Haastateltavien puheissa myös nykyisen asuinalueen ympäristöön liitetään paljon tarinoita ja paikat tuntuvat vilisevän erilaisia kerrostuneita muistoja, tapahtumia ja muutoksia. Kuvailtaessa kokemuksia niistä kerrotaan yleensä tarinan muodossa (Erkkilä 2005, 201). Olen kokenut tietyn elämäkerrallisuuden tavoittamisen tutkimuksessani tärkeäksi, koska uskon, että taustat ja aiemmat merkitykselliseksi koetut ympäristöt muodostavat pohjan myös tämän hetken ympäristösuhteelle.

5.2 Ympäristösuhde

Kestävän kehityksen määritelmän mukaan ympäristö koostuu fyysisestä, ekologisesta, sosiaalisesta, taloudellisesta, kulttuurisesta, esteettisestä sekä eettisestä ympäristöstä (Cantell & Larna 2006, 9). Ympäristösuhteen voi nähdä olevan kaikkien näiden erilaisten ympäristöjen kokonaisvaltainen ja henkilökohtainen yhteenliittymä. Ympäristökokemus ja näkökulma omaan ympäristöön voi olla objektiivinen (esim. luonnontieteissä), henkilökohtainen ja kokemuksellinen (esim. humanistiset ympäristötieteet) tai yhteiskunnallinen (esim. ympäristönsuojelu, ympäristöpolitiikka) (emt.). Johanna Vilku (1997, 168) on vastaavasti kategorisoinut luontotulkintoja kolmeen kategoriaan: representatiivinen luonto, objektiivinen luonto ja kokemuksellinen luonto.

Toimivan ympäristösuhteen perustana on ihmisen tarpeiden ja ympäristön ominaisuuksien välinen yhteensopivuus (Kyttä & Kahila 2006). *Yhteensopivuusteoriaa* on käytetty etenkin työelämänpsykologiassa, jossa kokemuksia työelämästä on hahmotettu henkilökohtaisten ominaisuuksien ja ympäristön yhteensopivuuden kautta. Marketta Kyttä on soveltanut yhteensopivuusteoriaa kulttuuriympäristöön ja

asuinympäristöön liittyviin tutkimuksiin, joissa on selvitetty ihmisten kokemuksia tutun ympäristön tarjoamista mahdollisuuksista ja rajoitteista (ks. Kyttä 2006; 2008; 2009).

Ympäristöpsykologien mukaan lapsen suhde ympäristöön kehittyy toiminnallisesti aktiivisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa (Kyttä 2003, 22). Monipuolisen ympäristösuhteen muodostumisessa nähdään keskeisenä etenkin lapselle annettu vapaus liikkua ja seikkailla virikkeisessä ympäristössä. Marketta Kytän mukaan oleellista on, ettei lasta karsinoida vaan lapselle uskalletaan antaa vapaus tutkia rauhassa ympäristöään (emt). Luonnonympäristön nähdään edustavan virikkeellistä ympäristöä sekä tarjoavan lapselle kokemuksia, jotka liittyvät erillisyyteen, vapauteen, seikkailuun ja esteettisyyteen (Salonen 2005, 126–127). Lasten ympäristösuhteen kehityksen on todettu olevan sidoksissa kykyyn toimia lähiympäristössä ja vähitellen koko yhteiskunnassa, ja siten lapsen ja ympäristön vuorovaikutuksella on tärkeä kehityksellinen ulottuvuus (Horelli 2003).

Luontoon ja viheralueisiin liittyy kollektiivisesti jaettuja ajattelutapoja ja kulttuurinen luontokäsityksemme ohjaa usein viheralueisiin liittyviä tuntemuksiamme ja ajatuksiamme. Suomessa kansallisidentiteettiämme on rakennettu pitkälti suomalaisten vahvaa luontosuhdetta korostavan käsityksen pohjalle, mikä vaikuttaa edelleen esimerkiksi tietynlaisten maisemien arvostukseen. Ihmisen luontosuhteen voi nähdä muodostuvan yhteiskunnassa vaikuttavien arvojen ja instituutioiden sekä yksilöllisten näkemysten ja kokemusten kokonaisuudesta. Luontosuhde on siis osittain kulttuurisidonnainen ja suhde luontoon on rakentunut usein samantapaisiltakin vaikuttavissa kulttuureissa erilaisille lähtökohdille (Faehnle et al. 2010, 22). Yhteistä urbaaneille elämäntyylyille näyttää nykyään olevan luonnon merkityksien aineettomien, kulttuuristen palveluiden korostuminen aiemmin avainasemassa olleisiin tuotantopalveluihin nähden (emt.).

5.3 Monikerroksinen paikka ja eletyt tilat

Asuinpaikka syntyy ihmisessä. Ihminen asuinpaikassa. Iltaisin leikkien jälkeen seisoin hämärtyvällä pihakalliolla. Radiomaston varoitusmajakka vilkkui metsän toisella

puolella. Jokin osa minusta siirtyi suurten tuntemattomien puiden taakse, vaikka vierellä rakas kerrostalo sytytteli ikkunoitaan iltaan. (Korhonen 2003, 12-13).

Raija Erkkilä (2005, 202) on todennut, että paikka on käsitteenä yksinkertainen vain siihen asti, kunnes alkaa miettiä sen kokemuksellista puolta. Humanistisen maantieteen perinteen mukaan paikka voidaan objektiivisen maantieteellisen faktan sijaan ymmärtää ihmisten kokemuksista ja inhimillisestä tulkinnasta merkityssisällön saavaksi ilmiöksi (Ronkainen 1999, 213-214). Paikka on tila, johon ihminen liittyy merkityksiä elämismaailmassaan ja kiinnittyminen paikkaan tapahtuu elämisen kautta (emt.). Voidaan siis ajatella, ettei elävää paikkaa ole ilman kokijaa eikä toisaalta kokijaa ilman paikkaa (Erkkilä 2005, 205). Anne-Mari Forssin (2007, 196) mukaan paikka tulisi ymmärtää ensisijaisesti kokemuksena, luonteeltaan aina muuttavana, monimuotoisena ja kompleksisena.

Paikkoihin liittyvät subjektiiviset kokemukset ja paikkojen sisältämät merkitykset ovat muuttuvia ja suhde paikkaan muodostuu vuorovaikutuksessa intentionaalisen ihmisen ja ympäristön välillä (Erkkilä 2005, 204). Elämisen ja kokemusten kautta ympäristöön liitetään merkityksiä, joiden kautta ympäristöstä tulee ihmiselle ymmärrettävä ja hallittava (emt.). Merkityksellisten paikkojen rakentumisen taustalla vaikuttavat tilalliset tuntemukset, yksilölliset elämäkokemukset sekä sosiaaliset ja kulttuuriset arvot (Virtanen 2000, 202-204). Jos kaupunkiluonto ymmärretään humanistisen maantieteen määritelmän mukaisena kokemuksellisena paikkana, asukkaiden kokemukset ja viheralueisiin liittyvät merkitykset nousevat väistämättä keskeisiksi kaupunkiluontoa tarkasteltaessa.

Kirsi Saarikangas (2006) on tarkastellut tilan ja sen käyttäjien välistä vuorovaikutusta, ja lähestyy tätä suhdetta *eletyn tilan* käsitteen avulla. Saarikankaan mukaan ”tilan merkitykset muodostuvat ympäristön ja ihmisten kohtaamisissa ja näihin kohtaamisiin sisältyvässä liikkeessä nykyisyyden ja menneisyyden välillä” (emt., 7). Eletty tila muodostuu siis ihmisten ympäristöön liittämien merkitysten kautta, arkkitehtuurin ja suunnittelun ulkopuolella (emt., 7). Tiina-Riitta Lappi on todennut, että kaupunkitutkimuksessa huomio on kiinnittynyt pitkään ympäristön näkyviin piirteisiin

kuten rakennusten ja eri elementtien sijoitteluun. Kaupunkiympäristön kokeminen ja ympäristön sisältämät merkitykset ovat jääneet vähemmälle huomiolle (Lappi 2007, 10). Lappi kutsuu sosiaalisen ja materiaalisen ympäristön vuorovaikutussuhdetta *kaupungin tilallisuudeksi*. Kaupungin tilallisuuden kautta Lappi tarkastelee kaupunkia sekä rakennettuna ja materiaalisena että sosiaalisena ja elettyinä tilana (emt., 11).

Humanistisessa maantieteessä ympäristöä ja paikkaa voidaan tarkastella fyysis-sijainnillisesta, sensuaalis-emotionaalista ja sosiaalis-kulttuurisesta näkökulmasta (Erkkilä 2005, 203). Erilaiset suhtautumistavat ympäristöön voidaan rinnastaa fenomenologiseen kokemuksen ja ymmärryksen taustojen jaotteluun. Tällöin voidaan pohtia, miten tunne, intuitio, tieto ja usko ohjaavat ympäristökokemusta. Omassa tutkimuksessani henkilökohtainen ja kokemuksellinen (tai sensuaalis-emotionaalinen) suhde paikkaan ja ympäristöön on noussut näkökulmista keskeisimmäksi. Kenenkään suhde ympäristöön tai paikkaan ei kuitenkaan rajaudu yhteen näkökulmaan, joten myös objektiiviset, sosiaaliset, kulttuuriset ja toiminnalliset näkökulmat ovat esillä haastateltavien ottamissa valokuvissa ja puheissa.

5.4 Ympäristön sisältämät tarjoumat

Ekologisessa havaintopsykologiassa ja ympäristön koettua laatua käsittelevissä tutkimuksissa käytetään *tarjouma*-käsitettä (*affordance*) hahmottamaan ihmisten asennoitumista ja suhdetta ympäristöön (Kyttä et al. 2009). Tarjoumilla tarkoitetaan laajasti ottaen kaikkia emotionaalisia, sosiaalisia ja sosiokulttuurisia mahdollisuuksia sekä rajoituksia, joita ympäristö voi yksilölle tarjota. Tarjoumat näyttäytyvät yksilön näkökulmasta usein ympäristössä ilmenevinä mahdollisuuksina ja potentiaalisina resursseina, joita yksilö voi hyödyntää tai olla hyödyntämättä. Käsite sisältää kuitenkin myös ympäristön negatiivisiksi koetut uhat ja vaarat. Negatiivinen tarjouma antaa yksilölle mahdollisuuden välttää ikäväksi koettua paikkaa tai pyrkiä muuttamaan sitä. Ympäristön negatiivisia kokemuksia, joita yksilö ei pysty välttämään tai muuttamaan voidaan kutsua puolestaan *pakkoumiksi*. Tarjouma-käsite ei erota ihmistä ja ympäristöä dualistisesti toisistaan, vaan käsitteen avulla on mahdollista tutkia kokemuksia yksilön ja ympäristön välimaastossa. Tarjoumia ja elinympäristön koettua laatua tarkasteltaessa

on syytä kiinnittää huomiota tarjoumien saavutettavuuteen sekä paikantuvuuteen. Kaupunkisuunnittelun kannalta on oleellista, missä määrin ja miten asukkaat pääsevät heille merkityksellisten tarjoumien äärelle. (Kyttä et al. 2009, 81-83.)

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää ympäristöön liittyviä kokemuksia erilaisista näkökulmista. Tarjouman käsite toimii hyvänä apuvälineenä hahmoteltaessa lähtökohdiltaan erilaisten asukkaiden kokemuksia oman asuinalueensa merkityksellisistä mahdollisuuksista, paikoista ja toiminnoista. Erilaiset ihmiset havaitsevat ympäristössään näkökulmistaan, toiveistaan ja taustoistaan riippuen erilaisia tarjoumia, joita joko hyödynnetään tai jätetään hyödyntämättä.

6 Menetelmät ja aineisto

Tutkimukseni on Itä-Helsinkiin kiinnittyvä tapaustutkimus, jossa pyrin mahdollisimman kattavasti avaamaan asukkaiden lähiympäristöön liittyviä kokemuksia ja merkityksiä. Tapaustutkimuksen määritelmä on melko väljä ja esimerkiksi Eskola ja Suoranta (2003, 65) ovat todenneet oikeastaan kaikkien laadullisten tutkimusten olevan tapaustutkimuksia. Yleisesti tapaustutkimuksia voidaan nähdä luonnehtivan pyrkimys tuottaa intensiivistä ja yksityiskohtaista tietoa tutkittavasta tapauksesta (Hammarsley & Foster 2000, 2-3). Tapaustutkimuksilla ei pyritä vastaaviin empiirisesti yleistäviin päätelmiin kuin tilastollisilla tutkimuksilla (Eskola & Suoranta 2003, 65). Fenomenologiselle tutkimukselle keskeisiä kysymyksiä ovat, kuinka kääntää kokemus kieleksi ja miten tulkinta yksityisestä ja yksittäisestä elämismaailmasta voidaan yleistää ja paikantaa tieteelliseen keskusteluun (Seamon 2000). Tilastollisen yleistämisen mahdottomuudesta huolimatta etsimällä eroja ja yhtäläisyyksiä, jaettuja ja erityisiä merkityksiä, tapaustutkimuksella on mahdollisuus tuottaa yhteen paikkaan sidottua tietoa laajempaa kuvausta kohteena olevasta ilmiöstä (Kuoppa 2008). Mahdollisimman monipuolinen aineisto, aineiston erittely, tarkkapiirteinen kuvaus ja onnistunut käsitteellistäminen antavat aineksia yleistämiseen (Eskola & Suoranta 2003, 65). Jos kaupunkitutkimuksessa tapaustutkimuksessa pyritään pelkän yksittäisen ilmiön kuvaamisen sijaan tavoittelemaan vuorovaikutusta kaupungin eri makro- ja

mikrotoimijoiden välillä, tapaustutkimuksella on mahdollista lisätä makrotason ilmiöiden ymmärrystä (Kortteinen 2006).

Kokemukseen keskittyvässä empiirisessä tutkimuksessa lähtökohtana on, että kokemus on saanut muotonsa tutkimukseen osallistuvien omassa elämässä (Perttula 2005, 137). Olen kerännyt tutkimusaineistoni haastattelemalle asukkaita Itä-Helsingissä Mellunkylän alueella sekä hyödyntänyt analyysissa haastateltavien omasta asuinympäristöstään ottamia valokuvia. Keskeisin aineistoni koostuu Mellunkylän alueella tehdyistä kävelyhaastatteluista, joiden aikana kävelimme haastateltavan johdattamana hänen itse valitsemaansa reittiä pitkin. Lisäksi minulla on ollut mahdollisuus hyödyntää Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen (YTK) koordinoiman Urbaani onni –hankkeen Internet-kyselyn avulla kerättyä aineistoa.

Haastateltavat löytyivät Urbaani onni –hankkeen Internet-kyselyyn vastanneiden joukosta. Koska tutkimuksen aiheena on selvittää viherympäristöön liittyviä moninaisia merkityksiä ja kokemuksia, en halunnut supistaa kokemusten kirjoja rajaamalla haastateltavia esimerkiksi iän, sukupuolen tai sosioekonomisen taustan perusteella. Haastateltavien ikäjakauma on noin 20-vuotiaasta päälle 70-vuotiaaseen ja yhdeksästä haastateltavasta kolme on miehiä. Neljä haastateltavista on eläkkeellä, neljä on työssäkäyviä, yksi on opiskelija ja kolmella on kotona asuvia lapsia. Haastattelunauhaa kertyi noin 17 tuntia ja valokuvia yli sata.

Tapasin kaikki haastateltavat kahdesti. Ensimmäisen tapaamisen tarkoituksena oli toimia eräänlaisena pohjustuksena kävelyhaastattelulle ja valokuvien ottamiselle. Ensimmäisen kerran tapaamiset olivat suhteellisen lyhyitä, puolesta tunnista tuntiin, ja jätin tarkoituksella tilaa keskustelujen jatkamiselle ja ajatusten heräämiselle seuraavaa tapaamista ajatellen. Vaikka alkujaan pohdin ensimmäisten tapaamisten tarpeellisuutta, koin ne lopulta erittäin hyödyllisiksi luottamuksen synnyttämisen ja tutkimukseen sitouttamisen kannalta. Omien taustojeni ja tutkimuskysymysten esittelyn lisäksi keskustelimme haastateltavien kanssa etukäteen miettimieni teemojen pohjalta ympäristöön liittyvistä kokemuksista elämän varrelta. Ensimmäisen tapaamisen teemoja olivat: kotiseutuun sekä eri asuinpaikkoihin liittyvät kokemukset, paikkoihin liittyvät

muistot, toiveet asuinympäristön suhteen, viihtyisä ympäristö sekä negatiiviset ympäristöön liittyvät tuntemukset. En ensimmäisellä tapaamisella pyrkinyt vielä keskittämään keskustelua haastateltavien tämän hetkiseen asuinympäristöön tai viheralueisiin liittyviin kokemuksiin, vaan pikemminkin halusin selvittää minkä tyyppinen ympäristö ylipäätään saa merkityksiä haastateltavien kokemusmaailmassa.

Tapaamisten välissä haastateltavien tehtävänä oli valita lähiympäristöstään jollain tapaa merkityksellisiä paikkoja tai ympäristöjä ja käydä kuvaamassa valitsemiaan kohteita. Olin kertonut olevani kiinnostunut etenkin viherympäristöön liittyvistä merkityksistä ja suurin osa kohteista kuvaa jollain tapaa viheralueita. Ohjeideni mukaan reitit ja paikat saivat sisältää kuitenkin myös muunlaista ympäristöä ja paikkoihin liittyvät merkitykset ja tuntemukset saivat mielellään vaihdella negatiivisista positiivisiin, miellyttävistä epämiellyttäviin.

Sain kaikkien haastateltavien valokuvat nähtäväksi sähköpostin kautta ennen seuraavaa tapaamista, joten pystyin muodostamaan etukäteen hieman kuvaa kävelyreitistä. Seuraavalla tapaamisella kävelimme haastateltavan johdattamana hänen valitsemaansa reittiä pitkin ja keskustelimme kuvien sekä kävelyn varrella heränneiden ajatusten pohjalta ympäristöön liittyvistä mielikuvista, tuntemuksista ja kokemuksista. Kävelyhaastattelut lähenivät usein varsinaisen haastattelun sijaan etnografista havainnointia ja ympäristön, maisemien sekä kohdalle tulleiden sattumusten havainnoinnilla oli merkittävä osansa myös keskusteluissa. Pitkien hiljaisuuksien varalle olin miettinyt etukäteen kysymyksiä ja keskusteluteemoja, mutta pyrin antamaan haastateltaville mahdollisimman paljon tilaa avata ympäristöön liittyviä kokemuksia omista lähtökohdista ilman johdatteluani.

6.1 Tutkimusalue: Mellunkylä Itä-Helsingissä

Mellunkylän alueella on ollut asutusta keskiajasla lähtien ja Mellunkyläksi kutsutun alueen rajat ovat vaihdelleet vuosien saatossa (Mellunkylän alueportaali). Tällä hetkellä Mellunkylän alue koostuu viidestä eri-ikäisestä asuinalueesta: Kontulasta, Mellunmäestä, Vesalasta, Kurkimäestä ja Kivikosta. Alueella asuu yli 36 000 asukasta.

Vielä 1960-luvun alussa Mellunkylässä oli vain joitakin erillisiä pientaloalueita, jotka oli rakennettu ennen ja jälkeen toisen maailmansodan (emt.).

Kontulan 20 000 asukkaan kerrostaloalueen rakentaminen alkoi ensimmäisenä, 1960-luvun alussa. Kontulan metroasema valmistui vuonna 1986. Mellunmäen kerrostaloalueen ensimmäinen vaihe rakennettiin 1960-70-lukujen taitteessa. Myöhemmin käynnistyi metroaseman ympäristön asuntorakentaminen ja metroasema valmistui vuonna 1989. Tällä hetkellä Mellunkylässä rakennetaan Itäväylän molemmin puolin Fallpakan uutta asuinalueita. Vesalan alue oli 1980-luvun alkuun asti pientaloaluetta ja lähes kaikki kerrostalot on rakennettu metroradan varrelle radan valmistumisen myötä. Kurkimäki edustaa puolestaan pienimuotoista 1980-luvun kerrostalo- ja rivitalorakentamista. Asukkaita Kurkimäessä on noin 3000 ja alueelle on leimallista selkeä ajoneuvoliikenteeltä rauhoitetut pihapiirit ja turvallinen korttelien välissä risteilevä kevyen liikenteen verkosto. Kivikossa rakentaminen käynnistyi 1990-luvun alussa ja asukkaita alueella on noin 5000. Kivikon asuinrakennukset ovat kerrostaloja sekä pientaloja ja alueen pohjoisosassa on myös omakotitontteja. (Suoranta & Karilas 2009.)

Mellunkylän alueella on viime vuosina toiminut monia lähiöiden kehittämiseen keskittyneitä projekteja. Mellunkylä on yksi Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston Esikaupunkien renessanssi -hankkeen kohdealueista. Hankkeen tavoitteena on edistää monipuolista asuntotuotantoa, parantaa katutilaa ja puistoalueita sekä kehittää asemanseutuja ja liikenneyhteyksiä. Suunnitelmissa on kerrostaloalueiden lisärakentamista, pientaloalueiden tiivistämistä, uuden pientaloalueen rakentaminen, joukkoliikenteen sekä kävely- ja pyöräilyreittien parantamista, asemanseutujen palvelutason nostamista, toimitilojen rakentamista metroradan varteen sekä puistojen laadun ja toiminnallisen sisällön kehittämistä. (Mäntymäki 2010.)

Mellunkylässä toimii myös Kulttuurikeskuksen tukema Kulttuuriraide-projekti, jonka tavoitteena on rakentaa alueesta kulttuuriselta ilmeeltään ja harrastusmahdollisuuksiltaan Helsingin vetovoimaisin esikaupunkialue ja lisätä alueen kaupunginosien arvostusta ja positiivista profiloitumista (Mellunkylän alueportaali).

Asukkaiden aloitteesta ja Helsingin kaupungin avustuksella alueella on alettu pyörittää asukastila Mellaria ja Wanhaa Postia sekä tietotekniikkaan ja uuden median käyttöön keskittyviä Mellupistettä ja Kontupistettä. Mellunkylän asukkaiden, paikallisten järjestöjen ja luottamushenkilöiden sekä kaupungin virkamieskunnan välisten keskustelujen kautta vuonna 2008 on käynnistetty ”Vetoa ja voimaa Mellunkylään” -hanke, jonka tavoitteena on uudenlaisen lähidemokratiamallin luominen mellunkylään. (Mellunkylän alueportaali.)

6.2 Kävelyhaastattelu tutkimusmenetelmänä

Eeva: Nii, tuolta me katottiin niitä bunkkereita. Vai haluat sä kattoo niitä?

Outi: Mennään vaan ihan mihin..

Eeva: ..mä haluan.

Ympäristökokemuksessa ei ole kyse vain visuaalisesta kokemisesta, vaan kokija osallistuu ympäristöön kaikkien aistien avulla (Erkkilä 2005, 204). Kävelyhaastattelu on tullut muiden haastattelumenetelmien rinnalle melko hiljattain. Menetelmästä käytetään myös englanninkielistä nimitystä *go along*, joka viittaa liikkeeseen ja mukana kulkemiseen haastattelun aikana (Kusenbach 2003). Kävelyhaastattelun voi nähdä lähenevän etnografisia menetelmiä, mutta se mahdollistaa puhdasta etäältä tapahtuvaa havainnointia joustavammin tutkijan osallistumisen tilanteisiin sekä tapahtumista ja tunnelmista keskustelun tapahtumahetkellä. Haastattelu, jossa tutkija kulkee mukana haastateltavan omassa elämismaailmassa voi tuoda ympäristöön liittyvät kokemukset konkreettisemmin esille kuin perinteinen pöydän ääressä käyty haastattelu. Yhdessä kulkemiseen ja havainnointiin liittyvä keskustelu tai haastattelu voi myös antaa sanatonta havainnointia paremmin haastateltavalle mahdollisuuden purkaa auki omia kokemuksiaan. (Emt.)

Viime vuosina kävelyhaastattelua on käytetty muutamissa suomalaisissa tutkimuksissa, joissa on tutkittu muun muassa erilaisia liikkumisen tapoja sekä ympäristöön liittyviä kokemuksia. Eveliina Asikainen ja Kirsi-Maria Mäkinen (2008) ovat tutkineet kävelyhaastattelujen avulla liikkumisen tyylejä ja tapoja, alueen identiteettiä sekä asumisen ja luonnon yhteen kietoutumista. Menetelmä on heidän mukaansa

mahdollistanut tutkijoiden pääsemisen lähelle asukkaiden omia asuinympäristöön liittyviä kokemuksia, valintoja sekä arkista luonnonkäyttöä. Jenni Kuoppa (2008) on käyttänyt kävelyhaastattelua arkisiin liikkumiskäytäntöihin, etenkin pyöräilyn ja kävelyn mahdollisuuksiin ja esteisiin, keskittyvässä tutkimuksessaan. Kuoppa näkee menetelmälle ominaiseksi haastattelutapahtuman kiinnittymisen paikkaan, jolloin tutkimuksen kohteena olevasta ympäristöstä tulee ikään kuin haastattelutilanteen yksi osapuoli (emt.). Asukkaiden arkiseen elämismaailmaan ja kokemuksiin kiinnittyvä menetelmä voi antaa moniin määrällisiin tutkimusmenetelmiin verrattuna tarkempaa tietoa pienten alueiden merkityksistä sekä ympäristön käytön rikkaudesta ja monipuolisuudesta (Asikainen & Mäkinen 2008). Myös Kuoppa (2008) toteaa, että menetelmä auttaa saamaan esiin ”ihmisten arkipäivästä, piilossa olevaa tietoa, jota ei löydä karttoja katsomalla tai määrällisiä yleistäyksiä tuottamalla”.

Kävelyhaastattelussa tutkija kulkee haastateltavien mukana heidän omassa liikkumisympäristössään ja ympäristössä kulkemisen annetaan pitkälti ohjata teemahaastatteluja. Haastateltavia on näin tarkoitus kannustaa osoittamaan ympäristön merkityksellisiä puolia sekä pohtimaan miten ympäristön kokeminen muotoutuu matkalla (Kuoppa 2008). Omien kävelyhaastattelujeni teemat muodostuivat pitkälti tutkimuskysymysten, haastateltavien etukäteen ottamien valokuvien sekä kävelyreitien varrella heränneiden ajatusten pohjalta. Tarkoituksenani ei ollut ohjata keskustelua tietyn rungon mukaan, vaan kannustaa haastateltavia puhumaan mahdollisimman avoimesti ja ilman johdattelua omasta ympäristöstään. Lähiympäristön merkityksellisyys ja tärkeät paikat voivat löytyä myös viheralueiden ulkopuolelta ja halusin antaa haastateltaville mahdollisuuden määrittää ympäristöä omista lähtökohdistaan käsin ja puhua myös viheralueiden ulkopuolisesta ympäristöstä.

6.3 Valokuvat osallistavana välineenä ja aineistona

Valokuvien käyttöä osana haastattelututkimusta on pidetty onnistuneena etenkin ympäristöön ja kestävään kehitykseen liittyvässä poikki- ja monitieteellisessä sosiaalitutkimuksessa (Kolb 2008). Kuoppa (2008) on todennut, että valokuvat voisivat toimia haastattelujen tukena eräänlaisena etnografisena välineenä. Etukäteen otettuja

kuvia voisi hänen mukaansa käyttää apuna myöhemmässä haastattelutilanteessa, tai haastatteluja voisi täydentää kävelyhaastattelujen yhteydessä tai myöhemmin otettavilla valokuvilla. Sari Jovero ja Liisa Horelli (2002) ovat tutkineet nuorten ympäristösuhdetta käyttäen menetelmänä ns. monimenetelmähaastatteluja. He ovat käyttäneet teemahaastattelujen rinnalla muun muassa karttoja ja valokuvia. Tutkijat pyysivät nuoria ensimmäisen haastattelukerran päätteeksi valokuvaamaan omaa elinympäristöään noin kolmen viikon ajan. Valokuvien avulla nuoret saivat tuotua omat tulkintansa ympäristöstä sekä ympäristöön liittämääns merkityksiä voimakkaammin esille kuin pelkissä sanallisissa haastatteluissa. Toinen haastattelukerta pohjautui pitkälti haastateltavan ottamiin valokuviin, niihin liittyviin tarinoihin ja ajatuksiin. (Emt. 17-18.)

Valokuvien pohjalta käydyt keskustelut voivat antaa perinteistä haastattelutilannetta enemmän tilaa haastateltavien omalle näkökulmalle sekä uusien tutkijalta huomiotta jääneiden kysymysten nostamiselle (Kolb 2008). Haastateltavat ovat tällöin tutkittavien kohteiden sijaan aktiivisia tutkimukseen osallistujia. Haastateltavista tulee ikään kuin tutkijoita, kun he linssin läpi tarkastelevat omaa ympäristöään, kulttuuriaan ja tapojaan ehkä hieman uudeltaisesta näkökulmasta sekä pukevat kuviin liittämääns merkityksiään sanoiksi. Haastateltava esiintyy valokuvia tulkitessaan oman ympäristönsä asiantuntijana ja haastattelija pikemminkin oppilaana kuin ulkopuolisena tutkijana. (Emt.)

Vaikka valokuvahaastattelut ovat tutkijan näkökulmasta ensisijaisesti tutkimusaineistoa, menetelmän on havaittu tuovan haastateltaville voimaantumisen (empowerment) kokemuksia ja haastateltavat ovat usein ottaneet prosessin seurauksena aktiivisemmän roolin ympäristönsä kokijoina, osallistujina ja tarkkailijoina (Kolb 2008). Suomessa voimauttavan valokuvan menetelmää on kehittänyt etenkin taide- ja sosiaalikasvattaja Miina Savolainen, ja menetelmää on käytetty yksilön ja erilaisten ryhmien, kuten perheen ja työyhteisön, voimaautumisprosessin aikaansaajana (Savolainen 2009).

Niin kävelyhaastattelu kuin valokuvien itsenäinen ottaminen kannustavat haastateltavaa ottamaan ohjia omiin käsiinsä. Molemmissa menetelmissä haastateltava ohjaa ja johdattaa tutkijaa, mikä voi auttaa roolien tasoittumista perinteistä haastattelutilannetta

paremmin. Kävelyhaastattelu kiinnittää myös tutkijan ympäristöön ja tarjoaa tutkijalle mahdollisuuden ympäristökokemukseen ja ympäristön konkreettiseen havainnointiin.

6.4 PehmoGIS ja laadullinen aineisto

Laadullista kulttuuriseen merkityksenantoon keskittyvää tutkimusta on kritisoitu siitä, ettei se useinkaan pysty kommentoimaan makrotason yhteiskunnallisia muutoksia (Kortteinen 2006). Laadullisen tapaustutkimuksen vaarana voi olla jäädä kiinnostavaksi ainoastaan paikallisella tasolla ilman yhteyttä laajempiin yhteiskunnallisiin muutoksiin tai keskusteluun (emt.). Paikkatietojärjestelmän avulla tehtävää sosiaalitutkimusta voidaan pitää yhtenä keinona kiinnittää tapaustutkimus osaksi laajempaa ilmiötä. Paikantamisen kautta kvantitatiivista aineistoa voidaan testata ja tulkita kvalitatiivisella tapaustutkimuksella ja tutkimustavassa on mahdollista synnyttää keskustelutilanne eri aineistotyyppien välillä. Näin myös tulosten luotettavuus voi lisääntyä. (Emt.)

Urbaani onni –hankkeen keskeisin aineisto koostuu pehmoGIS-menetelmän avulla kerätystä Internet-pohjaisen kyselyn vastauksista. Kyselyyn on kerätty vastaajia koko Helsingin alueelta, mutta erityisiksi kohdealueiksi on valittu viisi esikaupunkialuetta, joihin kohdistuu kehittämis- ja rakentamispaineita sekä Kallio ja Töölö kantakaupungin alueelta. Läntisen vyöhykkeen alueita on kolme, Pohjois-Haaga, Lassila ja Kannelmäki, ja itäisen Helsingin tutkimusalueina ovat Mellunmäki ja Kontula (Kyttä et al 2008).

PehmoGIS-metodologiaa on kehitetty vuodesta 2004 lähtien ja menetelmän avulla on tutkittu esimerkiksi asukkaiden kokemaa elinympäristön laatua ja turvallisuutta sekä lasten ja nuorten ympäristösuhdetta (Kyttä et al 2008). Menetelmän avulla asukkaiden kokemuksellista ja arkitietoon liittyvää tietoa kerätään paikkatietopohjaisesti. Internet-kyselyssä asukkaat voivat paikantaa ympäristöön liittyviä kokemuksiaan ja mielikuviaan digitaaliselle omaa asuinympäristöä kuvaavalle kartalle. ”Pehmeä” tieto siis rakentuu omiksi kokemuspohjaisiksi tasoikseen paikkatietojärjestelmässä (Kyttä et al 2008). Asukkaat merkitsivät Urbaani onni-hankkeen Internet-kyselyn kartalle muun muassa mieluisia ja epämieluisia reittejä sekä onnen paikkoja, arvioivat ympäristön

ulkoasua, ilmapiiriä ja ympäristön toiminnallisuutta sekä esittivät ympäristöä koskevia toiveita ja parannusehdotuksia.

Tutkimukseni yhtenä tarkoituksena on syventää tilastollista pehmoGIS-aineistoa laadullisella tiedolla. Tarkoituksena on tuoda Internet-kyselyn avulla kerätty kokemuspohjainen karttaan paikantuva tieto vielä astetta konkreettisemmalle ja elävämmälle tasolle menemällä sisään karttaan sekä kiinnittymällä haastateltavien arkiseen kokemusmaailmaan ja tuttuun ympäristöön. Tilastollinen karttapohjainen aineisto sisältää paljon konkreettisesti paikantuvaa kokemuspohjaista tietoa. Ympäristön vivahteiden sekä kokemusten ja merkityksenannon taustat ja syyt eivät kuitenkaan välttämättä vielä avaudu kartan pisteitä tarkastelemalla ja kokemuksiin pureutuva haastattelututkimus voi syventää pehmoGIS-aineistoa juuri tältä osin. Kannustan viemään vielä pidemmälle laadullisen tutkimuksen tuomia syventäviä mahdollisuuksia tulevissa pehmoGIS-hankkeissa.

6.5 Analyysin suuntia

Analyysini pohjautuu pitkälti satunnaisten yksiköiden (haastateltavien) väliseen vertailuun – kaupunkiluontoon liittyvien merkitysten ja kokemusten erojen sekä yhtäläisyyksien etsimiseen. Vertailun avulla pyrin purkamaan auki aineistossa ilmeneviä kaupunkiluontoon liittyviä moninaisia merkityksiä sekä toisaalta etsimään yhtäläisyyksiä satunnaisesti valittujen näkökulmien välillä. Toisin kuin yhteisöjen tai järjestelmien vertailuun keskittyvä makro- tai rakennevertailu, ympäristön merkityksiin keskittyvä analyysini on eräänlaista yksilöiden välillä tapahtuvaa mikrovertailua (vrt. Alapuro & Arminen 2004, 10). Henkilökohtaiset luontotulkinnat ja merkitykset muotoutuvat mikroprosesseissa, joita olen kävelyhaastatteluiden sekä valokuvien avulla pyrkinyt tavoittamaan. Vaikka vertaileva tutkimus on usein makrososiologista, ei vertailevaa otetta voi oikeastaan erottaa mistään sosiaalitutkimuksesta. Sosiaalista ilmiötä ei voi eristää ja tutkia vertailematta sitä muihin sosiaalisiin ilmiöihin eikä yritys ymmärtää vaihtelua ole mahdollista ilman aikaisempaa pohdintaa vaihtelun takana olevasta samanlaisuudesta ja erilaisuudesta (Gordon & Lahelma 2004, 98).

Kimmo Jokisen ja Urpo Kovalan (2004, 91) mukaan vertailevan tapaustutkimuksen etuja ovat analyysin intensiivisyys ja integratiivisuus, toisin sanoen mahdollisuus tehdä ”tiheää” analyysia. Jaettu ja erityisiä merkityksiä pilkkomalla tapaustutkimuksella on mahdollisuus tuottaa ilmiötä koskevaa yleistettävää tietoa (esim. Kuoppa 2008; Eskola & Suoranta 2003, 65). Vertailevan tutkimuksen valtavirta keskittyy Alapuron ja Armisen (2004, 14) mukaan nykyään pitkälti tapauksiin kytkeytyvien vaikutussuhteiden erittelyyn. Pysin vertailevan analyysin avulla ymmärtämään erilaisten ympäristöön liittyvien merkityksenantojen syitä ja taustoja. Suhteemme ympäristöön on sekä kulttuurisesti ja sosiaalisesti määrittynyttä että henkilökohtaisten taustojen ja kokemusten puolesta väritynyttä. Analysoimalla yksittäisten ihmisten erilaisia tapoja suhtautua ympäristöön voi olla mahdollista ymmärtää laajemmin ympäristösuhteen kulttuuristen sekä henkilökohtaisten taustojen limittymistä. Erottelemalla ja vertailemalla haastateltavien kaupunkiluontoon liittämiä merkityksiä sekä purkamalla auki eri ihmisten ympäristösuhteiden taustoja pyrin lähestymään laajempaa ilmiötä: kaupunkiluonnon sosiaalisia, emotionaalisia ja toiminnallisia merkityksiä.

Olen käyttänyt analyysissa apuna laadullisen aineiston analyysiin tarkoitettua Atlas.ti –ohjelmaa. Lähdin analyysissa liikkeelle käymällä aineistoa läpi etukäteen valitsemieni ja aineistosta esiinnousseiden teemojen avulla sekä liittämällä aineistoon teemoja kuvaavia koodeja. Pysin etsimään ja ymmärtämään kaupunkiluonnon merkityksiin liittyviä eroja etenkin seuraamalla haastateltavien luontopuhetta sekä erityyppisiin viheralueisiin liittyvää merkityksenantoa: minkä haastateltavat kokevat luonnoksi, mitä se heille merkitsee, mitä kenellekin tarkoittaa luonnonläheisyys, mikä on luontopaikkojen suhde muuhun ympäristöön sekä miten haastateltavat kokevat rakennetun ja rakentamattoman viherympäristön suhteen. Tämän hetkiseen asumiseen ja asuinalueeseen liittyviä yhtäläisyyksiä sisältäviä teemoja ovat kokemus esikaupungissa tai välikaupungissa asumisesta, kiinnittyminen asuinalueeseen, alueen hyvät ja huonot puolet, alueen maine sekä suhtautuminen oman asuinalueen muutoksiin. Ympäristösuhteeseen liittyviä henkilökohtaisia elämänhistoriallisia taustoja pyrin tavoittamaan muun muassa teemojen, asumishistoria, paikkoihin liittyvät muistot, asumistoiveet sekä reitteihin liittyvät valinnat, avulla.

II OSA

7 Mellunkylän moninainen kaupunkiluonto

Kaupunkiluonnoksi nimeämäni tutkimuskohde sisältää hyvin monen tyyppisiä ympäristöjä ja elementtejä, kuten laajoja viheralueita, kaupunkimetsiä, leikki- ja urheilupuistoja, pihoja, istutuksia, joutomaita sekä kasveja asfaltin raoissa. Kuten luonnon, myös kaupunkiluonnon määrittely on yksilöllistä. Yhdestä näkökulmasta kaupungin rajojen sisäpuolelle ei mahdu ”oikeaa” villiä luontoa ja toisesta kulmasta katsottuna luonto on läsnä kaikkialla myös kaupungissa.

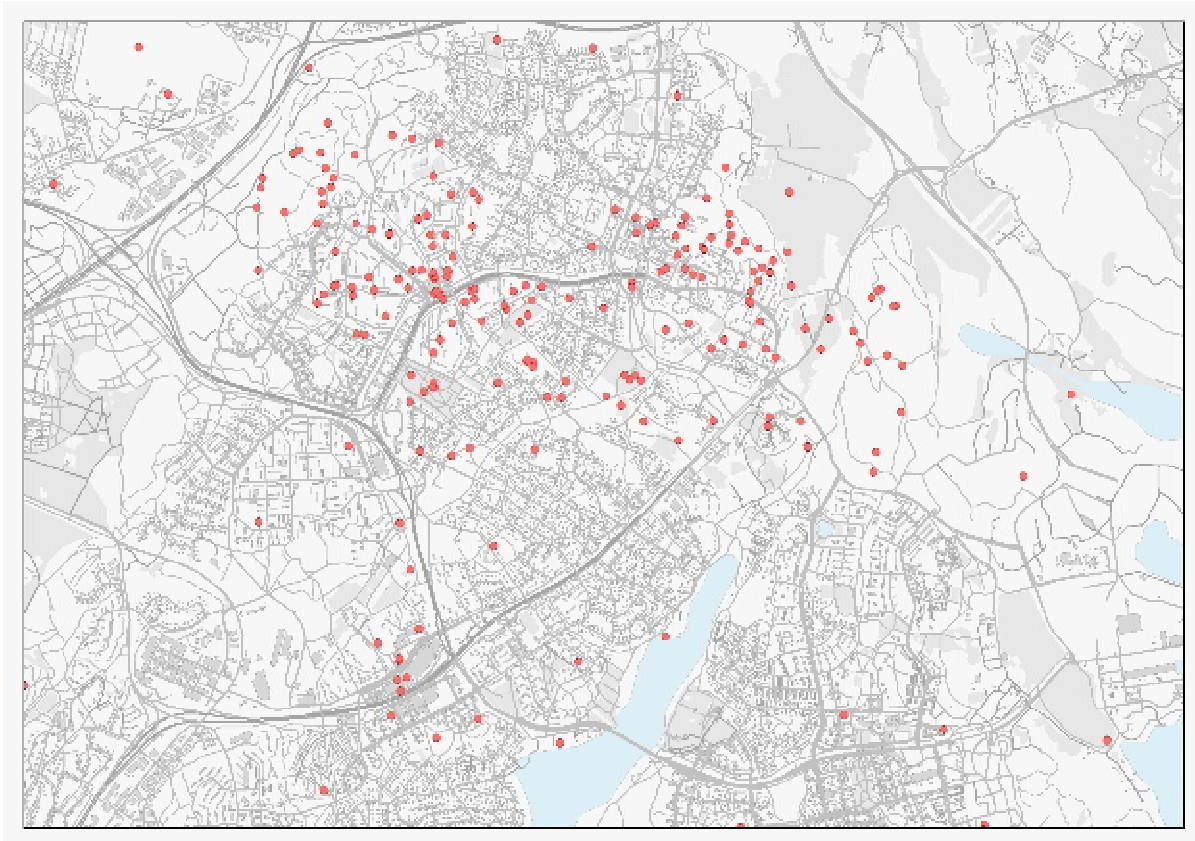
Olen listannut seuraavalla sivulla olevaan taulukkoon erityyppisiä haastateltavien esiintuomia Mellunkylän ympäristötyyppejä ja paikkoja. Ympäristön voi jakaa karkeasti rakentamattomaan ja rakennettuun ympäristöön, joskin rakennettu ja rakentamaton limittyvät viheralueilla hyvin usein toisiinsa. Lisäksi olen jaotellut ympäristötyyppejä asukkaiden niihin liittämien kokemusten perusteella negatiivisesti ja positiivisesti koettuihin ympäristöihin. Jaottelu on karkeaa, eivätkä kokemukset ole kaikille haastateltaville yleistettävissä olevia yksiselitteisen negatiivisia tai positiivisia kokemuksia. Taulukko on siis suuntaa antava, mutta auttaa hahmottamaan, minkä tyyppisessä ympäristössä olemme haastateltavien kanssa liikkuneet.

	Positiivinen kokemus	Negatiivinen kokemus
Rakennettu ympäristö	Kauniit hoidetut puistot; viheralueet, joiden esteettisyyteen ja saavutettavuuteen on panostettu Julkisten tilojen ja pihojen istutukset Toiminnalliset puistot, leikki- ja urheilukentät Avarat ruohokentät (väljyyden tunne) Oma piha	Heikosti hoidetut puistot ja istutukset (roskaisuus, penkkien puuttuminen, pitkään kesken olleet rakennustyöt, raju ja epäsensitiivinen puuston hoito) Pelottavat, epämääräiset paikat (alikulut, pubien edustat, asemien ympäristöt) Avarat, tyhjät ruohokentät (kukaan ei käytä)
Rakentamaton ympäristö	Kaupunkimetsät, joissa helppo kulkea ja kokea luontoa Kalliot Purot, joilla luonnollinen uoma Luonnontilaiset niittymäiset kaistaleet asutuksen ja puistojen reunoilla (toimivat mm. melu- ja näköesteinä)	Pelottavat, pimeät metsät Pusikot, luonnontilaiset ja hoitamattomat pöheiköt Hakatut metsät, joiden tilalle kasvanut vaikeakulkuista pajukkoa Epämääräiset joutomaat

Taulukko 1: Mellunkylän viheralueet

7.1 Itä-Helsingin onnen paikat Urbaani onni -aineistossa

Urbaani onni-hankkeen Internetissä täytettävään PehmoGIS-kyselyyn saatiin Helsingin alueelta 2027 vastausta. Kyselyssä vastaajia pyydettiin merkitsemään omaa aluetta kuvaavalle kartalle muun muassa erilaisia ympäristöön liittyviä laatutekijöitä sekä negatiivisesti ja positiivisesti koettuja paikkoja ja reittejä. Kyselyn alkuvaiheessa vastaajia pyydettiin merkitsemään kartalle oma onnen paikka ja vastaajille annettiin mahdollisuus kuvata paikkaa vapaasti omin sanoin. Helsingin kyselyn vastaajat merkitsivät onnenpaikkoja 1387 kappaletta.

Kuva 1. Itä-Helsingin onnenpaikat

Moni vastaajista merkitsi onnen paikakseen oman kodin. Suurin osa onnen paikkojen vapaista kuvauksista ja selityksistä koski kuitenkin luontopaikkoja, joissa merkityksellisiksi koettiin esimerkiksi mahdollisuudet rentoutua, rauhoittua, ulkoilla sekä kokea luontoa. Onnen paikat sijaitsivat keskimäärin lähellä asutusta ja vastaajien omia koteja. Itä-Helsingin aineistossa onnen paikkoja kuvattiin muun muassa seuraavasti:

- Ihana paikka nauttia luonnosta kävelymatkan päässä kotoa. Todella rauhallinen
- luontoa, joskus rauhaakin
- ihanat ulkoilumaastot
- Kaunis ja rauhallinen mäennyppylä, joka on erillään muun Kontulan ainaisesta vilскеestä.
- siellä on "oma" palstamme, jolla viljelemme ja touhuamme. Mieli virkistyy, huolet unohtuvat ja vielä lisäksi saa satoa.
- Paikka on aivan uskomaton keväällä äitienpäivän aikaan. Kannaksen kukat kukkivat imikkä, kiurunkannus, valko- sini- ja keltavuokko. Näsiäkin saattaa olla vielä kukassa.

- Keidas keskellä stadia metromatkan päässä. Puutarhassa saa mielen ja ruumiin hyvinvointia
- Meri, metsä ja luonto = vapaudentunne
- kesäisin istun kalliolla ja nautin rauhasta ja olostani siellä, läheltä löytyy myös hyvät vadelmapaikat
- Tämä kallio on korkeampi kuin muu alue ja sinne on mukavaa mennä kävelylle lasten kanssa. Syksyisin kallioisessa luonnossa on kauniit värit, talvella laskemme täällä mäkeä pulkalla.
- Tiheä vanha kuusimetsä, jossa saan olla piilossa, rauhassa, turvassa ja hiljaisuudessa. Täällä mielikuvitukselle ja luovuudelle on tilaa. En pystyisi elämään ilman vanhaa metsää, sellaista, jota rakennusvirasto ei ole käynyt ns. hoitamassa.
- Itä-Helsingin Koli.

Myös sosiaalisesti positiivisiksi koetut paikat saivat merkintöjä Itä-Helsingin onnen paikkoina:

- Ystäväni ovat yleensä metroaseman edessä joten minuaki näkyy siellä, olen tutustunut paljon uusiin ihmisiin aseman edessä ja hyvät hetket alkaa kun lähtee metrolla jonnekin
- Poikaystävä asuu siellä. :)
- Olen pelannut jalkapalloa koko ikäni. Tällä kentällä olen solminut monia ystävyysuhteita ja kokenut urheilun juhlaa.
- Pubi.

8 Tarinoita Mellunkylästä

Mellunkylästä löytyy monipuolisesti niin rakennettua kuin rakentamatonta viherympäristöä. Kaikkien haastateltujen puheissa, kuvissa ja kävelyillä korostuivat ympäristön kokemisen henkilökohtaisuus sekä itsenäinen tilan haltuun ottaminen kaupunkiluonnossa. Haltuun ottaminen saattoi merkitä omien paikkojen ja polkujen etsimistä, pysähtymistä kuuntelemaan metsän äänimaisemaa, sieni- ja marjaretkiä, aktiivista viheralueisiin liittyvää tiedonhankintaa ja muutosten havainnointia, ympäristöstä huolenpitoa tai uusiin puistoihin tutustumista. Lisäksi kaikkia haastateltuja yhdisti kokemus välikaupungissa asumisesta. Kaikki haastatellut nostivat asuinalueensa tärkeimmiksi tekijöiksi luonnon sekä hyvät kulkuyhteydet keskustoihin.

Haastateltavien näkökulmat vaihtelivat etenkin suhtautumisessa rakennetun ja luonnontilaisten viheralueiden merkityksiin. Kaikki haastateltavat arvostivat viheralueissa niiden monipuolisuutta, mutta nostivat itselleen merkityksellisiksi ympäristöiksi vaihtelevasti rakennettuja, esteettisiä puistoja ja istutuksia tai luonnontilaisempia metsäalueita. Kaupunkiluonnon arvoa perusteltiin muun muassa sen esteettisyydellä ja elvyttävyydellä sekä sen tarjoamalla sosiaalisilla ja toiminnallisilla mahdollisuuksilla. Pryn tuomaan esiin mahdollisimman monenlaisia kohtaamiani kaupunkiluontoon sekä Itä-Helsingissä asumiseen liittyviä merkityksiä ja kokemuksia sijoittamalla haastateltavien kertomuksia ja kuvia seuraavaksi läpi käytävien teemojen alle.

8.1 Muistojen paikat

Kuva 2. Jonnan kuvateksti: *Pellonpienareet, koiranputket - perintömaisemaa, suomileffaa, joku haikea kaipuu suomalaisiin maalaismaisemiin (vaikkei niistä olekaan omakohtaisia kokemuksia, kummallista!)*

Ensimmäisten haastattelujen aikana, jotka tehtiin kahvilassa tai haastateltavan kotona puhuimme yleisesti siitä, mikä on tärkeää ja mikä epämiellyttävää asuinympäristössä. Lisäksi kävimme läpi haastateltavan asumishistoriaa ja eri ympäristöihin liittyviä muistoja. Haastateltavat ovat syntyjään ympäri Suomea ja asuneet Mellunkylässä eripituisia ajanjaksoja. Lyhin asumishistoria Mellunkylässä on kolme vuotta alueella

asuneella parikymppisellä Susannalla. Pisimpään alueella asuneet kaksi haastateltavaa, Riikka ja Mika, ovat asuneet Itä-Helsingissä lapsuudestaan saakka. Vain kolme yhdeksästä haastatellusta on kotoisin Helsingistä, mutta kaikki ovat asuneet Helsingissä pitkään ja useassa osoitteessa. Se, mikä asuinympäristössä on koettu tärkeäksi, on vaihdellut haastateltujen elämäntilanteiden mukaan. Kaikkien muistoissa ja kertomuksissa korostuvat kuitenkin paljon ulkoympäristö sekä viheralueet lapsuuden seikkailumaastoina, kohtaamispaikkoina ja toiminnallisina ympäristöinä.

Mika: Mä ainakin muistan jopa Haagasta, vaikka mä olin silloin niin pieni, ni mä leikin niinku kallioilla, kallio oli tärkeä siellä. Tost Puotinharjusta mä muistan oikeestaan ne urheilukentät, sen leikkipuiston, sen niinku alueen, mis tuli luisteltuu ja leikitty..

Jonna: Ja totta kai sieltä sitte kerrostaloalueelta kaikki ne leikkimetsät, missä sitte leikittiin. Ett seiskytluvulla se oli kuitenkin, kuitenkin turvallisempaa. Ja pysty menee jo viisivuotiaana toho, sinne ja tänne ja.. Pieni paikkakunta ni ei siel ollu mitään semmost mitä ois osannu pelätä. Et semmosest tulee mieleen, niinku just ne metsät ja niinku kaverit sielt lapsuudesta.

Lapsuuden ympäristön on koettu vaikuttaneen voimakkaasti siihen, minkälaista ympäristöä on myöhemmin arvostanut ja mitä on hakenut omalta asuinalueeltaan. Lapsuuden paikat ovat monille edelleen tärkeitä ja moni arvosti mahdollisuutta vierailta säilyneessä lapsuuden ympäristössä.

Susanna: On se aina, ku sinne menee, ni siin niinku vähän menee semmosena niinku flashsinä kaikki, mitä pienenä siel on tehty ja juoksenneltu.. Ja se on aina ollu, ku ne kalliotki on niin pehmeitä, ett se on niinku paljain jaloin se on ihanaa.. tuntuu ihan pehmeeltä kivi.

Juhani: Eliikkä kumminki sieltä tietyst lapsuudestahan se juontaa se luonto. Koska sehän oli maalla lähellä.

Outi: Mitä se silloin lapsuudessa merkitsi se luonto?

Juhani: En mä niinku oikeen osaa sitä selittää, ett mitä se merkitsi. Mä oon tykänny aina olla metsissä ja käyä lenkeillä ja kävellä ja.. Siellähän se oli niinku, se oli aina. Sä olit aina luonnossa, ku astuit ulos.

Merkityksellisiksi koettuihin paikkoihin liittyi usein sosiaalisia ja jaettuja kokemuksia. Lähes kaikkiin haastateltavien kertomiin muistoihin ja tarinoihin sisältyi muita ihmisiä, leikkikavereita, perheenjäseniä tai ystäviä. Hetkien jakaminen tuntui tekevän paikoista ja muistoista erityisen merkityksellisiä. Tärkeiksi koetuissa paikoissa korostuivat myös ympäristöön liittyvä kokemuksellisuus ja elämyksellisyys. Susannalle erityisen rakas paikka oli lapsuuden kodin ympäristöstä löytyvä jyrkkä merenrantakallio sykähdyttävine näkymineen. Myös Susannalla paikan muisteluun liittyi hetkien jakaminen poikaystävän, kavereiden ja perheenjäsenten kanssa.

Susanna: Se on semmonen, ku kävellään metsäpolkuu, ni sä tuut sinne kaikkein korkeimmalle paikalle.. Ku sä tuut sielt metsästä, heti ku sä pääset siihen, sä näät heti sen ison meren ja sä oot siel niinku korkeimmalla. Se on, aina kaikki niinku ”ooh”, se vähän niinku salpaa hengen. Tai sillä tavalla.. Ett se, se kyl on varmasti tärkein.

Vaikka kaikki haastatellut korostivat luonnonläheisyyden tärkeyttä asuinympäristössään, elämänvaiheista ja -tilanteista riippuen myös monet muut tekijät asumisessa ovat olleet haastatelluille tärkeitä. Helsingin keskustassa asuneet ovat arvostaneet Etelä-Helsingin kaunista arkkitehtuuria, kävelymatkan etäisyydellä olevia palveluita ja nuoruuden vapaa-ajanvieton mahdollisuuksia. Luonnonläheisyyden merkitys on ollut usealle jossain vaiheessa elämää nykyistä vähäisempää.

Mika: Ja onhan tos iso vaihe, ku on 20 ja vähä alle ja pitkä matka yli, ni eihän nää niin kiinnosta. Sillon pyöritään asfaltilla ja eri jutuilla, kapakoissa ja muissa käydään hirveesti. (...) Lapset ja koirat tuo tavallaan uudestaan ne metsät ja puistot ja kalliot. Ett sit tehdään tavallaan samoja asioita omien pienten lasten kanssa siel kallioilla ja leikkipuistoissa, mitä ite teki.

8.2 Kotiseutuna Itä-Helsinki

Suurin osa haastatelluista oli ajautunut asumaan nykyiselle asuinalueelleen Mellunkylään sattumien kautta. Itä-Helsinkiin päädyttyä alueelle oli kuitenkin juurruttu ja moni haastatelluista oli muuttanut useamman kerran Itä-Helsingin sisällä. Alueen

sisällä oli muutettu esimerkiksi perheen laajentumisen vuoksi ja unelma-asunnon perässä. Moni tosin valitteli, ettei alueelta löydy perheille sopivan kokoisia asuntoja ja isomman asunnon perässä saatetaan joutua muuttamaan esimerkiksi Vantaalle. Puutteet asuntotarjonnan monipuolisuudessa vaivaavat Helsinkiä yleisemminkin. Poismuutto seudun ulkopuolelle ja naapurikuntiin on lisääntynyt viime vuosien aikana (Ryöti 2004). Poismuuton sekä asumisväljyyden kasvamisen vuoksi Helsingin väkiluku saattaaakin vastoin 500 000 asukkaan kasvuennustetta kääntyä laskuun vuoteen 2020 mennessä (emt.). Viisitoista vuotta sitten poikaystävänsä perässä alueelle muuttanut Haminasta kotoisin oleva Jonna koki opiskeluaikojensa jälkeen leimautuneensa Itä-Helsinkiin:

Jonna: Tää on sikäliki hauska, et me käveltiin tosta.. on varmaan viis vuotta aikaa.. tosta ja silloin mä sanoin Juholle, ett jos toi kulmakämpä tulee joskus myyntiin, ni toi me ostetaan. Ja tää tarina on tosi. (...)
Kyl mä sillain niinku kotiseutuhenkilö.. tai oon niinku leimautunu tänne itään, että en mä niinku Espoosta tiedä tuon taivaallista.

Mika on asunut Itä-Helsingissä lapsuudesta saakka ja elää nyt perheensä kanssa Mellunkylän omakotialueella Vartiokylässä.

Outi: Eikä oo kyllästyny samoihin maisemiin?

Mika: Ei oo, ei oo ikinä tullu mieleen, ett nyt sais loppuu nää maisemat. Kuitenki tääl on niin paljon valinnanvaraa loppujen lopuks. Ei tarte ikinä samaa tietä kävellä edes takas.

1960 ja 70-lukujen lähiöt pysyvät sitkeästi huonomaineisina siitä huolimatta, että paikalliset asukkaat ovat itse aina korostaneet asuinalueidensa viihtyisyyttä (Bäcklund 2009, 44). Itä-Helsingin huono maine toistui kaikkien haastateltujen puheissa. Maineen todenperäisyyttä kyseenalaistettiin voimakkaasti eivätkä asukkaat itse kokeneet asuvansa yleisten mielikuvien mukaisessa ”pahamaineisessa” Itä-Helsingissä. Asuinalueen leimautuminen koettiin myös loukkaavaksi ja moni pohti, mistä leimautuminen on lähtöisin ja mistä maineen muuttuminen riippuu.

Juhani: Tää on, tää on kyl niin upee paikka tää Itä-Helsinki, mutta kun ei tää mainetta ei.. Mä en tiedä, millä tän sais.. (...) Tää on mainettaan sata kertaa parempi paikka.

Eeva: (...) Ku siel kaupunkisuunnitteluvirastossa oli semmonen tutkimus, ett miten eri alueilla asuu minkälaisia ihmisiä, ett sillä alueella asuu koulutetut ihmiset ja hyvinvoivat ja terveimmät ja rikkaimmat ja kaikki ne oli määrätyissä. Ja sitte näissä määrätyissä lähiöissä niin asuu työttömät ja sairaat ja huonosti syövät, ylipäätään siis kaikki nää. Ni mä olin ihan loukkaantunu siitä. (...) Että kyllä näilläkin alueilla asuu kaikista sosiaaliluokista ihmisiä.

Outi: Miten, onko mielikuvat muuttuneet sieltä vuodesta -83?

Siiri: No sillon tuntu kyl, ettei vauhkottu niin paljoa asuinalueiden erilaisuudesta. Ihmisiä ei niinku määritelty asuinpaikan mukaan. Nykyään ne leimat tuntuu olevan vahvempia.

Asuinalueen huonoa mainetta ylläpitävien tahojen Itä-Helsingin tuntemusta epäiltiin vahvasti. Itä-Helsinki oli ennen tämän tutkimuksen aloittamista myös itselleni vierasta seutua ja vieraillessani ensimmäisiä kertoja alueella huomasin myös omien ennakkoluulojeni pitkälti karisevan.

Riikka: Ja ne on kumminki sellasii, ett ku sanoo jollekin, ett asut Helsingissä, niin se mielikuvahan yleensä on, ett asutaan jossain kivilähiössä. Ett tämmöstä vehreyttä ja luontoo, ett sitä ei oikeesti täällä ole, ett pitäis lähtee tyyliin Lahteen tai jonneki muualle. Mut kyllä sitä löytyy, täält Itä-Helsingistä löytyy ihan hirveesti.

Pahamaineisuuden taustat löytyvät pitkälti 1960–70 -lukujen funktionaalisesta rakentamisesta, jossa sosiaalinen hyvinvointi jäi osin tehokkuusajattelun alle. Edelleen Itä-Helsinkiä koskevissa mielikuvissa pääällimmäisinä noussevat mieleen sosiaalinen huonovointisuus ja rauhattomuus sekä ankea betonirakentaminen. Vaikka harmaus ei juuri korostunut haastateltujen puheissa, ostareiden ja katvealueiden levottomuus ja paikkojen epämääräisyys nousivat usein esille asukkaiden pohtiessa asuinalueidensa huonoja puolia.

Susanna: Ni. Ja sitte tos on se mun vika kuva [ks. liite 1]. Joka ei kyl näytä nyt todellakaan pelottavalta, mut siis en mä tiedä, mä oon sit vaan ehkä pelokas ihminen. Mut se, ett mä kävelen tuolt metrolta niinku illal kotiin, ni jotenki se on niin semmonen.. siin vaan pakostakin kävelee nopein askelin. Tääl on aika paljon hämää porukkaa. En mä sit tiedä, kyl sitä sais valaistuksella niinku paljo semmoi kotosemmaks.

Ostariporukoiden epämääräisyys saatettiin kuitenkin kääntää myös positiiviseksi sosiaaliseksi värikkyudeksi.

Eeva: Että se [Kontulan] maine on niinku hirveen huono. Ja siel on kauheen hyvät kaupat, tietysti siel on kaikenlaista väkee, mutta sehän on värikästä.

(...)

Mutta ei sille voi mitään. Itä on itä kuulemma joka maassa, sanottiin mulle. Ett kun tulee, aurinko laskee länteen, töistä ku tulee, ni on kuulemma niin mukava mennä sitä auringonlaskua kohti..

8.3 Asuminen välikaupungissa

Katri Lento (2007) huomauttaa, että tahallisen väljästi suunniteltujen metsälähiöiden vihreys on pitkälti jätetty unohduksiin, vaikka lähiöissä viheralueiden pinta-ala on usein suurempi kuin vierä viereen kaavoitetulla omakotitonteilla. Kokemukset luonnonläheisyydestä, väljyydestä ja vapaudesta omaehtoiseen tilan määrittelyyn ovat suhteellisia, mutta ne liitetään useimmiten omakotiasumiseen. Kolmea haastateltua lukuun ottamatta haastatellut asukkaat asuivat kerrostaloissa. Asumismuodosta riippumatta kaikki haastatelluista kokivat asuinalueensa riittävän väljäksi ja luonnonläheiseksi.

Mellunkylä määrittyi haastateltujen puheissa selkeästi eräänlaiseksi välikaupungiksi, alueeksi urbaanin ja maaseutumaisen maiseman välillä. Kaupungista muistuttivat kerrostalovaltaisuus, hyvät joukkoliikenneyhteydet ja pyörätiet, läheltä löytyvät palvelut ja värikäs sosiaalinen elämä. Maaseudun toivat mieleen puolestaan etenkin läheiset laajat pelto- ja viheralueet sekä paikoitellen kylämäinen sosiaalinen elämä asuinalueilla.

Mika: Kyl sitä mielellään niinku Helsingissä asuu. Tietysti se on ristiriitasta, että mahdollisimman vähän naapureita ja kerrostaloja ympäristössä, ku ite asuu Helsingissä.. Mutta ainaki nyt se on onnistunu aika monella alueella Helsingissäki vielä. (...)Totta kai aina pitäis olla ymmärrystä, että on Helsingissä ja maalla asutaan kuten maalla. Mutta eihän me taas, ku me ei haluta asuu Kivikossa eikä maalla vaan just tämmösessä välimuodossa.

Jonna: En tykkäis asuu siis ihan keskustassa. (...) En tykkäis asuu ihan maalla. Ett kyllä on kiva, ett Itis on tossa noin ja ihan ehdotonta, ett metro on tossa. En mä sit missään ihan jossain korvessa, en pystyis asumaan. Ett pitää niinku olla ihmisiä sit kuitenkin.

Kaikki haastatellut pitivät asumistaan tällä hetkellä elämäntilanteeseensa nähden melko ideaalina. Vaikka luonto nimettiin alueen ehdottomaksi ykköstekijäksi, maalle vielä laajempien luontoalueiden äärelle ei juurikaan kaivattu. Asuinalueen kaupunkimaisista puolista arvostettiin etenkin hyviä kulkuyhteyksiä ja metroa, lyhyitä välimatkoja harrastuksiin, töihin ja palveluihin sekä mahdollisuuksia sosiaalisiin kohtaamisiin.

Siiri: Ai pois kaupungista, niinku maalle? En, mä oon ihan kaupunkilainen kyllä. En mä vois kuvitellakaan, ett mä asuisin maalla. Mut sitä mä oon tietysti puntaroinu, että haluanko mä asua keskustassa vai sit tälleen niinku lähiössä. Siin on puolensa ja puolensa.

Outi: Mitä sitte saattaisit kaivata täältä, jos muuttaisit?

Siiri: No kyllä mä kaipaun täältä sit semmosta raikkautta, raikkautta. Ja sitte tietysti mul on täällä tuttuja, ni niitä.

Outi: Kuitenki muistaakseni sanoit, ettei kuitenkaan ihan maalla haluis asua.

Riikka: Ei, ei, en mä semmosessa. En mä uskaltais ees asuu siellä keskellä ei mitään. Vaikka ehkä täällä jos niin ajattelee, että enemmän täällä on kai vaaroja.. (...) Mika taiski sanoo, ett me ollaan aikamoisii onnen ihmisii siin, että me asutaan kaupungissa ja kaikki on lähellä, mut silti me ollaan täällä keskellä ei mitään.

Outi: Oot sä missään vaiheessa aatellu niinku muuttavas sitte kaupungista jonneki maalle tai muualle?

Pekka: Kyl mää voisin lähtee, mutta vaimo ei lähe kirjaston läheltä pois. Pitää olla katuvalot ja kirjasto lähellä, ja yleensäki kaupat lähellä. Että kirjasto ainaki pitää olla. Mä kyllä lähtisin, mutta se tietyst tuntus hirveeltä olla auton varassa, että pitäis kuitenkin olla ainaki pyörätie sitte.

8.4 Reittivalintoja

Kuva 3. Kävelyhaastatteluiden reitit

Kävely mahdollistaa liikkumismuotona reiteiltä poikkeamisen ja kiinnostavien näkymien perässä harhailemisen monia muita liikkumismuotoja paremmin. Haastatellut mellunkyläläiset eivät juuri suunnittele kävelyreittejensä etukäteen, vaan valitsevat reitilleen suunnan ja ovat valmiita seuraamaan viehättäväksi tai mielenkiintoiseksi kokemaansa ympäristöä.

Mika: Kyl yleensä kävelyt sun muut, ni se tehdään aika harkitsemattomasti sit kumminki. Ettei etukäteen suunnitella, ett nyt lähetään tota kautta tonne. Suunnilleen nyt lähetään tonne päin. Sit joku pieni asia voi kääntää, ett nyt lähetäänki tonne tai

tonne. Kumminki tässäki, onkohan neliökilometri, täs on tää alue, mitä kutsuu lähiympäristöks, ni kyl ne aika hyvin on tallattu. Mut ikinä ei oo semmosta ajatusta, ett nyt nää on nähty, tää oli tässä. Aina, vaikka haluu kävellä ja liikkuu luonnossa, ni ei se oo niinku kaikkein tärkein asia, ett joka kerta on jotain uutta.

Sauvakävellessä pitkin Etelä-Helsingin rantoja voi törmätä myös yllättäviin ilmiöihin. Mikan tarinassa korostuu ympäristön elämyksellisyys ja hetki on jäänyt varmaankin mieleen erityisesti yllätyksellisyytensä vuoksi.

Mika: Kerran illan pimetessä myöhään nousin siihen Laajasalon öljysataman, öljysäiliöiden viereen sieltä mettää pitkin, nousin sinne ylös. Siel oli ihan pimeetä ja hiljasta ja mä seisoin siellä lumen keskellä. Ja sit mä kuulin ku alko kuulua semmonen ”tsuhtsuhtuh”, mä aattelin, ett mitä siel tapahtuu, ni sielt kaks hiihtäjää tuli pimeessä sieltä jäitä pitkin, meni sieltä kaukaa mun edestä. Mä katsoin ja sit oli taas ihan hiljasta. Ne on niinku mahtavii semmoset.. Ja seki oli kallion päällä, ett näki siitä pitkälle pimeessä.

Etenkin kaksi vanhempaa naista, Siiri ja Eeva, viihtyivät kävelyillään parhaiten puistomaisilla rakennetuilla viheralueilla sekä rauhallisilla ja turvallisilla asuinalueilla. Molemmat naisista arvostivat myös kaunista arkkitehtuuria ja esteettistä, hyvin hoidettua ympäristöä. Osalla taas omia metsäisiä polkuja pitkin kulkemiseen liittyvä viehätys tai parhaiden sienimaastojen metsästys ohjasi reittivalintoja.

Eeva: Mut tää on ollu aina semmonen aika kiva reitti. Valot ja varjot ja sitten, on tääki, että se on avara, ett ei mee mihinkään pöheikköön, ei tiedä mitä sieltä tulee..

Outi: Meinasinki tos just kysyy, ett millä perusteilla sä niinku valitset reittejä?

Pekka: Tota kyllä se, aina on vähän ne sienet ja marjat mielessä.

Kuvat 4 ja 5. Susannan kuvateksti: *Kaunis tie. Tämä on yksi lempipaikoistani Mellunmäen metsässä. Tie on pehmeä ja luonnollinen. Sitä ei ole pilattu heittämällä sinne soraa tai haketta tai muuta sellaista. Kun aurinko paistaa, tulee valo kauniisti puiden välistä.*

Viheralueet tarjoavat pitkiä suoria asfalttiteitä kiinnostavampia kävelymaastoja ja moni valitsi asfalttia mieluummin kävelyalustaksi hiekkatien tai luonnonmukaisen polun.

Jonna: Ettei kokoajan kävele, tiedäksä semmosta tasasta. Että saa niinku jalkaa vähän eri asentoon. Ett sikse se on ihanaa, ett tääl on polkuja, ja pitäs niinku ihmisten.. pitäis ihmisten kävellä enemmän metsissä.

Viheralueet tekee kiinnostavaksi myös niiden jatkuva muuttuminen vuodenaikojen mukaan. Moni kertoilikin, minkälaista kasvillisuutta ja toimintaa eri vuodenaikoina kävelyreittien varrelta on löytynyt. Toisaalta kävelyillä arvostettiin monipuolisten viheralueiden lisäksi myös kiinnostaa kaupunkiympäristöä.

Siiri: Jos mä lähen yksin, niin sittenhän tietysti ajatukset lähtee.. Se on vähän semmosta ajatusten vapauttamista. Ja sit jos mä lähen lenkkikaverin kanssa, ni sithän se on aika paljon seurustelua ja seuranpitoa. Molempia jotenki. Sitte, ku mä lähen lenkille, must on kiva, ett on jotain katseltavaa. Ett mä en viitsi lähtee, en kyllä viittis lähtee kovin tylsälle seudulle. Niinku kaupungissa sitä valitsee semmoset kadut, jois on ikkunoita. Ja täällä sitte tietenki tää maisema on tärkeä.

Mika: Mutta toki sitä, ku Helsingissä asutaan, ni eihän tää käveleminen ja liikkuminen ja muut merkitse sitä, että aina pitäis olla puskissa ja kävelyteillä ja muuta, kyllä sitä nauttii asfalttiteistäki, ett siinä on sitä vaihtelevuutta kumminki. Pääsee asutuksen keskelle kävelemään tai tekemään jotaki, ja pääsee sitten taas ihan jonneki, missä todella ei autoja kulje.

Kävelyille lähdetään virkistäytymisen, rauhoittumisen, seurustelun, liikkumisen ja ulkoilun vuoksi. Liikkumismielessäkään kävelyä ei mielletä ainoastaan kuntoiluksi, vaan ympäristön havaitsemisen, kiinnostavien reittien ja kohteiden löytymisen sekä tuttavan kanssa jaetun kävelyretken koettiin tuovan kävelyille merkittävän arvon moneen muuhun kuntoiluun verrattuna. Moni myös piti arvossa alueen toimivaa pyörätieverkostoa, jota pitkin pääsee läheisiin kaupunginosiin, rannoille ja kauppakeskuksiin. Pyörän avulla reitit pitenevät ja moni totesi, että pyörän selässä oma alue laajenee ja hahmottuu uudella tavalla.

Eeva: Pakko liikkua, ettei jämähdä. Ett kyl mä sen liikunnan takia. Näähän on niin moneen kertaan nää alueet kaluttu. Ett joskus mä sanon, ett lähetään jonneki muualle.. ett me ajetaan Vuosaareen ja sit tehdään siel Rampsiniemessä semmonen pitkä lenkki ja sit mennään sinne Mellunmäkeen sinne luontopolulle ja.. Ettei ihan jämähdä.. Ei sen ihanempia tavoitteita.

Pekka: No kyl mä sitten pyöräilen tonne ostareille kans tai kirpputoreille. Ett pyöräily on sitte yks arvo sinänsä, että pitää päästä pyöräilemään.. Kyllä mulla on pyöräilylaukussakin yleensä joku astia varalla, että kyllä mä aina mielellään, jos sattuis löytymään [sieniä].

8.5 Luontokokemuksia lähimetsässä

Kuva 6. *Pekan ottama kuva Kontulan lähimetsästä*

Eveliina Asikainen ja Kirsi-Maria Mäkinen (2008) ovat tutkineet asukkaiden ympäristökokemuksia yhteensä neljässä Tampereen ja Helsingin lähiössä. Heidän kävelyhaastatteluihin perustuvassa tutkimuksessaan etenkin laajoihin ulkoilumaastoihin, kuten Helsingin Keskuspuistoon ja Hervanta-järven rantoihin liitettiin jopa erämaisia luontokokemuksia. Myös omassa tutkimuksessani asukkaat ovat korostaneet rakentamattoman ympäristön, etenkin kaupunkimetsien, merkitystä ihmistoiminnasta pitkälti irrallisena tilana, jossa luontoelämykset ovat mahdollisia.

Pekka: Kyl siin tota, siin on vähän semmosta kirkossa käyntiä vastaa jollain tapaa. Minäki oon kirkosta eronnu, mutta kyl mä semmonen luontouskovainen olen. Kyllä siin aina jotain huomaa.. Siis sen aina huomaa, varsinkin, kun menee oikeeseen metsään, niin ikinä ei kadu, siinä tulee aina jotain yllättävää.

Rakentamaton luonnonympäristö koettiin merkityksellisenä hiljentymisen, rentoutumisen ja virkistäytymisen paikkana. Jokin elementti luonnonympäristössä tuntuu tarjoavan poikkeuksellisen paljon tilaa ajatusten vapautumiseen ja eräänlaiseen kuljeskelumeditaatioon. Puistoihin verrattuna lähimetsien rooli rauhoittumis- ja

latautumisaikana nousi merkityksellisenä esille ja kuljeskelun metsissä ja puistoissa koettiin olevan keskenään hyvin erilaista.

Susanna: Tää nyt kuulostaa ihan joltain, ett mä oon joku hirvee metsä..puunhalaaja. Mut must tuntuu, ett tää niinku enemmän elää, ett puisto on sit niin tehty. Siis mul ei oo mitään puistoja vastaan. Mut ku ne on, kaikki on niin laitettu siihen.. Mut tää on niinku ihan oma maailmansa.

Juhani: Tää on ihan rauhottumisaikana. Täällä ei oo rakennettuja, sitte semmosta häslinkiä, ko jossain puistoissa. Siis puistotkin on hyviä, mutta tää on ihan erilainen. (...) Täällä tuntee olevansa luonnossa. Ei sitä tuo, puisto-olosuhteet, ei se oo semmosta luontoa. Luontoahan sekin on, mutta ei se oo tällasta. Täällä voi tulla hirvi, voi tulla kettu, huuhkaja lentää, pyyt lähtee tuosta lentoon. Ni täähän ihan niinku maalaismaisemaa.

Kaupunkimetsät ovat harvoin talouskäytössä ja asuinalueiden lähimetsät ovat usein luonnoltaan hyvin monimuotoisia. Virkistyskäytön lisäksi metsät toimivat melun vaimentajina, ilman epäpuhtauksien sitoijina, hiilidioksidinieluinä ja lajien leviämistä ja liikkumista helpottavina ekologisina käytävinä. (Kuuluvainen 2005.)

Pekka: Sit mä aattelin kuitenkin, ett kyllä tää metsä on meille ihan eri asteella, paljon tärkeempi, koko avaruus täällä. (...) Ja täällä kaupungissa on parhaat metsät, että mä tykkään nimenomaan näistä.

Metsäkävelylle lähdetään usein yksin, mutta metsät ovat myös toiminnallista ympäristöä ja sosiaalisesti jaettua yhteistä tilaa. Loppukesästä törmäsimme kaikilla lähimetsiin suunnatuilla kävelyillä marjojen ja sienien poimijoihin. Kohtaaminen ja jutustelu tuntemattomien kanssa tuntui kävelyillä luontevalta ja moni haastatelluista pysähtyi juttelemaan vastaantulijoiden kanssa oravista, marjoista tai säästä. Jokamiehen oikeus liittyy olennaisesti suomalaisten metsäsuhteeseen ja tekee metsien moninaisen käytön mahdolliseksi ja houkuttelevaksi. Oikeus vapaaseen metsissä liikkumiseen on olennainen osa suomalaisten luontosuhdetta ja samankaltaista lainsäädäntöä on löydettävissä ainoastaan muista pohjoismaista (Kuuluvainen 2005). Haastatelluista

Pekka vei minut kävelyhaastattelun aikana sieniretkelle Kontulan lähimetsään. Purkit täyttyivät haperoista noin puolessa tunnissa.

Pekka: Täs on nytte tää polun alku. Tää on ihan tällanen luontanen polku, joka menee just parhaiden sienipaikkojen, niinku tämmöset rinteet on niitä sienipaikkoja just. (...) Mä olin eilenkin täällä sienessä, nii eilen tuli vastaan mies, jolla oli kantarelleja iso kassi. Ja mä poimin tästä, ihan tästä alueelta, nii kolme litraa haperoita. Ja syötiin eilen.. (...) Nyt mennään eteenpäin. Tää on tämmönen polku, täs on monenlaisia sieniä, täs on jopa sikurirouskua, maustesieniä. Kyl me varmaan löydetäänki, tiedäks sä karvalaukun? Niit on tässä joskus paljon.

Muutama naispuolisista haastatelluista koki metsäreitit etenkin pimeinä vuorokauden aikoina hieman pelottaviksi. Metsistä puhuttaessa yksikään haastatelluista ei kuitenkaan viitannut juopporemmeihin, joiden koettiin olevan lähinnä ostareiden ja metroasemien riesana. Nelikymppiselle Jonnalle syksyiseen ilta-aikaan käveleminen metsissä tuntui epämiellyttävältä. Parikymppinen Susanna puolestaan oli päättänyt kulkea mieluisimpia valaisemattomia metsäreittejensä myös pimeään aikaan.

Outi: Vaikuttaaks vuodenaajat siihen, ett miten usein tääl tulee..?

Jonna: Vaikuttaa, en mä niinku yksin tykkää. Heti ku syksyllä pimenee, ni.. Kyl mä sit valitsen niinku noi kadunvietet. Se nyt on mun oma, heh, juttu, se semmonen pimeysjuttu. Ett ihan varmasti tääl on turvallist, mut mulle se vaikuttaa se, ett pitää olla valosaa. Vaikka tää on valaistu kyllä, mut.. ett silti.

Outi: Tuntuuks sust koskaan mitenkään pelottavalta?

Susanna: Niinku kävellä tätä? Kyl pimeellä, mut mä oon semmonen, ett mä en hirveesti pimeestä välitä. (...) Tuol uudel polulla, ni siel mun mielestä on jotain valoja. Mut eihän tääl koko matkal oo mitään valoja. (...) Mut ei niit mun mielest tarviikaan. Kyl mä oon tätä pimeellä kulkenu.

Puheissa nousi usein esiin myös metsissä ja viheralueilla tapahtuvan toiminnan muuttumista vuodenaikojen mukaan. Talvisin metsät, pellot ja kalliot ovat tärkeitä hiihtomaastoja ja pulkkamäkiä.

Siiri: Tässä on musta aika ihanat isot kuuset. Ja jos täällä nyt voi kävellä, näin täällä vihreyden keskellä, ni sitte talvella täällä voi hiihtää.

Mellunkylän metsistä löytyy paljon Helsingin maa- ja merilinnoitukseen kuuluneita venäläisten rakennuttamia ensimmäisen maailmansodan aikaisia juoksuhautoja. Juoksuhaudoista puhuttiin paljon ja kävimme usealla kävelyllä niitä kurkkimassakin. Juoksuhautojen historia oli kuitenkin monelle melko hämärän peitossa ja toivottiin, että kävelyreiteille voisi tulla opasteita ja tietoa linnoitusjärjestelmän historiasta.

Eeva: Mä voisin käydä kattomassa, siin on semmonen kallio, missä on tämmösiä sota-ajan bunkkereita. Se on musta aika jännää, nääkin ihan meiän lähellä. Hyvin harvoin mä meen, ku mä en tiedä koskaan mitä siellä kohtaa siel ylhäällä. Ett jos menee jonkun kanssa, niin se on aika jännittävä kyllä.

8.6 Omat polut

Riikka: Mä vien nyt sua näit polkuja pitkin, kun mä ite todellakin.. Mä en oo mikään semmonen, ett mä uskaltaisin mökillä lähtee mihkään, mut nää on semmosia, ku nää on niin pieniä ja lähellä..

Missä tarpeeksi moni ihminen liikkuu, siihen muodostuu polku. Polkuja tarkkailemalla on kuitenkin mahdotonta sanoa, kuinka suuri joukko ihmisiä on Mellunkylän metsäalueilla risteilevien polkujen takana. Reittivalintana polku tuntuu henkilökohtaisemmalta ja jännittävämmältä kuin rakennetut ulkoilureitit. Omien polkujen löytäminen ja osallistuminen polkujen talleamiseen näkyi yhdenlaisena esimerkkinä ympäristön omaehtoisesta haltuun ottamisesta.

Pekka: Ollaan menty koko ajan nyt tämmösiä luonnon polkuja. Näkee, että tää on aika vanha tie, näkee että tässä on kuljettu kauan.

Riikka: Varsinki talvella sen näkee, ku tulee lunta, ni ei täs mee päivääkään, ku täs on kunnon polut. Vaikka tuntuu, ett ei tääl ketään kulje, niin sillon sen näkee, ett tääl paljonki polkuja.

Vaikka polku itsessään kertoi, että samaa reittiä tallaa moni muukin, polut tuntuvat kuitenkin omilta. Vastaantulijoita poluilla on harvoin. Teiltä harhautuessa ympäristö otetaan haltuun uudella tavalla ja polut tuntuvat tuovan uudenlaisen henkilökohtaisen ulottuvuuden ympäristössä kulkemiseen sekä vuoropuheluun ihmisen ja ympäristön välillä.

Riikka: Tää on kans tämmönen, ett ei tänne osaa tulla. Ett vahingossa ei tänne kyl eksy. Nää on just sellasia, ett muksujenki kanssa.. Ett vaikka nää on semmosia pieniä reittejä, ni nää antaa pienille lapsille ihan mielettömästi elämyksiä.

Pekka: Ku retkeilee oikein vähän niinku kaukometissä, niin eihän niitä silleen opi tuntemaan. Mutta täällä osaa melkeen joka risun, ku oppii niin hirveen tarkkaan.

8.7 Esteettisyyttä etsimässä

Kuva 7. Siirin ottama kuva Vesalan Aarrepuistosta

Ympäristön hoitamattomuutta, roskaisuutta ja epämääräisyyttä pidettiin suurimpina negatiivisina tekijöinä viheralueilla. Rakennetuilla viheralueilla ja istutuksissa arvostettiin esteettistä suunnittelua, hyvää hoitoa ja huolenpitoa. Rakennetun ja toisaalta luonnontilaisen viherympäristön arvostus jakoi haastateltavia, mutta kukaan metsissä

viihtyvistäkään ei vähäteltyt rakennettujen puistojen ja istutusten roolia asuinympäristössä.

Siiri: No tän mä valitsin tän [kuvan] sen takia, että se on nyt uus puisto ja se on toi tossa mun takapihalla näky, ja se on täynnä kukkia. Must se on hieno paikka. Kaunis.

Puistojen ja istutusten hoitoa pidettiin tärkeänä ja hoitamattomuus puolestaan tulkittiin kaupungin välinpitämättömyydeksi viheralueita ja samalla koko aluetta kohtaan. Kun puistoihin panostettiin tai epämääräisistä reuna-alueista ja parkkipaikoista tehtiin puistoja, asukkaista saattoi tuntua, että alueen kehittäminen mielletään tärkeäksi ja alueen asukkaista välitetään. Vuoden 2008 ympäristörakenteeksi palkittu Vesalaan rakennettu Aarrepuisto sai osakseen monia mainintoja haastatelluilta. Aarrepuisto sijaitsee keskellä kerrostaloaluetta, vihreällä kaistaleella talojen välissä. Ilkivalta ja roskaisuus on puistossa hyvin vähäistä, minkä on arveltu johtuneen korkeatasoiseen ja monipuoliseen viherrakentamiseen panostamisesta (Korhonen-Wälmä 2008). Aarrepuistossa pidettiin merkityksellisenä sen sijaintia yllättävässä paikassa keskellä kerrostalokorttelia. Toisin kuin monet asutuksesta erilleen rakennetuista tai jätetyistä viheralueista, Aarrepuisto limittyy ja sulautuu luontevasti rakennettuun ympäristöön.

Siiri: ett tänne on rakennettu semmonen puisto, Aarrepuisto. Ett, se on pikkusen kauempana sitte, mä tein sinne eri retken sitte. Mut se on hyvin kaunis. Ett se on ihan talojen keskellä siellä. Ett se on niinku tehty niille asukkaille, jotka siinä asuu oikeestaan, ne siitä kaikist eniten nauttii. Siellä vesi solisee ja siel on sorsia ja komeita kasveja ja..

Siiri: Ja tästä nyt sitte pudotellaan tonne alaspäin. Mun mielestä se on niinku hyvä, että se on tehty tänne näitten talojen keskelle, että sinne ei tarvi niinku mennä. Niinku johonki, että mennään sinne ja sinne puistoon, että sinne ois niinku pitkä matka. Se on tässä näin.

Kaikki haastatellut arvostivat asuinalueensa kaupunkiluonnossa erityisesti viheralueiden monipuolisuutta. Puistojen ja rakentamattomampien viheralueiden rinnakkaisuutta pidettiin tärkeänä. Vertailtaessa kokemuksia erityyppisillä viheralueilla, etenkin

metsissä ja puistoissa, kokemusten erilaisuus ja erot erityyppisten ympäristöjen arvostuksessa nousivat esiin. Suurin osa haastatelluista arvosti viheralueista etenkin lähialueen kaupunkimetsiä, jotka tarjoavat mahdollisuuksia luontokokemuksiin ja -elämyksiin. Kolme haastatelluista, Siiri, Eeva ja Leena, nostivat puolestaan rakennetut estetisoidut puistoalueet sekä toiminnalliset leikkipuistot itselleen merkityksellisimmiksi viheraluetyypeiksi.

Mika: Sehän [Aarrepuisto] on nätti ja söpö, vähän niinku joku japanilainen puutarha, ett onhan siel niinku, ett ei sitä voi niinku huonoks tai rumaks sanoo, ett niitähän on mukava, on mukava, että niitä on. Siitähän varmaan tykkää suurin osa ihmisistä. Pakkohan niistä on tykätä. Siin on kumminki puro nähtävästi säilyttäny oman kulkuväylänsä, ett siihen ei oo kajottu, ainoostaan se on laitettu nätiks. Nyt siin on kiva istuskella penkillä ja.. Sehän ei oo semmosta ulkoiluluontoa, vaan semmosta oleskelu- ja määrätynlaista silmän lepuuttamista.

8.8 Kohtaaminen viheralueilla

Kuva 8. Mikan ja Riikan kuva Mellunmäen asukaspuistosta

Viheralueista etenkin puistot sekä leikki- ja urheilukentät ovat tärkeitä aikuisten ja lasten kohtaamispaikkoja. Yhtenä puistojen tärkeimmistä tarkoituksista voikin nähdä olevan kannustamisen erilaisten ihmisten kohtaamisiin (Low et al. 2005, 209). Monien haastateltujen muistot kiinnittyivät etenkin lapsuuden aikaisiin leikkipuistoihin, joissa

yhdistyivät toiminnallisuus, sosiaalisuus ja luonnonympäristö. Muistelun yhteydessä arvostettiin myös tilan joustavuutta, sitä miten leikkipuistot ja urheilukentät muuttuivat talvisin luisteluradoiksi ja pulkkamäiksi. Puistojen avoimuus ja julkisuus tekee niistä luontevia kohtaamispaikkoja, joissa on helppo jutella myös tuntemattomien kanssa.

Leena: (...) No silloin tietysti, ku lapset oli ihan pieniä, ni pakko sitä oli ulos päästä, ku kotona oli niiden kanssa. Ni leikkipuistot tuli aika tutuiks ja luisteluradat siinä.

Mika: No just ku on ilmanen ruokailu ja lapset tos hakee ruokaa, ni vanhemmat voi turista ja kyllä sitä sillai tutuks tulee. Päiväkodin kautta ja muun kautta vanhempia sitte näkee täällä, eihän nyt muuten tuu kokoonnuttua missään.

Juhlapäivinä on hyvin tyypillistä kokoontua isompaan joukkioon läheiseen puistoon tai aukiolle ampumaan raketteja tai viettämään puistopiknikkiä. Viheralueet toimivat luontevasti myös naapuruston yhteisenä juhlatilana. Kontulan Kelkkapuistossa järjestetään jokakesäiset Kontufestarit, joiden kävijämäärä vaihtelee noin 10 000-15 000 välillä (Suonranta & Karilas 2009).

Riikka: Toi on niinku semmonen, että me kokoonnutaan, tai naapurusto kokoontuu siihen aina uutena vuotena ampumaan raketteja. Ett tää on vähän tämmönen pieni kylä. Ett vaikkei nyt kauheen hyvin tiedä, eikä välttämättä tiedäkään naapureista.. Ett noihan me nyt tunnetaan.. Mut se on aina silloin uutena vuotena kiva juttu.. Ja just ku siinä on se pulkkamäki, pieni tommonen, kävelymatkan päässä.

Eeva: Ja silloin, kun se auringonpimennys oli joskus, kuinka kauan sitte, ni tääl oli hirveesti väkee. Silloin aamutuimaan. Jotain kaksytkuotta sitten.

8.9 Lapsen luonto

Saara 6 v. (Leenan tytär): Ne [juoksuhaudat] on kivoja, kun ne on semmosii syvennyksii. Kerran me mentiin kans sinne, ku mä olin vähän pienempi. Nii me leikittiin, ett oli lohikäärmeitä ja kaikki tytöt oli rinsessoja. Meil oli semmoset huivit ja pojat oli saanut semmoset ihmeen kepit tai miekat. Ja se oli vähän semmonen linnaleikki (...)

Harriet Strandell (1995) on todennut päiväkotitutkimuksissaan, että lapset hakeutuvat vapaissa leikeissään usein tiloihin, joiden käyttötarkoituksia ei ole tarkkaan rajattu. Nämä tilat tuntuvat tarjoavan enemmän vapauksia mielikuvitukselle ja useampia mahdollisuuksia toiminnalle kuin esimerkiksi erilaiset tiettyyn toimintaan suunnitellut leikkinurkkaukset (emt., 185). Metsät, vanhat bunkkerit, puistot, leikkikentät ja pihat ovat monipuolista leikkimaastoa, jossa mielikuvitukselle, seikkailulle ja erillisyydelle on paljon tilaa. Monet haastatelluista muistivat myös, miten omat reviirit ovat pikkuhiljaa laajentuneet ja miten rajoja on testattu uskaltautumalla hiljalleen kauemmas omasta pihapiiristä.

Talojen läheiset kalliot, kentät ja lähimetsät ovat tärkeitä lapsuuden leikki- ja seikkailumaastoja. Haastateltavat muistelivat tarinoissaan paljon omia lapsuuden ympäristöjä sekä ihmettelivät ympäristön mittakaavan muuttumista kasvamisen myötä.

Emilia 10 v (Riikan ja Mikin tytär): Joo, tai käytiin niinku nuorempana siellä. Siel on niinku semmosia vallihautoja ja kaikkee.

Outi: Okei. Mitäs te puuhaatte sit siellä?

Emilia: Noo, seikkaillaan siel poluilla ja sitte kaikkee sellasta..

Outi: No tuntuuks ne vähän erilaisilta ne paikat nyt ku joskus pienenä?

Emilia: No sinne on tullu semmonen iso hiekkatie, ett siel ei oo enää semmosia polkuja.

Outi: Onks se hyvä vai huono?

Emilia: Huono.

Outi: Se oli se.. etteks te ollu lapsenaki siel käyny [Naulakalliolla]?

Mika: Joo, kyllä. Aikoinaan, ku oli metrin lyhyempi, ni tuntu ihan valtavalta vuorelta.

Eihän pienenä tarvii olla ku joitaki puita jossain kasassa, ni on valtava metsä ja siel pystyy leikkii mitä tahansa sotaa ja piilosta ja muuta.

9 Tuloksia ja tulkintaa

Tutkimusten valossa tiedämme, että kaupungeissa asuvat suomalaiset arvostavat ja puolustavat asuinalueidensa vihreää ympäristöä. Epäselvempää kuitenkin on, mitä on kaupunkiluonnon arvostuksen taustalla. Niin tutkimusaineiston kuin taustakirjallisuuden perusteella kaupunkiluontoon näyttää liittyvän vahvasti ajatus vapaudesta. Luonnonympäristön psyykkisiä vaikutuksia on tutkittu etenkin psykologian saralla, mutta kaupunkitutkimuksen piirissä kaupunkiluonnon merkitystä vapauksia sisältävänä kaikille avoimena julkisena tilana on purettu auki melko vähän. Oleellisin osio tutkimustuloksissani koskee kaupunkiluonnon merkitystä sosiaalisesti jaettuna, väljästi määriteltynä julkisena tilana sekä toisaalta luonnon merkitystä omana, henkilökohtaisena alueena.

Isaiah Berlinin (2001) vapauden määritelmän mukaan vapauden käsitteen voi jakaa positiiviseen (vapautta johonkin) ja negatiiviseen vapauteen (vapautta jostakin). Negatiiviselta vapaudelta voidaan kysyä: "Mikä on se alue, jolla subjekti ... saa toimia tai olla niin kuin se itse haluaa, muiden ihmisten siihen puuttumatta?" (emt. 47). Positiivisen vapauden käsitteen avulla voidaan puolestaan vastata kysymykseen. Mikä on se taho, joka voi määrätä yksilön toiminnan rajat ja suunnan? Berlin toteaa negatiivisesta vapaudesta: "Mitä laajempi on alue, jolla muut eivät puutu tekemisiini, sitä vapaampi olen." (emt. 49). Julkisen vallan alue rajoittaa negatiivista vapautta niin, ettei yhteiskunta ajaudu kaikesta vapaudesta koituvaan sekasortoon. Yksityiselämän alue antaa puolestaan tilaa negatiiviselle vapaudelle, "luontaisten kykyjen kehittämiseksi" ja "oikeina tai pyhinä pitämien päämäärien tavoittelulle tai edes käsittämiseksi" (emt. 49). Positiivisessa tulkinnassa vapauteen liittyvät esimerkiksi yksilön oikeudet osallistua julkisen vallan käyttöön ja omien oikeuksien ajamiseen (emt. 88). Positiiviseen vapauteen liittyy myös oikeus omaan ympäristöön vaikuttamiseen ja osallistumiseen ympäristössä toimimiseen. Berlinin esittämät kaksi vapauskäsitystä kietoutuvat toisiinsa ja korostuvat sen mukaan, miten ihmisen olemus määritellään (emt. 59). Molemmat vapauden ulottuvuudet liittyvät ihmisen itsemääräämiskykyyn ja vapauden rajoitukset estävät omaehtoista tulkintaa, määrittelyä ja toimintaa.

Esitän seuraavissa kappaleissa (10.1 ja 10.2), miten vapauden kaksi ulottuvuutta, vapaus jostakin ja vapaus johonkin, ilmenevät kaupunkiluonnossa. Luonto itsessään näyttää tarjoavan tilana vapauden jostakin – kiireestä, arjesta, hälystä tai mieltä painavasta stressistä. Tarve tämänkaltaiseen vapautumiseen koskettanee ainakin hetkittäin suurinta osaa ihmisistä ja kaipuu kiireettömyyteen kasvaa työelämän ja arjen paineiden lisääntyessä (ks. mm. Siltala 2004). Yleinen toive asua luonnon lähellä tuntuu liittyvän pitkälti juuri luonnon tarjoamaan rauhaan ja mahdollisuuteen vapautua hälystä ja kiireestä. Kaupunkiluonto näyttäytyy monille erilaisille ihmisille ja ryhmille hälisevän kaupunkielämän vastapainona, väljästi määriteltynä ja haltuun otettavana tilana. Vaikka lähtöajatus tai tunne jostakin vapautumisesta yhdistää kaupunkiluonnon käyttäjiä, tilan käyttö kaupunkiluonnossa on kuitenkin hyvin moninaista. Puistoissa, metsissä ja leikkikentillä tapahtuva monipuolinen toiminta on mahdollista väljästi määriteltujen toiminnan raamien ja käyttötarkoitusten vuoksi. Kaupunkiluonnon ymmärtäminen julkisena, vapaana ja käyttötarkoituksiltaan rajaamattomana tilana tuo näin esiin vapauden positiivisen puolen. Vapaus johonkin näkyy kaupunkiluonnossa tilan käytön ja määrittelyn mahdollisuuksien moninaisuutena sekä erilaisten käyttäjien vapautena valita itselleen mieluisia toiminnan ja tilan määrittelyn muotoja.

9.1 Kaupunkilaisen kaipuu luontoon

”Asukkaille tehdyissä asuinympäristöä koskevissa kyselyissä luonnonläheisyys nousee aina kärkisijoille. Ja totta onkin, että asuinympäristömme yksi vahvuus on luonnon voimakas ja näkyvä läsnäolo. Asuntojen ikkunoista avautuvat näkymät luontoon ovat monelle tärkeitä ja haluttuja oman kodin ominaisuuksia. Samoin arvostetaan sitä, että pääsee helposti ulkoilemaan kävelyreiteille, leikkipuistoihin ja lenkkipoluille. Toisaalta on huomattava, että kaikki tämä toteutuu varsin oivallisesti jopa kivikaupungin ytimessä, mistä esimerkiksi Helsingin Töölö on loistava esimerkki.” (Vapaavuori 2008)

Mäenpää (2008, 27) on todennut, että vain kaupunkilainen voi kaivata luontoon. Koska luontoa tuntuvat kaipaavan nimenomaan kaupungissa asuvat, voi luonnon ympäristöön olettaa liittyvän jotain rakennetusta kaupunkiympäristöstä poikkeavaa. Jan Vapaavuoren

(2008) esiintuoman kantakaupungissa sijaitsevan mutta luonnonläheisen Töölön voi nähdä osoittavan, ettei luonnon ja siihen liittyvien kokemusten tarvitse kuitenkaan olla kaupungista irrallisia. Jotta kaupunkiluontoon liittyviin merkityksiin päästään pureutumaan, on ensin pyrittävä ymmärtämään, mitä kaupunkilaiset luonnolla ja luonnonläheisyydellä tarkoittavat.

Luonnonläheisyys nousee suomalaisten asumistoiveita koskevissa kyselyissä poikkeuksetta ensimmäisten asumispreferenssien joukkoon. Myös kaikki haastatelluista asukkaista nostivat luonnon asuinalueensa ykköstekijäksi. Koska luontoa on käsitteenä mahdotonta yksiselitteisesti määritellä, myös luonnonläheisyys on käsitteenä melko epämääräinen. Luonnon voi rajata käsittämään ainoastaan mahdollisimman koskemattonta erämaaympäristöä tai yhtä hyvin ihminen toimistohuoneineen voidaan sisällyttää luonnolliseksi osaksi luontoa. Termin toinen puolikas, läheisyys, ei myöskään ilman pureutumista henkilökohtaisiin määritelmiin kerro, missä, miten paljon ja minkälaista luontoa kaivataan.

Johanna Vilkuna (1997, 178) on tutkinut asukkaiden luontotulkintoja Vuosaarella ja todennut, että asukkaiden on vaikea ottaa globaalia ekologista näkökulmaa omaan ympäristöönsä. Siksi tiivistämiseen pyrkivää suunnittelua voi olla vaikea perustella asukkaille ekologisista lähtökohdista. Asukkaille tärkeitä ovat ne luonnon merkitykset, jotka konkretisoituvat päivittäisessä elämässä ja ovat merkityksellisiä arjen käytännöille, sosiaalisille suhteille ja arvoille. Asikainen ja Mäkinen (2008) ovat lähiöasukkaiden ympäristökokemuksia selvittäneessä tutkimuksessaan todenneet, että asukkaat puhuvat paljon kaikkein lähinnä olevasta luonnosta, ”pihoista, talojen väleissä olevista pienistä metsiköistä ja kallioista, jopa ikkunanäkymistä” (emt., 76). Lähimpiin alueisiin tuntuu liittyvän eniten sosiaalista kohtaamista ja toiminnallisuutta. Hieman kauemmat ja laajemmat viheralueet ovat puolestaan tärkeitä pikemminkin yksin kuljeskelun ja rauhoittumisen paikkoina (Asikainen & Mäkinen 2008).

Myös haastattelemilleni mellunkyläläisille asuinpaikan luonnonläheisyydessä merkityksellistä tuntuu olevan nimenomaan läheisyys: ikkuna- ja parvekenäkymät sekä mahdollisuus päästä luontoon kävellen.

Susanna: Ja sitte kyl siel [toiveiden mukaisella asuinalueella] tarttee olla niinku kasveja ja luonto lähellä. Semmonen paikka, mihin voi mennä silleen rauhottumaan. Kävelyille tai jotain.. En mä lähtis niinku kävelyille vaikka Mannerheimintielle. Tai niinku, kyl mä haluun lähtee sit jonneki, mis kokee, ett pystyy oikeesti hengittää niinku vähän parempaakin ilmaa...

Pekka: Ett kyllähän se [luonto] tosiasiaassa hallitsee täällä, ett ku meilläki ikkunasta näkyy lähinnä puita. Meil on onneks niin, että parvekeki on niin, ettei sitä niinku nää mistään. Että sieltä näkyy noi koivut tuolla, ettei naapurin ikkunoita näy mistään.. Niin se on niinku luonnon keskellä elämistä, se tavallaan on sitten suurimmaks osaks.

Juhani: Kyllä sitä [metsää Suomessa] tietysti riittää, mutta sitte sinne pitää niinku lähtee autoilla. Tästä pääsee ihmiset töittensä jälkeenkin ihan luontoon. Ei tarvii välttämättä autoja.

9.1.1 Yksilölliset ja jaetut luontotulkinnat

Outi: Mikä teiän mielestä on luontoo? Onks täs luontoa ympärillä vai onks se luonto jotain muuta?

Saara 6 v: Toi iso metsä tuolla. Nii siel on niit vallihautoja.

Leena: Nii se on luontoo?

Saara: Nii, siel on vallihautoja!

Suhteemme luontoon on sekä yksilöllinen että sosiaalisesti jaettu. Henkilökohtainen luontosuhde pohjaa pitkälti yksilöllisiin taustoihin ja luontoon liittyviin kokemuksiin. Toisaalta luontosuhteeseen vaikuttavat voimakkaasti kulttuuriset määrittelyt, esimerkiksi luontoon nojaavan kansallisidentiteettimme kautta. Haastatteluissa ja kävelyillä luontoa kuvailtiin paljon ja monet pohtivat luonnon ja rakennetun ympäristön suhdetta. Tarkkaa rajaa luonnon ja ei-luonnon väliin ei kuitenkaan halunnut tai osannut piirtää kukaan. Kun haluttiin kuvata hyvin luonnontilaista ympäristöä, saatettiin puhua ”luonto-luonnosta” ja vastaavasti todella kaupunkimaista ympäristöä kuvatessa käytettiin termiä ”urbaani-urbaani”.

Juhani: Nii-i. En tiä, oisko se oikeen luontoo semmonen, että siihen ei oo niinku koskettu ollenkaan. Eli kun puu kaatuu, ni se on siinä ja sitä ei korjata. (...) Se on aika vaikee kyllä sanoo, mikä on oikeen luontoa. Kyllä minusta tääkin on luontoa. Ehkä tää asfaltti ei kyllä kuulu tänne.. Se on sen takia, ku tuos on tuo maakaasupumppu. Metsä, metsä on luontoo, seki on luontoo ja tämmöset tietyst viljapellot tässä ympärillä. Niinku vähän kaikki on luontoo kumminki, ku rupee miettimään.

Jonna: On. Tää on luontoo. Vaikka se on ihmisen tekemä se pelto. Ja joku siinä viljelee. Siitä saadaan jotain. Mut se on, on se mun mielestä luontoa.

Siiri: No se [saaristomökki] on ihan luontoo, se on ihan luontoo, että.. Että kaupunki on kaupunki. Ett mä oon ikäni asunu kaupungissa, niin mä ymmärrän sen, että kaupunki, se on rakennettuu ympäristöön ja sitten se saari on rakentamaton, paitsi että mökki siellä tietysti on ja sauna..

Vaikka luonnon määrittely on melko mahdotonta ja omiin luontopaikkoihin suhtaudutaan hyvin henkilökohtaisesti, liittyy luonnon käsitteeseen aineiston perusteella tiettyjä jaettuja merkityksiä. Luonnonympäristö on jotain, mikä on ja halutaan pitää jossain määrin ihmisen kontrollin ulottumattomissa. Luonnon ekosysteemien halutaan antaa elää omaa ihmistoiminnasta riippumatonta elämää, jota on kuitenkin mahdollista seurata läheltä ja ymmärtää. Luonnossa kiinnostavaa on sen jatkuva muutos, joka antaa tilaa kokea yllätyksiä ja seikkailuja niin aikuisille kuin lapsille.

Mika: (...) Ja tos on menny kautta aikojen tosta välistä toi kävelytie, ni siin on kiva niinku kävellä tossa metsän keskellä, ku on vaan kapee polku. Siin ei kävellä vierekkäin, vaan mennään aina jonossa. Se on sitä luontoa. Kapee polku, mis kävellään peräkkäin.

Jonna pohti aiemmin esitetyn pellonpiennarkuvan kuvatekstissä (kuva 2), miten kodin läheltä löytyvä peltomaisema herättää nostalgista kaihoa, vaikka maaseutumaisesta elämästä ei olekaan omakohtaisia kokemuksia. Jonnan esimerkki kertoo siitä, miten kulttuurisesti määritelty luontotulkinta on välittynyt osaksi henkilökohtaista luontosuhdettamme elokuvissa, maalauksissa, postikorteissa ja tarinoissa näkyvän kansallismaiseman kautta. Vaikka 1800-luvun lopulta lähtien rakennetun suomalaisen

kansallisidentiteetin voi mieltää olevan jossain määrin keinotekoinen rakennelma, on se maisemineen vaikuttanut voimakkaasti nykyistenkin suomalaisten luontosuhteeseen ja kaupunkilaisten luonnon kaipuuseen.

Suomalaisten lähiöiden suunnittelussa pyrittiin pitkään luonnonelementtien ja rakennusten saumattomaan sulautumiseen ja jyhkeidenkin kerrostalojen nähtiin arkkitehtuurissa korostavan kauniisti kallioiden ja maastojen muotoja. Luonnonelementtien ja rakennusten ei siis nähty olevan ristiriidassa keskenään. Edelleen tietynlainen väljyys, kalliot ja helppo pääsy luontoon ovat ominaisia elementtejä lähiöympäristössä, mikä on vaikuttanut oleellisesti lähiöasukkaiden suhtautumiseen kaupunkiluontoon. Lähimmillä viheralueilla asukkaat arvostivat edelleen muun muassa kaikille avoimia pihoja kerrostalojen välissä sekä pihoilta jätettyä vanhaa puustoa.

Siiri: No ton [kuvan, ks liite 5] mä otin sitten ihan sen takia, että kun mä huomasin sen, ku tää nyt on tämmönen metsälähiö, niin siis noi taloyhtiöiden pihat niinku saumattomasti liittyy tähän muuhun ympäristöön. Että, kun täällä kulkee, niin niistä voi ihan nauttia, koska ne on hyvin hoidettuja ja ne näkyy sitte, ku kulkee täällä näitä kävelyteitä pitkin. Että tää [kuva] on ihan tosta takaa.

Outi: Osaat sä sanoa, että minkä verran tommosta vihreetä ja minkä tyyppistä vihreetä aluetta sä kaipaat ympärilles siellä, missä asut?

Pekka: No kyllä puut sinänsä on ihan, puu on tärkeä, ett isot puut on aina. Ja yleensä semmonen sopivan kokonen metsä pitää olla, kyllä sen aina noteeraa. Kontulassa on hirveen hienosti ne petäjät jätetty, mikä on tosi harvinaista ja hienoo. Kontulahan on yllättävän hieno alue kokonaan (...) Ja kyllä sitte aukeet kentät on toinen. Sehän se kaupungissa onki hienoo, että on varaa niinku pitää tämmösiä nurmikoita. (...) Paras metsähän on täällä kaupungissa. Ihan piholla, ku ihmiset ei kaatanu niitä puita.

Kaikkien haastateltujen mukaan Mellunkylässä on kiitettävästi monipuolista, helposti saavutettavissa olevaa kaupunkiluontoa. Toisaalta esimerkiksi Eeva koki, että luonnonläheisyyttä oli riittämiin myös kantakaupungissa Vuorimiehenkadulla, missä pihat olivat kuitenkin pelkkää asfalttia. Asumiskokemuksissa erilaisilla alueilla ja eri

elämänvaiheissa painottuvat erilaiset laatutekijät. Vuorimiehenkadulla riittävän luonnonläheisyyden tarjosivat parvekkeelta näkyvät muutamat puut ja vuodenaikojen vaihtelun seuraaminen. Kantakaupungissa monet pitivät arvossa puistoja ja rantoja sekä toisaalta keskusta-asumisen tarjoamia mahdollisuuksia: vanhaa arkkitehtuuria, kauniita kortteleita pienine erikoisliikkeineen, kuppiloita ja kulttuurielämää.

Outi: Osaat sä sanoa, mikä ylipäättänsä sulle on tärkeitä omassa asuinympäristössä?

Eeva: Vihreys. Must on ihana, jos ikkunasta näkyy vihreetä.. (...) Ni, Vuorimiehenkadulla oli puita, meil oli parveke.. Ett oli vihreetä. Se oli hirveen ihanaa. Ja nyt taas, ku me asutaan täällä, ni kesti jonkun aikaa, ku tää oli ihan uus, että tuli sitä vihreetä. Mut nyt meil on hyvin.. Mä tykkään siitä, ett on eri näköstä talvella ja kesällä ja sateella, ja sit ku ei oo puissa lehtiä. Ett vuodenajanvaihtelun näkee, ett se on niinku tärkeitä. En mä osaa hehkuttaa.. (...) Ett se vihreys. Tai puut.

9.1.2 Luonto omana paikkana

Lainaan vielä uudestaan muutamaa PehmoGIS-aineistosta löytynyttä onnen paikan kuvausta, joissa ilmenee selvästi luonnonympäristön rooli turvallisena omana paikkana sekä luovuutta ja vapautumista tukevana ympäristönä:

- Tiheä vanha kuusimetsä, jossa saan olla piilossa, rauhassa, turvassa ja hiljaisuudessa. Täällä mielikuvitukselle ja luovuudelle on tilaa.
- Meri, metsä ja luonto = vapaudentunne.

Kirsi Laurén (2008) on tutkinut suomalaisten subjektiivisia metsiin liittyviä kokemuksia ja merkityksiä kirjoituskilpailun avulla kerättyjen kertomusten ja muistojen avulla. Laurénin tutkimuksessa nousi selkeästi esiin metsään liitetty rauha ja turvallisuuden tunne sekä metsän tunteminen kodiksi. Etenkin lapsuuden ja nuoruuden metsäkokemukset vahvistivat luontoon samaistumisen tunnetta ja suhdetta metsään myös aikuisena (emt., 38). Läheinen suhde metsään lisää luonnon kunnioittamista, halua pitää huolta ympäristöstä sekä saa metsän tuntumaan ikiomalta (emt., 38–40). Laurénin tutkimuksissa metsä ilmeni rauhan ja turvallisuuden paikkana, jossa kerätään

ajatuksia ja voimia. Metsäluontoon liittyvä turvallisuus ja rauha toimivat suorituspainotteisen ja kovan arkielämän vastapainoina (emt, 42–25).

Lapsuuden kokemukset nykyisen ympäristösuhteen taustalla nousivat myös omassa aineistossani selkeästi esille. Luonnonympäristöön liittyvien kokemusten ja tuntemusten henkilökohtaisuus saattaa liittyä paikkojen merkitykseen osana ihmisen identiteettiä. Tärkeät omat luontopaikat voivat olla merkityksellinen osa henkilökohtaista paikkaidentiteettiä ja vaikuttaa identiteetin rakentumiseen (vrt. Haapala 2006). Paikkojen merkitys identiteetille tekee ympäristöön kiinnittymisestä erityisen voimakasta, mikä voi näkyä esimerkiksi omien luontopaikkojen puolustamisena.

Susanna: En mä tiedä, pohjautuusk se siihen, ett mä oon asunu sen melkein kaksykt vuotta siel saassa, jossa oikeesti ei kuulu yhtään mitään. Voi olla, en tiä. Ett mä oon niin oppinu elään niinku siinä. Ja sit mä oon oppinu arvostaa sitä semmosta hiljasuutta.

Luonto ja rakennettu ympäristö ovat monissa suomalaisissa lähiöissä kietoutuneet toisiinsa. Tiiviisti rakennetussa ympäristöissä yksittäiset luonnon elementit, kuten kalliot, puuryhmä tai tien vierustojen istutukset voivat luoda ympäristöön luonnon tuntua (Sipilä et al. 2009, 41). Luontoon liittyy määrittelemättömyys ja jo pienet luonnonelementit tuntuvat tuovan tilaan vapauden ja tietynlaisen kontrolloimattomuuden vivahteita. Luonnon kokeminen omaksi paikaksi, eräänlaiseksi turvalliseksi kodiksi, liittyy aineistossani etenkin kaupunkimetsiin. Pienetkin metsäalueet voivat tarjota luontoelämyksiä sekä toimia rauhoittumisen ja eheytyksen ympäristöinä. Kuten Laurénin tutkimuksissa, myös omassa aineistossani metsäalueet toimivat arkisen kiireen ja meluisten ympäristöjen vastapainona, kaupungin hälystä vapautumisen paikkoina.

Riikka: Ainaki mä oon huomannu sen, ett mitä vanhemmaks tulee, ni sitä enemmän kaippaa sitä hiljasuutta (...) Ett en tiä, onko se sitte tää ikä vai tää elämän hektisyys ja kiirellisyys, ett sit sitä kaippaa semmosta rauhallisuutta.

Lähimmille viheralueille lähteminen ei vaadi suuria ponnistuksia ja läheisestä luonnosta voi nauttia ikään kuin paineettomasti. Muutama haastatelluista harrasti luontoretkeilyä ympäri Suomea, mutta moni vierasti ajatusta erämaaretkeilystä. Lähimetsistä löytyy paljon ”oikeaa” luontoa eikä luonnon tarkkailun tarvitse vaatia suurta asiantuntemusta tai omistautumista.

Riikka: Ei me sillä tavalla olla mitään, että me lähettäis samoilemaan jonneki keskelle metsikköä tai muuta, vaan tykätään liikkua ja .. ainaki mun mielestä meidän pikkulikka varsinkin niin tykkää hirveesti liikkua ja tutkia ja olla luonnossa.

Haastateltujen kuvaamissa luonnon määritelmässä ilmeni puhtaan luonnon mieltäminen ”toiseksi”, ihmistoiminnasta ja kulttuurista pitkälti riippumattomaksi alueeksi. Luonto ja ihmistoiminta nähdään siis jossain määrin toisilleen vastakkaisiksi. Toisaalta monet pitivät luontoa ja etenkin kaupunkimetsiä tärkeinä henkilökohtaisina rauhallisuuden ja turvallisuuden paikkoinaan. Muutama haastatelluista taas vierasti metsiä juuri niiden määrittelemättömyyden vuoksi. Eräänlainen ihmisen ja luonnon suhdetta koskeva ristiriita tulee hyvin esille yrityksissä määritellä luontoa: toisaalta ihmistoiminnan ei nähdä kuuluvan puhtaaseen luontoon, ja toisaalta luonnosta löytyvät monille henkilökohtaisimmat ja rakkaimmat paikat.

9.2 Luonto osana kaupungin rakennetta

Aineistossa korostuvat tilan vahva henkilökohtainen sekä toisaalta jaettu haltuun ottaminen kaupunkiluonnossa. Viheralueet eivät ole useinkaan käyttötarkoituksiltaan kovin tarkasti määriteltyä tilaa ja ne sisältävät mahdollisuuksia monenlaiseen vapaasti valittavaan toimintaan. Erityyppiset viheralueet – puistot, urheilukentät, pihat ja kaupunkimetsät – sisältävät näkökulmista ja taustoista riippuen erilaisia tarjoumia ja toiminnan mahdollisuuksia. Kaupunkiluonnolla on virkistysarvojensa ja kiireisen kaupunkiympäristön vastapainona toimimisen lisäksi tärkeä merkitys julkisena kaupunkitilana, osana kaupunkirakennetta ja kaupunkiympäristöjen moninaisuutta.

Ideaali julkinen kaupunkitila on aluetta, joka pakottaa ihmiset kohtaamisiin ja opettaa moniin perspektiiveihin (Arendt 1958). Panu Lehtovuoren (2005) mukaan julkisen,

kaikille avoimen tilan edellytys on, että henkilökohtaisten merkitysten ja kokemusten kohtaaminen on siellä mahdollista. Tila ylipäättään tulisi Lehtovuoren mukaan ymmärtää sosiaalisesti tuotettuna, ei ainoastaan visuaalisena ja materiaalis-fyysisenä paikkana (emt., 4-5). Julkinen kaupunkitila on vahvasti kokemuksellista tilaa ja Lehtovuori näkee, että erilaisilla avoimilla tapahtumilla on tärkeä merkitys julkisen kaupunkitilan elävöittämisessä ja tilan mahdollisuuksien avaamisessa (emt. 16). Toimiva julkinen tila tarjoaa myös mahdollisuuksia vapautua sosiaalisista normeista ja rooleista sekä arkisesta kiireestä (Franck & Stevens 2007, 14).

Brittiläiset kaupunkikehittämisen asiantuntijat Charles Landry ja Phil Wood moittivat kaupunkitilojen monimuotoisuuden kehittämishankkeeseen liittyvässä analyysissään Helsinkiä kliiniseksi kaupungiksi, josta puuttuvat erilaisten ihmisten kohtaamisen mahdollistavat julkiset, avoimet tilat (Heinänen 2010). Lehtovuori (2005) näkee kaupunkisuunnittelun vallitsevien ajatustapojen ja etenkin tilakäsityksen olevan syynä siihen, miksi kaupunkitilasta tuntuu usein puuttuvan tunne, elävyys ja poliittisuus. Kokemukselliseen ja elettyyn tilaan päästään kiinni ainoastaan sisällyttämällä kokemuksellisuus, eksistentiaalisesti merkitykselliset hetket ja tunteet tilan käsitykseen (emt. 4-5). Monet julkiset tilat (esimerkiksi Helsingin Kamppiin rakennettu Narinkkatori) ovat nykyään kohtauspaikkojen sijaan läpikulkupaikkoja, joiden ympäristö on kaupallisuuden ja kulutuksen värittämää (emt., 16). Kaupallisuus syö Lehtovuoren mukaan oikeuksia vapaaseen tilan käyttöön sekä rajaa potentiaalista kulttuurien ja toimintojen monimuotoisuutta (emt., 16).

Niin brittiasiantuntijoiden raportissa kuin yleensäkin julkisesta tilasta puhuttaessa korostuu julkisen tilan käsittäminen rakennettuna (melko kivisenä) ympäristönä. Rakennettujen aukoiden ja torien lisäksi kaupunkikeskustojen puistot ja bulevardit saatetaan myös liittää mukaan keskusteluihin julkisista tiloista, mutta niihinkin viitataan melko harvoin. Vielä vähemmälle pohdinnalle tuntuu jääneen kaupunkimetsien ja esikaupunkien viheralueiden merkitys julkisena tilana, osana kaupungin rakennetta.

9.2.1 Kaupunkiluonto joustavana julkisena tilana

Karen A. Franck ja Quentin Stevens (2007) ovat analysoineet erityyppisten julkisten tilojen käyttöä ja puhuvat toimivan julkisen tilan yhteydessä ”väljästä” tilasta (*loose space*), joka on vastakohta ”tiukalle”, käyttötarkoituksiltaan tarkasti määritellylle tilalle (*tight space*). Tilan väljyys ei viittaa tässä väljästi rakennettuun ympäristöön, vaan väljyydellä tarkoitetaan tilan käyttötarkoitusten ja toiminnan raamien löyhää määrittelyä. Olen päätenyt kääntämään termin ”loose” tässä yhteydessä joustavuudeksi, koska väljyys ja löyhyys viittaavat mielikuvissa ehkä liikaa tilan rakenteellisiin elementteihin. Toimiva julkinen tila on Franckin ja Stevensin mukaan helposti saavutettava sekä sisältää valitsemisen vapautta ja tilan haltuun ottamista tukevia elementtejä. Jotta joustavuus toteutuu, tilassa täytyy lisäksi olla tunnistettavia mahdollisuuksia, jotka kuitenkin ovat käyttäjien itsensä muovattavissa (emt., 2). Miellän Franckin ja Stevensin mainitsemien mahdollisuuksien (*possibilities*) tarkoittavan samaa tarjouman käsitteen kanssa.

Julkisen tilan joustavuus syntyy toiminnan kautta (Franck & Stevens, 4). Toiminta, joka luo joustavuutta, on yleensä ennakoimatonta, yllätyksellistä ja saattaa poiketa suunnittelijoiden tarkoituksista. Yllätyksellinen toiminta synnyttää tilaan myös uusia havaittavia mahdollisuuksia ja tarjoutumia. Julkisen tilan joustavuus tai väljyys voi toteutua lähes minkä tyyppisessä tilassa tahansa, mutta tilojen kontrollin vuoksi väljyyden tuntu voi usein olla vain hetkellistä. Monet kaupunkien vanhoista teollisuus- ja satama-alueista, jotka ovat käytön loppumisen jälkeen jääneet hylätyiksi joutomaiksi, ovat Franckin ja Stevensin mukaan julkisina tiloina poikkeuksellisen joustavia. Useat vanhat tehdashallit onkin ympäri Eurooppaa otettu sittemmin kulttuuri- ja järjestötoimijoiden käyttöön. Kontrolloidun käytön ulkopuolelle jääneet joutoma-alueet ovat kaupunkielämän kiireen ja säännösten ulkopuolista tilaa, jonne on usein helppo synnyttää joustavia käyttömahdollisuuksia. Suunnitelluilla julkisilla aukioilla tilan kontrollia ja toimintaa koskevat normit ovat usein tiukempia (emt., 7).

Joustava julkinen tila luo kaupunkiin elävyyttä sekä lisää toiminnan ja kohtaamisten mahdollisuuksia. Lehtovuoren (2005, 18) mukaan yllättävä toiminta, uudet näkökulmat, julkiset tapahtumat, taide ja karnevaalit määrittelevät tilaa uudelleen sekä auttavat tilan mahdollisuuksien näkemisessä. Jotta julkisesta tilasta muodostuisi joustava ja elävä, on siihen jätettävä tietynlaista tilan vapaaseen käyttöön kannustavaa väljyyden tuntua. Julkinen tila on toimivaa ja joustavaa, kun mahdollisimman monenlaiset ihmiset havaitsevat tilassa itselleen mielekkäitä tarjoumia ja pystyvät yhdessä vapaasti muokkaamaan tilan käyttötarkoituksia. Tarjoumien hyödyntäminen tarkoittaa tilan haltuun ottamista ja omaehtoista käyttöä. Kaupunkiluonnolla ja viheralueilla on erinomaiset edellytykset toimia joustavana julkisena tilana ympäristön käytön määrittelemättömyyden, avoimuuden ja virikkeellisyyden puolesta. Joustava, väljästi määritelty tila sisältää tunteen vapaudesta ja tilan käytön omaehtoisuudesta. Joustavassa julkisessa tilassa vallitsee valinnan vapaus erilaisten toimintojen tai (näennäisen) toimimattomuuden välillä. Koska kaupunkiluonto ei ole käyttötarkoituksiltaan tarkasti määriteltyä, se luo mahdollisuuksia positiivisen vapauden tuntemuksiin – olemiseen ja tekemiseen, jolle ei ole etukäteen annettuja raameja.

9.2.2 Ympäristön haltuunotto ja jakaminen

Joustava julkinen tila tukee itseilmaisua sekä tilan omaehtoista haltuun ottamista. Esimerkkeinä väljyyden tuntua luovasta tilan yllätyksellisestä käytöstä ja omaehtoisesta haltuun ottamisesta on käytetty etenkin skeittausta ja parkouria (Franck & Stevens 2007; Ameel & Tani 2007). Niissä kaupunkitila otetaan haltuun persoonallisesti, ja kivetysten, penkkien sekä kaiteiden käyttötarkoitus muutetaan uudeksi. Parkourissa kaupunkimaastossa pyritään etenemään omalla tyylillä esteistä välittämättä ja liikkumisessa hyödynnetään erilaisia rytmejä sekä kaupunkiympäristön elementtejä (Ameel & Tani 2007). Samankaltaisesta omaehtoisesta tilan haltuun ottamisesta muistuttaa myös asukkaiden toiminta puistoissa, leikki- ja urheilukentillä sekä kaupunkimetsissä.

Kävelyretkillä, valokuvissa ja haastateltavien puheissa nousi voimakkaasti esiin kaupunkiluonnon kokemisen henkilökohtaisuus ja halu toimia konkreettisesti

ympäristössä. Jotta julkinen tila on toimivaa, pelkkä vapaus toimia ja käyttää tilaa ei välttämättä riitä, vaan lisäksi tilan haltuunotto vaatii virikkeitä toimintaan. Kaupunkiluonto on täynnä tarjoumia, jotka ovat helposti lähestyttävissä ja hyödynnettävissä. Erityyppiset viheralueet avautuvat eri ihmisille monin eri tavoin. Kaupunkiluonnon haltuun ottaminen ja henkilökohtainen omaehtoinen tilankäyttö näkyivät esimerkiksi ympäristöstä huolenpitona (omina istutuksina, roskien keräämisenä, asukkaiden talkoina), omien polkujen ja henkilökohtaisten paikkojen etsimisenä, sienten ja marjojen keruuna sekä naapuruston yhteiseen ajanviettoon osallistumisena. Kaupunkiluonnon haltuun ottamisessa sekoittuvat ympäristön toiminnallisuus, sosiaalisuus ja emotionaalisuus. Kaupunkiluonnossa on mahdollista niin henkilökohtainen ympäristön haltuunotto kuin vahvasti jaettu sosiaalinen omaehtoinen toiminta.

Rakennetut, suunnitellut ja estetisoidut viheralueet voivat helpottaa tilan saavutettavuutta ja lisätä tilojen monipuolista käyttöä. Toisaalta rakentamattomuus sekä tilan käytön määrittelemättömyys voivat antaa tilaa asukkaiden omille käden- ja jalanjäljille sekä mahdollisuuden muokata tilaa omaehtoisesti.

Outi: Ja jonkun takia sitä kaipaa ympärillensä myös sitä niinkun..?

Mika: Joo, nimenomaan sitä luontoa. Tietysti näitesti tehtyjä, ei-luontomaisia täytyy varmaan aina jonnekin tehdä. Mutta kumminki varsinki esikaupunkialueella ja tämmösillä tääl ei niinkään semmosia tarvita, koska tääl on luontoa, johon muovautuu sitte näitä sopivia kulkureittejä sun muita.

Asukkaiden osallistumisen tukeminen suunnittelussa on yksi tie viheralueiden kehittämiseen julkisena, sosiaalisena ja toiminnallisena tilana. Asukkaat ovat omaan asuinympäristöönsä liittyvän kokemuksellisen tiedon parhaita asiantuntijoita ja etenkin viheralueita koskevan suunnittelun osalta näkisin tiedon olevan helposti hyödynnettävissä.

10 Keskustelua: Kohti kohtaamisia

Vaikka vapauden tuntemukset luonnossa ovat henkilökohtaisia ja monenlaisia, liittyy näihin tuntemuksiin sosiaalista jäsenyneyttä. Aineistoni antaa viitteitä siihen, että on löydettävissä erityyppisiä viheralueiden käyttäjiä. Jos suunnittelussa pystytään tunnistamaan käyttäjäryhmiä ja selvittämään erityyppisten viheralueiden sisältämiä tarjoumia näiden ryhmien näkökulmasta, voidaan viheralueita kehittää asukaslähtöisesti yhä toimivampaan suuntaan.

PehmoGIS-menetelmä on oiva tapa hankkia tilastollista paikkoihin kiinnittyvää kokemuksellista tietoa, joka on helposti hyödynnettävissä asuinalueita koskevassa suunnittelussa. Laadullisilla menetelmillä on puolestaan mahdollista pureutua syvemmin tilastollisesti tuotetun kokemuksellisen tiedon sisältöön sekä erityyppisten ympäristöjen sisältämiin merkityksiin, minkä kautta voidaan tavoittaa jotain laajemmin jaetuista ympäristöön liittyvistä sosiaalisista ja kulttuurisista merkityksistä.

10.1 Kaupunkiluonto tiivistyvässä kaupunkirakenteessa

Haastattelemi asukkaat jakautuivat karkeasti ottaen kahteen ryhmään. Suurin osa nosti oman asuinalueen viherympäristössä tärkeimmiksi viheraluetyypeiksi läheiset kaupunkimetsät ja rakentamattoman luonnonympäristön. Metsissä arvostettiin etenkin ympäristön monimuotoisuutta, hiljaisuutta ja tietynlaista kontrolloimattomuutta. Monet kulkivat metsäkävelyillä omia pieniä polkujaan pitkin ja nauttivat metsäisen ympäristön tarjoamista hiljentymisen, seikkailun ja luontoelämysten mahdollisuuksista. Osa taas koki rakennetut ja estetisoidut puistot metsiä turvallisemmaksi ympäristöksi ja niissä arvostettiin etenkin hyvää hoitoa ja suunnittelua sekä ympäristön sosiaalisuutta.

Negatiivisia maininnat Mellunkylän ympäristössä koskivat etenkin sosiaalista levottomuutta, roskaisuutta ja välinpitämättömyyttä ympäristöä kohtaan. Negatiivisia kokemuksia viheralueilla sisälsivät myös epämääräiset pöheiköt, pajukot ja joutomaat, jotka tuntuvat hankalan maastonsa vuoksi jossain määrin turhilta paikoilta. Aavat ruohokentät, joita löytyy paljon monien lähiöiden ympäristöstä, jakoivat puolestaan

mielipiteitä. Osa haastatelluista nautti ympäristön tarjoamasta avaruuden tunnusta, kun osa taas piti kenttien tyhjyyttä hölmönä tilankäyttönä ja näki kentät potentiaalisena rakennusmaastona. Uutta rakentamista koskevat näkemykset voivat muuttua ja etenkin keskustelun myötä asukkaiden asenteissa saattaa ilmetä yllättävääkin joustavuutta.

Mika: Nyttenhän laajennetaan tota asuinaluetta tähän linnanpeltoon, ne rakentaa samantyyppistä asutusta, ku tähän..

O: Onks se ihan ok?

Mika: Noh, jos 10 vuotta sitten ois kysytty enemmänki ja ois ollu vastustusryhmiä olemassa, ni mä oisin liittynyt siihen. Tietysti, ku koirien kanssa ja kaikkea.. Mut nyt siihen on tottunu siihen ajatukseen, että jopa tähänki vois tulla vähän asutusta. Ett tää ei niinku kaikista tärkein alue, ett sitä on liikkunu paljon muuallaki. Ett ennenku asu tässä, ja kävi lenkeillä, ni tää tuntu tärkeemmältä, silleen henkilökohtasesti. Nyt sitä pyörii paljon näillä muilla alueilla. Ni suokoon sitten tähän laajennusta. (...) Ainahan tietysti, ku ollaan kylässä tai kaupungissa, ni aina rakennetaan. Ikinähän ei varmaan oo semmosta kylää tai kaupunkii, ettei tulis aina jotain uutta. Tunnelma tiivistyy.

Kävelimme haastatelluista suurimman osan kanssa myös asutuksen lomassa ja etenkin uudempien rakennusten kohdalla kyselin haastateltavien mielipiteitä viimeaikaisesta ja tulevasta rakentamisesta. Uusia taloja ei moitittu juuri lainkaan ja monesti kävi ilmi, ettei talon paikalla olleesta ympäristöstä välttämättä ollut selkeää muistikuvaa. Tämä antaa viitteitä siihen, että valmiilta asuinalueilta saattaa löytyä melko paljonkin asukkaille vähemmän merkityksellistä ympäristöä, jonne rakentamista ei välttämättä pistettäisi pahakseen.

Outi: Ett onks, mitä täs on esimerkiks aikasemmin ollu?

Mika: Ryteikköö ja metsää ja tämmöstä. Tää kuitenkin aika hyvin sopeutuu tähän, ku tääl on kerrostaloo muutenki. Ett tää ei tavallaan oo ollu niinku poissa ulkoilusta ja luonnosta, vaan se on niinku tullu tähän kivasti yhteen kaikki. Tätä ei oo niinku heitetty johki kauemmaks erilliseks alueeks. Se on heti niinku kuulunu tähän.

Helsingin yleiskaavassa osa Mellunmäen rajalla olevasta Mustavuoren ulkoilualueesta on varattu asuntorakentamiseen. Kaavoitusprosessi on saanut vastaansa aktiivisen asukasliikkeen, joka on taistellut Mustavuoren virkistysalueen puolesta 2000-luvun

alusta lähtien (ks. Pro Mustavuori). Suunnitelmat herättivät myös osassa haastateltuja voimakkaita vastareaktioita ja aktiivisessa käytössä olevalle virkistysalueelle rakentamista pidettiin huonona ratkaisuna. Sen sijaan uudet etenkin aseman seutuja koskevat suunnitelmat saivat osakseen kiitosta kaikilta, jotka olivat niihin tutustuneet. Uusia rakennuksia oltiin valmiita sijoittamaan etenkin asemien ja ostareiden ympäristöön, väylien varrelle sekä selvästi käyttämättömille viheralueille.

10.2 Kokemuksellinen tieto suunnittelussa

Asukkaiden osallistumista tukevassa suunnittelussa ongelmana on etenkin kokemuksellisen tiedon epäselvä asema teknis-taloudellisen ja ekologisen tiedon rinnalla (Sipilä et al. 2009, 40). Teknis-taloudellinen tieto ja ekologinen luontotieto voidaan esittää yleensä melko eksaktissa muodossa, mikä helpottaa tiedon käyttöä osana päätöksentekoprosesseja. Kaupunkiluonnon kokemuksellinen ulottuvuus, jota on vaikea pukea määrälliseen muotoon, jää puolestaan helposti eksaktimman luontoalueita koskevan tiedon varjoon (emt.). Ekologinen luontotieto on biodiversiteetin jatkuvasti kaventuessa erittäin tarpeellista ja usein luonnon monimuotoisuuden säilymiseen tähtäävä suunnittelu tukee myös luonnon kokemuksellisia arvoja. Ekologisen tiedon nojalla ei kuitenkaan pystytä selvittämään asukkaiden arjessa merkitykselliseksi koettua luontoa, joka saattaa löytyä pieniltä ja lähimmiltä viheralueilta. Jotta kokemuksellista tiedosta saataisiin sen tarjoama hyöty irti, olisi kokemuksellisen tiedon asema ymmärrettävä tasavertaiseksi tiedoksi teknis-taloudellisen ja ekologisen informaation rinnalla. Erityyppisten tietolähteiden yhdistelyn tarpeen vuoksi luontoalueet ovat erityisen haastavia ja moniulotteisia suunnittelun kohteita (Sipilä et al., 2009, 41).

Kaupunkiluontoon liitettävät merkityksenannot muuttuvat, kun kaupunkilaisväestö muuttuu ja monipuolistuu (Sipilä et al. 2009, 46). Kaupunkiluontoon liittyvät kokemukset ja merkitykset voivat olla hyvin erilaisia erilaisten kulttuuritaustojen pohjalta (emt.). Kulttuurien moninaistuminen synnyttää haasteen päivittää kaupunkiluonnon merkitystä erilaisista kulttuurisista taustoista tulkittuna sekä tarpeen selvittää keinoja, joiden avulla kaupunkiluonto voisi toimia esimerkiksi maahanmuuttajien uuteen ympäristöön ja yhteisöön integroitumisen tukena (Faehnle et

al. 2010, 8). Eri kulttuuritaustaisten ihmisten näkemysten ja kokemusten hyödyntäminen voi auttaa suunnittelua löytämään muuttuviin olosuhteisiin sopivia välineitä ja ratkaisuja (emt., 54). Myös lasten ja nuorten osallistumisen oikeutus omaa ympäristöä koskevaan suunnitteluun on vahva (Koskinen 2010,). Lasten ja nuorten näkemykset edustavat usein hyvää ympäristöä useimmille käyttäjille ja heidän osallistumisensa anti yhdyskuntasuunnittelulle on usein merkittävää (emt., 55–57).

Kokemuksellista erilaisin menetelmin kerättyä kaupunkiluontoon liittyvää tietoa voidaan hyödyntää kaikissa suunnittelun vaiheissa (Sipilä et al. 2009, 46). Normatiivisessa maapolitiikan ja luontoaluepolitiikan tason suunnittelussa luontokokemusten ja -arvojen eksaktin paikkaan sijoittamisen sijaan oleellista olisi kartoittaa tietoa asukkaiden yleisimmistä kaupunkiluontoon liittyvistä arvostuksista ja merkityksistä (emt.). Näin voidaan pyrkiä konkretisoimaan sitä, millä tavoin mahdollisuuksia luontokokemuksiin sekä toisaalta viheralueiden sosiaaliseen ja toiminnalliseen käyttöön voitaisiin suunnittelulla kehittää. Tietyn tyyppisillä viheralueilla luonnonmukaisuus voi olla erityisen tavoiteltavaa, kun toisilla alueilla voidaan arvostaa erityisesti toiminnanmahdollisuuksia tai turvallisuutta. Strategisessa ja operatiivisen tason suunnittelussa oleellista on sen sijaan kokemusten kiinnittäminen konkreettisiin paikkoihin (Sipilä et al., 2009). Paikkoihin sidotun kokemuksellisen tiedon avulla voidaan selvittää esimerkiksi, mitkä viheralueet koetaan alueella erityisen arvokkaiksi ja merkityksellisiksi sekä missä rakentaminen olisi mahdollisimman ristiriidatonta.

Kaupunkiluontoa koskevassa kokemuksellisen tiedon keruussa tarvitaan monenlaisia menetelmiä. Ymmärrystä tarvitaan niin sosiokulttuurisesti jaetuista merkityksenannoista kuin yksilöllisistä paikkoihin kiinnittyvistä kokemuksista (Sipilä et al. 2009, 47). Tilastollinen tutkimus esimerkiksi pehmoGIS-menetelmän avulla on tehokas ja toimiva menetelmä laajan kokemuksellisen tiedon keruun välineenä. Menetelmässä erityisen hyödyllistä ja kiinnostavaa on kokemusten ja merkityksenantojen paikantuminen konkreettisiin paikkoihin karttapohjalle. Tilastollisen tiedon rinnalla tarvitaan kuitenkin myös yksittäisiin näkökulmiin syventyvää tutkimusta, jotta ymmärretään kvantitatiivisten yleistysten perusteet ja rajoitteet. Kaupunkiluonnon kokemuksellisuus

on myös ainutkertaista ja yksilölliset paikkoihin kiinnittyvät kokemukset voidaan toisinaan mieltää myös ylipaikallisiksi laajemmista ilmiöistä kertovaksi tiedoksi (Sipilä et al. 2009, 47).

10.3 Viheralueiden toiminnallisuuden tukeminen

Kaupunkiluonnon näkeminen osana kaupungin rakennetta, julkisena ja avoimena tilana, voi auttaa kaupunkiluonnon ja rakennetun suhteen ymmärtämisessä. Joustavana julkisena tilana kaupunkiluonto tarjoaa kaikille avoimen kohtaamisympäristön ja sisältää tarjoumia kaikenikäisille viheralueiden käyttäjille. Viheralueita kehitettäessä on syytä tunnistaa erilaisia ryhmiä ja ryhmien tarpeita. Asukaslähtöisyyden ei tarvitse olla suunnittelussa taakka, vaan asukkaiden ottaminen mukaan suunnitteluun voi tuoda mukanaan paljon hyödyllistä tietoa ja tukea viheralueiden kehittämistä toiminnallisena ja sosiaalisena ympäristönä.

Kaupunkisuunnittelussa on panostettu pitkälti viheralueiden estetisointiin ja hoitoon. Suunnittelussa olisi kuitenkin mahdollista tukea vielä voimakkaammin kaupunkiluonnon merkitystä toimivana julkisena tilana – ympäristön haltuun ottamista, toiminnallisuutta ja monipuolista käyttöä – etsimällä tapoja ympäristön eri elementtien sekoittumiseen ja vuoropuheluun. Rakennetun ympäristön ja luonnonympäristön ei tarvitse olla toisilleen vastakkaisia, vaan niiden samanaikaisuus ja sekoittuminen voivat tuoda uusia kiinnostavia elementtejä alueelle. Ihmisten keskinäistä sekä asukkaiden ja ympäristön välistä vuoropuhelua voidaan lisätä esimerkiksi kunnostamalla puistoja, mikä on ehkä viheralueiden kehittämistä koskeva yleisin, etenkin suunnittelijoiden omaksuma ajattelumalli. Etenkin lähiöissä on paljon laajoja nurmikenttiä ja puistoja, jotka ovat lähinnä läpikulkureittejä. Näiden ympäristöjen haltuun ottamista ja toiminnallisuutta voitaisiin tukea suunnittelun ja asukasosallistumisen avulla.

Viheralueiden ymmärtäminen joustavana julkisena tilana voi auttaa näkemään laajemmin niillä tapahtuvan toiminnan mahdollisuuksia. Erilaisten ihmisten kohtaaminen on usein uudenlaisen, yllätyksellisen toiminnan ja ympäristön mahdollisuuksien löytymisen taustalla. Franck ja Stevens (2007, 18) luettelevat

esimerkkeinä joustavuutta luovasta tilan käytöstä pelaamisen, lukemisen, tanssimisen, urheilun, seurustelun, nukkumisen, taiteen tekemisen ja kaupunkiviljelyn. Kaupungin viheralueilla monet yksittäiset ihmiset ja ryhmät improvisoivat tilankäyttöä ja etenkin lasten mielikuvitukselliset leikit venyttävät helposti tilankäytön raameja. Esittelen lyhyesti muutaman toteutuneen esimerkin viheralueiden toiminnallisuuden tukemisesta: Vesalan Aarrepuiston, kaupunkipuisto-ajatuksen, Vartiokylän taimenpuron kunnostushankkeen sekä kaupunkiviljelyn.

Mellunkylän Vesalan Aarrepuisto on esimerkki suunnittelulla haltuun otetusta puistoalueesta, jossa on panostettu etenkin esteettisyyteen, äänimaisemaan ja saavutettavuuteen. Puiston rakentaminen vaati raskaita maastotöitä: suuri määrä vanhoja, osin lahoja kuusia kaadettiin, ja lisäksi rakennettiin siltoja, kiviportaita sekä oleskelutasanteita (Korhonen-Wälkä 2008). Vaikka monet asukkaista vastustivat puiston paikalla olleiden vanhojen kuusien kaatoa, panostaminen asukasosallistumiseen helpotti suuriin mullistuksiin mukautumista (emt). Aarrepuisto on rakentumisensa jälkeen saanut asukkaiden taholta osakseen paljon kiitosta. Puisto on tuonut alueelle uuden kohtaamis- ja virkistyspaikan ja alueen suosio on yllättänyt sekä asukkaat että suunnittelijat (emt.). Aina tilan estetisointi ei kuitenkaan tue tilan avoimuutta ja joustavuutta. Julkisten tilojen estetisointi saattaa toisinaan rajata marginaalisten ryhmien tilan käyttöä ja lisätä tilan kontrollin tuntua (Franck & Stevens 2007, 20 & Low et al. 2005, 196). Puistojen kehittämisessä, kuten kaikessa kaupunkisuunnittelussa, on ymmärrettävä, keille tiloja luodaan. Seuraavassa kappaleessa esitellään lyhyesti toinen, Vuosaaren sijoittunut puiston kunnostushanke, joka ei ole herättänyt Aarrepuiston kaltaista innostusta asukkaissa. Osallistavan suunnittelun ja kuuntelun avulla voidaan pyrkiä takaamaan tilojen avoimuuden säilyminen mahdollisimman monenlaisille asukasryhmille.

Helsingin Yleiskaava 2002:ssa on merkintä kaupunkipuisto (Helsingin yleiskaava 2002). Maankäyttö- ja rakennuslain (1999) määritelmän mukaan kansallinen kaupunkipuisto voidaan perustaa "kaupunkimaiseen ympäristöön kuuluvan alueen kulttuuri- tai luonnonmaiseman kauneuden, historiallisten ominaispiirteiden tai siihen liittyvien kaupunkikuvallisten, sosiaalisten, virkistysellisten tai muiden erityisten arvojen

säilyttämiseksi ja hoitamiseksi". Helsingin kaupunkipuistoa kehitetään monipuolisena toiminta-, kohtaamis-, kulttuuri-, ja luonnonympäristönä (Santaoja et al. 2008, 34). Esikaupunkien renessanssi-hankkeessa on tavoitteena lisätä puistojen käyttöä toiminnallisena ja sosiaalisena tilana sekä tukea viheralueiden roolia osana reittiverkostoa ja kaupunkirakennetta. Täydennysrakentamisen myötä tulevien uusien asukkaiden uskotaan lisäävän viheralueiden käyttöä sekä avaavan uusia toiminnanmahdollisuuksia (emt.). Helsingin kaupunkipuisto on vasta suunnitteluasteella ja nähtäväksi jää, miten se käytännössä tukee toiminnallisuutta, kohtaamisia, kulttuuria sekä luonnonympäristön säilymistä.

Haastatelluista Mikan kuvaamassa Vartiokylän Taimenpuron kunnostushankkeessa yhdistyvät keskenään ympäristön toiminnallisuus, haltuun ottaminen sekä luonnonympäristön arvostus (kaupunkipurojen kunnostamisesta ks. Jormola 2004). Joukko asukkaita osallistui purouoman kunnostamiseen taimenien nousupaikaksi. Taimenpuron kunnostamisen yhteydessä asukkaat otettiin mukaan oman ympäristön kehittämiseen ja toimeliaisuus lisäsi asukkaiden osallistumista ja sitoutumista lähiympäristöön. Haastattelemini asukkaiden halu osallistua konkreettisesti oman ympäristön muokkaamiseen näkyi myös omina istutuksina, aktiivisuutena huomioida ja ilmoittaa ympäristön epäkohdista sekä lähtökohtaisesti haluna osallistua tekemääni tutkimukseen. Mahdollisuus päästä itse yhdessä muiden kanssa muokkaamaan konkreettisesti ympäristöä lisää ympäristöön kiinnittymistä sekä voi osaltaan edesauttaa asukkaiden halua osallistua oman asuinalueen kehittämistä koskevaan dialogiin.

Kaupunkiviljelyn suosio on kasvanut viimeisten vuosien aikana ympäri Eurooppaa. Kaupunkiviljelyn ideana on kannustaa asukkaiden ja ympäristön väliseen vuoropuheluun, muuttaa ruuantuotantoa ekologisempaan suuntaan sekä lisätä viheralueiden, joutomaiden ja ylipäättään rakentamattoman tilan käyttöarvoa. Kaupunkiviljely on mahdollista oikeastaan missä tahansa, mistä löytyy tilaa kasvualustana toimiville viljelylaarille, ämpäreille tai viljelypalstoille. Kaupunkiviljelyn ympärille voi luoda myös asukkaiden välisen vuoropuhelun lisäämiseen ja monikulttuurisuuden tukemiseen tähtääviä projekteja. Suomessa kaupunkiviljelyllä on pitkät perinteet vuokrattavilla siirtomaapalstoilla ja -puutarhoilla. Uudenlainen ajatus

kaupunkiviljelystä tuo entistä useammalle mahdollisuuden oman ruuan kasvattamiseen sekä kohtaamisiin puuhan lomassa ilman vuokrattavien palstojen jonottamista. Helsingissä kaupunkiviljelyä on harrastettu parin viime vuoden aikana muun muassa Pasilan tyhjillä ratapihoilla, rakentamisprojektilta väliaikaisessa käytössä olevalla alueella Kalasatamassa, tyhjällä tontilla Vallilassa sekä viljelylaareissa taloyhtiöiden pihoilla. (ks. Dodo ry & Kaupunkiviljely.)

10.4 Määrittelemätön ympäristö ja suunnittelu

Kaupunkimetsien ja luonnontilaisen ympäristön arvostus kertoo siitä, että myös määrittelemättömän ja rakentamattoman ympäristön arvo viheralueilla on suuri. Kaupunkisuunnittelussa tulisi nähdä koko kaupunki kaikkine ympäristötyypeineen kokonaisuutena sekä ymmärtää erityyppisten ympäristöjen rooli kaupunkirakenteessa. Suunnittelun lähtökohtana ja tavoitteena voi nähdä olevan mahdollisuuksien avaaminen ja tuottaminen (Lehtovuori 2005, 231). Arkkitehdit puolestaan antavat mahdollisuuksille fyysiset puitteet (emt.). Miten sitten synnyttää mahdollisuuksia ja suunnitella määrittelemätöntä?

Tilan määrittelemättömyys ilmenee selvästi luonnontilaisessa ympäristössä, joka sisältää vapauksia ennakoimattomaan ja omaehtoiseen toimintaan. Viheralueiden toimivuus julkisena tilana johtunee myös pitkälti tilan joustavuudesta ja epäkaupallisuudesta. Jotta joustavuus ja määrittelemättömyys ympäristössä säilyvät, täytyy kehittämisen olla sensitiivistä ja liiallista ylhäältä alas tapahtuvaa suunnittelua tulisi välttää. Julkisen tilan toimimattomuus johtuu usein juuri turhan tiukkaan lyödyistä raameista ja vain näennäisestä tilan sisältämästä vapaudesta (esim. Lehtovuori 2005). Tilan avoimuuden, kohtaamisten ja monikulttuurisuuden tukeminen puistoissa voi edesauttaa koko kaupungin ilmapiirin suvaitsevaisuutta (Loe et al., 198).

Lehtovuoren (2005, 232) mukaan tilan mahdollisuuksien avaamiseen keskittyvän suunnittelun tulisi pohjata syvällisiin alueen sosiaalisuutta ja tilallisuutta käsitteleviin tutkimuksiin sekä asukkaiden ja suunnittelijoiden väliseen yhteistyöhön. Jokainen suunnittelutilanne tulisi ymmärtää ainutlaatuisiksi ja suunnittelussa tulisi nähdä alueen

ja tilojen olemassa olevat mahdollisuudet sekä hyödyntää olemassa olevaa materiaalisuutta (emt.). Suunnittelu tulisi Lehtovuoren mukaan ymmärtää avoimena prosessina, joka ei pyri lopulliseen tulokseen, vaan sallii tilan elämisen ja muuttumisen (emt.). Lehtovuoren ehdottama tilan elävyyteen ja ”keskeneräisyyteen” pyrkivä suunnittelu ei ehkä toimi kaikenlaisen suunnittelun lähtökohtana, mutta viheralueiden ja julkisen tilan kohdalla keskeneräisyys voi kannustaa tilan haltuun ottamiseen, moninaisuuteen ja kohtaamisiin. Keskeneräisyys ja määrittelemättömyys antavat tilaa mahdollisuuksille, jotka toteutuessaan avaavat entisestään tilan potentiaalia.

Suunnittelun avulla on mahdollista avata vielä toteutumattomia viheralueiden sisältämiä toiminnan, yhteisöllisyyden ja kohtaamisten mahdollisuuksia. Vesalan Aarrepuiston tapauksessa näissä mahdollisuuksien avaamisessa tunnutaan onnistuneen. Ylhäältä päin kohdentuvassa viheralueita koskevassa suunnittelussa on kuitenkin riskinä, että suunnittelun ja tilan käytön määrittelyn myötä tilan sisältämät mahdollisuudet kapenevat laajenemisen sijaan. Vuonna 2005 aloitettiin Helsingin rakennusviraston toimesta Vuosaaren vanhan Villa Lill Kalvikin huvilan kunnostaminen, minkä yhteydessä päätettiin muokata myös huvilaa ympäröivä luonnontilainen metsikkö estetisoiduksi muotopuistoksi (Villa Lill Kalvik kunnostetaan 2005). Metsikön paikalla oli ollut 1900-luvun alussa ympyräaiheita sisältävä muotopuutarha, jonka tilalle oli myöhemmin kasvanut luonnontilainen metsikkö. Suunnitelma puiston kunnostamisesta sai osakseen vahvaa vastustusta etenkin puiston reunalla asuvissa Vuosaaren taiteilijatalon asukkaissa. Heille huvilan ympärillä oleva metsikkö edusti pientä, mutta ainoaa läheistä luonnontilaista viheraluetta. Asukkaiden protesteissa vanhoihin puihin ripustettiin runoja ja kaadettujen puiden kantojen äärellä hiljennettiin hautajaispuvuissa. Protestia ajaneiden asukkaiden mukaan Helsingin virastojen edustajat suhtautuivat heihin yksioikoisesti kunnostushankkeen hankalina vastustajina, vaikka asukkaat itse kokivat puolustavansa vanhoja puita ja itselleen tärkeää elinympäristöä. Puisto kunnostettiin, mutta erään taiteilijatalon asukkaan kokemus on, ettei kukaan oikein viihdy uudessa muotopuistossa. Moni on pohtinut, miksi ja kenelle puisto oikeastaan rakennettiin. Asukkaan sanoin, ”helpoimmalla olis päästy, jos paikka olisi pidetty ennallaan.”

Viheralueet ja kaupunkiluonto ovat todennäköisesti kaupunkiympäristöinä helpoimpia kohteita osallistavalle suunnittelulle. Viheralueiden kehittäminen koskee lähes yksistään asuinalueen nykyisiä ja tulevia asukkaita. Siksi puistoja, metsiä, leikkikenttiä ja pihvoja ei ole syytä kehittää ilman asukkaiden kuuntelemista tai vastoin asukkaiden näkemyksiä. Kunnostushankkeiden ja kehittämisideoiden vastustamista ei tulisi myöskään nähdä ykskantaan osana NIMBY-ilmiötä. Omien tärkeiden paikkojen puolustamisen sekä halun osallistua suunnitteluun jo ideointivaiheessa voi myös nähdä olevan suunnittelulle merkityksellisen tiedon esiintuomista. Asukkaat ovat kokemuksellisen asuinalueita koskevan tiedon asiantuntijoita. Kaikilla meillä on oma kokemuksemme tästä asiantuntijuudesta ja luulen, että lähes jokainen meistä toisi mielellään esiin näkökantansa omaa elinympäristöä ja läheisiä viheralueita koskevassa suunnittelussa.

11 Lopuksi

Kaupunkiluonnon omaleimaisuus kaupunkiympäristönä liittyy sen sisältämiin toiminnan ja määrittelyn vapauksiin, jotka ovat rakennetussa ja rajatussa ympäristössä usein kapeampia. Kaupunkiluonnolla on kaupunkirakenteessa erityinen rooli joustavana sosiaalisesti jaettuna julkisena tilana sekä toisaalta henkilökohtaisena määrittelemättömänä omana paikkana. Luonnonläheisyyttä ja luontoon liittyviä vapauden ja erillisyyden kokemuksia ei tarvitse etsiä kaupunkirakenteen ulkopuolelta, vaan merkityksellistä luonnonympäristöä on löydettävissä paljon eri vuosikymmeninä rakennetuilta Helsingin asuinalueilta.

Voisiko tiivis asuinalue kilpailla väljästi rakennettujen alueiden kanssa tukemalla suvereniteettia vahvistavia elementtejä, huomioimalla asukkaiden näkemykset viheralueiden merkityksistä sekä panostamalla viherrakentamiseen tiiviin asuntokannan sisällä? Tarjoaako lähiöiden rakentamaton luonnonympäristö samankaltaisen tunteen vapaudesta ja suvereniteetista kuin avoin tila väljästi rakennetuilla omakotialueilla?

Tiiviisti rakennettujen asuinalueiden, esikaupunkien ja lähiöiden on kilpailtava asukkaista uusien kaupungin rajoille sijoittuvien pientaloalueiden kanssa. Kyselyiden ja muuttoliikkeen valossa näyttää siltä, että väljästi rakennetut pientaloalueet ovat

asumispreferenssien kärkisijoilla etenkin nuorten lapsiperheiden keskuudessa. Näiden asuinalueiden valtteja ovat väljyys, luonnonläheisyys ja ehkä jonkinlainen tunne kerrostaloasumiseen verrattuna suuremmasta itsemääräämisoikeudesta ja vapaudesta. Houkutellakseen uusia asukkaita, etenkin nuoria lapsiperheitä, lähiöiden on tarkistettava kilpailuvaltinsa. Suomeen ei synny kulttuuristen muutosten hitauden vuoksi hetkessä keskieuropalaista urbaaniutta, vaikka kaupunkisuunnittelussa siihen suuntaan tähdittäisiinkin. Luonnonläheisyys nousee edelleen kaupunkilaisten asumistoiveiden kärkisijoille. Lähiöiden ja esikaupunkien kehittämisessä on tärkeä tukea kaupunkilaisen elämänmuodon syntymistä; palveluiden, joukkoliikenneyhteyksien, kohtaamispaikkojen ja kulttuuristen tapahtumien muodostumista lähelle asumista. Palvelupohjan syntymistä varten lähiöt tarvitsevat lisää asukkaita ja asuntoja. Asuntokantaa on monipuolistettava ja rakentaa täytyy, mutta suomalaisten lähiöiden perusluonnetta, metsää, ei tulisi tyystin raivata urbaanin elämäntavan tieltä.

Tämän päivän kaupunkisuunnittelussa lähiöiden metsäalueiden esiintuomisen saatetaan pelätä toppaavan jo ennestään takkuisesti etenevää kulttuurista muutosta kohti eurooppalaista urbaaniutta. Metsät, kalliot, avoimet pihat ja puistoalueet ovat kuitenkin edelleen leimallisia monien suomalaisten kaupunkien ja lähiöiden identiteetille. Metsiköt ovat asukkaille kaupunginosan keuhkoja ja henkireikiä. Ne ovat omia rauhoittumisen paikkoja, virkistyskäytössä, toimivat kohtaamispaikkoina ja tarjoavat luontoelämyksiä.

Voisivatko helposti lähestyttävät, monimuotoiset lähiöiden reunojen metsäalueet toimia yhdessä monipuolisten viheralueiden kanssa valtteina asuinalueita koskevassa kilpailussa? Kaupunkimetsät, puistot ja muut viheralueet ovat merkittävässä osassa lähiöiden asukkaiden elämänpiiriä ja arkikokemusta. Luonto ja vihreys tuntuvat edelleen olevan osa niin maaseudulla kuin kaupungeissa asuvien suomalaisten elämää. Keskieuropalaisessa elämäntyyliässä palvelut ja ostokset tehdään lähellä erikoisliikkeissä, matkat taitetaan julkisilla kulkuneuvoilla, kulttuuri ja kohtaamispaikat löytyvät omalta asuinalueelta. Ehkä tähän urbaaniin elämäntapaan on ihan hyvin yhdistettävissä arkisen kävelyn lomassa poimittavat sienet ja marjat, peltomaiseman edessä haaveilu, tähtitaivas, hiljaisuus ja tuulen humina.

Lähteet

Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.) (2004). Vertailut yhteiskuntatutkimuksessa. Teoksessa: Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.). Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Vantaa: WSOY.

Ameel, Lieven & Tani, Sirpa (2007). Säröjä kaupunkitilassa: parkour. Julkaisussa: Alue ja ympäristö 1/2007, 3-13.

Ampuja, Outi & Lento, Katri (2008). Kaupunkiympäristön ja -luonnon kokeminen ja niihin liittyneet odotukset. Äänimaisemat ja viheralueet Helsingissä 1900-luvun kuluessa. Hankkeen esittely.

<http://www.helsinki.fi/historia/tutkimus/luontokokemus.html>. Haettu 21.9.2008.

Arendt, Hannah (1958). The Human Condition. Chigago: The University of Chigago Press.

Asikainen, Eveliina ja Mäkinen, Kirsi-Maria (2008) Kävelen lähiössä. Julkaisussa: Lammi, Minna & Timonen, Päivi (toim.) Koti – Tehtävistä uusiin ihanteisiin. Kuluttajatutkimuskeskuksen kirjoja 4

http://www.kuluttajatutkimuskeskus.fi/files/5241/koti_tehtavista_uusiin_ihanteisiin.pdf

Baderman, Einar (1990). Täydennysrakentaminen vanhassa ympäristössä. Tutkimusraportti 1/1990. Helsinki: Ympäristöministeriö, Kaavoitus- ja rakennusosasto.

Beauregard, Robert (1999). Julkinen kaupunki. Janus vol 8:3, 214-223.

Berlin, Isaiah. (Toim. Sihvola, Juha & Soukola, Timo) (2001). Vapaus, ihmisyyt ja historia. Helsinki: Gaudeamus. Alkuperäinen teos vuodelta 1960.

Broberg, Anna; Kyttä, Marketta; Kahila, Maarit (2010). SoftGIS in planning for the ecosocially sustainable environment. Sustainable Building 2010 -konferenssiin kirjoitettu artikkeli. (anna.broberg@tkk.fi).

Bäcklund, Pia (2009). Kokemuksellisen tiedon hyödyntämisen haasteet. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Cantell, Hannele & Larna, Riitta (2006). Ympäristövastuullisuus nuorten sanoissa ja teoissa. Helsinki: Helsingin kaupungin opetusvirasto.

Castree, Noel (2001). Socializing nature: theory, practice, and politics. Teoksessa: Castree, Noel ja Bruce Braun (toim.). Social nature. Theory, practice and politics. Malde (Mass.): Blackwell.

Castree, Noel (2005). Nature. London: Routledge.

Dewey, John (2006). Julkinen toiminta ja sen ongelmat. Tampere: Vastapaino.

Dodo ry. www.dodo.fi. Haettu 1.7.2010.

Eskola, Jari & Suoranta, Juho (2003). Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Erkkilä, Raija (2005). Narratiivinen kokemuksen tutkimus: Koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Helsinki: Dialogia Oy.

Faehnle, Maija (2009). Asukkaiden kokemuksellinen tieto luontoalueita koskevassa suunnittelussa. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Faehnle, Maija; Jokinen, Johanna; Karlin, Anna & Lyytimäki, Jari (2010). Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä. Suomen ympäristö 1/2010. Helsinki: Suomen ympäristökeskus.

Forss, Anne-Mari (2007). Paikan estetiikka. Eletyn ja koetun ympäristön fenomenologiaa. Helsinki: Yliopistopaino.

Franck, Karen A. & Stevens, Quentin (2007). Loose space: possibility and diversity in urban life. London: Routledge.

Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004). Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. Teoksessa: Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.). Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Vantaa: WSOY.

Haapala, Arto (2006). Kosmopoliittinen identiteetti – liike, pysähtyminen, kertomus. Teoksessa: Haapala, Arto & Naukkarinen Ossi (toim.). Mobiiliestetiikka – Kirjoituksia liikkeen ja liikkumisen kulttuurista. Lahti: Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti.

Haila, Yrjö (1998). Kestävä kehitys – uusi normatiivinen ihanne. Ympäristö ja terveys vol. 29:6, 2-4.

Haila, Anne (1999). Kaupungit kansalaisina. Virkaanastujaisesityelmä 26.5.1999. Janus vol. 8:3, 267-272.

Hammersley, Martyn & Gomm, Roger (2000) Introduction. Teoksessa: Roger Gomm, Martyn Hammersley & Peter Foster. Case study method. Key issues, key texts. London: Sage.

Hasu, Eija (2009). Tarpeita, toiveita vai tyytymistä? Asumispreferenssejä koskevan tiedon käytöstä urbaanin asuin ympäristön suunnittelussa. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Heinänen, Kaisa (2010). Britti-asiantuntijat moittivat Helsinkiä kliiniseksi. Helsingin Sanomat 23.7.2010, Kulttuuri.

Heiskala, Risto (2000). Toiminta, tapa ja rakenne: Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.

Helsingin Sanomat (3.11.2009). Ennuste: Pääkaupunkiseudulla 1,65 miljoonaa asukasta vuonna 2040 (2009). Helsingin Sanomat 3.11.2009, Kaupunki.

Helsingin yleiskaava 2002. http://www.hel.fi/static/ksv/www/YK2002_fin.pdf. Haettu 1.5.2010.

Hertzen, Heikke von. & Itkonen, Uolevi (1985). Raportti kaupungin rakentamisesta: Tapiolan arkea ja juhlaa. Espoo: Länsiväylä Oy.

Hiltunen, Mervi Johanna (2000). Ekomoderni lähiöuudistus. Teoksessa: Kortelainen, Jarmo (toim.). Vihertyvä kaupunkiseutu – Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Hirvensalo, Virpi (2006). Modernin kaupungin luonto muutoksessa – kahdeksan esimerkkiä suomalaisesta asuinalueuudistuksesta. Turku: Turun yliopiston julkaisuja C 245.

Horelli, Liisa (2003). Lapset ympäristön valloittajina. Julkaisussa: Lapsi ja kasvuympäristö (4/2003). CULTURA OY.

Häyrynen, Maunu (2001). Vihreät vuosirenkaat – Helsingin kaupunkipuistojen kehitys. Teoksessa: Laakkonen, Simo; Laurila, Sari; Kansanen, Pekka & Schulman, Harry (toim.). Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan – Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Jokinen, Kimmo & Kovala, Urpo (2004). Laadullinen vertaileva tutkimus. Teoksessa: Alapuro, Risto & Arminen, Ilkka (toim.). Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia. Vantaa: WSOY.

Jormola, Jukka (2004). Kaupunkipurojen kunnostus ja hulevesien käsittely. Mellunkylänpuro tiivistyvässä kaupunkirakenteessa. Suomen ympäristö.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=28460>. Haettu 1.7.2010.

Jovero, Sari & Horelli, Liisa (2002). Nuoret ja paikallisuuden merkitys? Nuorten ympäristösuhteen tarkastelua Vantaan Koivukylä-Havukosken alueella. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskus.

Judén-Tupakka, Soila (2007). Askelia fenomenologiseen analyysiin. Teoksessa: Syrjäläinen, Eija, Eronen Ari, Värri Veli-Matti (toim.). Avauksia laadullisen tutkimuksen analyysiin. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy.

Juntto, Anneli (2007). Suomalaisten asumistoiveet ja mahdollisuudet. Tulot ja kulutus. Helsinki: Tilastokeskus ja ympäristöministeriö.

Karjalainen, Irma (2008). Ilmastostrategian toteuttamisen kompastuskivet. Yhdyskuntasuunnittelu 2008:1, 99-104.

Kaupunkiviljely. www.kaupunkiviljely.fi. Haettu 1.7.2010.

Kolb, Bettina (2008). Involving, Sharing, Analysing - Potential of the Participatory Photo Interview. Julkaisussa: Qualitative Social Research. Vol. 9, No. 3, Art. 12.

<http://www.qualitative-research.net/index.php/fqs/article/view/1155/2564>, Haettu 15.6.2009

Korhonen, Riku (2003). Kahden ja yhden yön tarinoita. Turku: Kustannusosakeyhtiö Sammakko.

Korhonen-Wälkä, Ulla (2008). Kaupunkielämää lähiössä. Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto/ Lähiöprojekti.

<http://www.hel2.fi/taske/julkaisut/2009/Kaupunkielamaalahioissa.pdf>. Haettu 3.6.2010.

Kortteinen, Matti (1982). Lähiö: Tutkimus elämäntapojen muutoksesta. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.

Kortteinen, Matti; Tuominen, Martti; Vaattovaara, Mari (2005). Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 2/2005, 121-131.

Kortteinen, Matti (2006). Miten sosiologinen tutkimus onnistuu vastaamaan ajankohtaisen kaupunkikehityksen haasteeseen?

http://www.helsinki.fi/lehdisto/virkaanastujaiset/Kortteinen_Matti.pdf, Haettu 16.11.2008. Helsinki: Nuorisotutkimusseura Julkaisuja 98.

Koskinen, Sanna (2010). Lapset ja nuoret ympäristökansalaisina – Ympäristökasvatuksen näkökulma osallistumiseen.

Kuoppa, Jenni (2008). Katkelmia kävelyhaastatteluista Kaurialaan – tutkimuskohteena lähiliikkumisen mahdollisuudet ja merkitykset. Autoriippuvainen yhdyskuntarakenne ja sen vaihtoehdot -hankkeen väliraporttia varten laadittu luonnos. (jenni.kuoppa@tkk.fi).

Kusenbach, Margarethe (2003). Street phenomenology – The go-along as ethnographic research tool. Julkaisussa: *Ethnography* 2003/Vol 4(3), 455-485.

Kuuluvainen, Eeva (2005). Kaupunkimetsien käyttö ja hoito.

[http://www.forest.fi/smy/Materiaalitdeve.nsf/allbyid/DA09505F5DA565DDC22570AB003B6AC2/\\$file/PMA19-EevaKuuluvainen.pdf](http://www.forest.fi/smy/Materiaalitdeve.nsf/allbyid/DA09505F5DA565DDC22570AB003B6AC2/$file/PMA19-EevaKuuluvainen.pdf). Haettu 1.6.2010.

Kyttä, Marketta (2003). Lapsiystävällinen ympäristö. Julkaisussa: *Lapsi ja kasvuympäristö* (4/2003). CULTURA OY.

Kyttä, Marketta & Kahila, Maarit (2006). PehmoGIS elinympäristön koetun laadun kartoittajana. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja B 90.

Kyttä, Marketta, Puustinen Sari, Hirvonen Jukka, Broberg Anna, Lehtonen Hilikka (2008). Turvallinen asuinalue. Tampereen Muotiala suunnitelmissa ja kokemuksissa. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.

Kyttä, Marketta; Kahila, Maarit; Broberg, Anna; Tynnilä, Jaana (2009). Laatu kokemuksina. Teoksessa: Staffans, Aija & Väyrynen, Eija (toim.) *Oppiva kaupunkisuunnittelu*. Espoo: Tekninen korkeakoulu, Arkkitehtuurin laitos.

Laine, Silja & Lento, Katri (2009). Aistien historiaa kaupungissa. Pääkirjoitus julkaisussa: *Ennen ja nyt – Historian tietosanomat*. <http://www.ennenjanyt.net/?p=273>. Haettu 11.9.2009.

Lapintie, Kimmo (2008). Ilmastonmuutos ja elämänvirta. Kestävä kehitys vastaan asumispreferenssit. *Yhdyskuntasuunnittelu* 2008:1, 24- 39.

Lapintie, Kimmo (2010). Intohimon hämärä kohde. Mitä asukas haluaa? *Yhdyskuntasuunnittelu* 2010:2, 41-57.

Lappi, Tiina-Riitta (2007). Neuvottelu tilan tulkinnoista – Etnologinen tutkimus sosiaalisen ja materiaalsen ympäristön vuorovaikutuksesta jyvaskyläläisissä kaupunkipuhunnoissa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Laurén, Kirsi. (2008). ”Metsässä suomalainen on kotonaan”. Kertomukset metsän läheisestä merkityksestä. Julkaisussa: Haapala, A. & Kaukio, V. (toim.). Ympäristö täynnä tarinoita. Kirjoituksia ympäristön kuvien ja kertomusten kysymyksistä. EU: UNIpress.

Lehtovuori, Panu (2005). Experience and Conflict. The dialectics of the production of public urban space in the light of new event venues in Helsinki 1993-2003. Espoo: Helsinki University of Technology, Centre for Urban and Regional Studies.

Lento, Katri (2007). Asuako kantakaupungissa, lähiössä vai kehyskunnassa? Suomen kaupunkitutkimusseuran arkisto / Kolumnit.
http://www.kaupunkitutkimukseura.fi/arkisto_kolumnit.html#katri7_07. Haettu 11.9.2009.

Liikenne- ja viestintäministeriö (2008). Liikennepolitiikan linjat ja liikenneverkon kehittämis- ja rahoitusohjelma vuoteen 2020. Valtioneuvoston liikennepoliittinen selonteko eduskunnalle.
<http://www.lvm.fi/files/1708.pdf>, haettu 12.11.2008.

Lindgren, Minna (2010). Melua! Helsingin Sanomat, Kuukausiliite 2.3.2010, 54-61.

Low, Setha; taplin, Dana & Scheld, Suzanne (2005). Rethinking Urban Parks. Public Space and Cultural Diversity. Austin: The University of Texas Press.

Lönnqvist, Henrik & Tyrväinen, Liisa (2009). Mitä asuntomarkkinat kertovat kaupunkiluonnon taloudellisesta arvosta. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Maankäyttö- ja rakennuslaki 5.2.1999/132. <http://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1999/19990132>. Haettu 1.8.2008.

Marttila, Mikko; Santaoja, Tero; Siivola, Mari; Piela, Sari; Sädevirta, Sirkka; Huhdanmäki, Aimo (2006). Esikaupunkien renessanssi. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.

Mellunkylän alueportaali. <http://www.alueportaali.net/index.html>. Haettu 3.6.2010.

Mäenpää, Pasi; Aniluoto, Arto; Manninen, Rikhard; Villanen, Sampo (2000). Sanat kivettyvät kaupungiksi. Tutkimus Helsingin kaupunkisuunnittelun prosesseista ja ihanteista. Espoo: Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.
<http://lib.tkk.fi/Reports/2000/isbn951226336X.pdf>, haettu 1.12.2008.

Mäenpää, Pasi (2008). Avara urbanismi. Teoksessa: Norvansuo, Markku (toim.). Asuttaisiinko toisin? Kaupunkiasumisen uusia konsepteja kartoittamassa. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.

Mäkinen, Kirsi (2008). Räätelöityjä viheralueita kaikille kansalaisille. Yhdyskuntasuunnittelu 2008:1, 108-109.

Mäkäräinen, Jouni (2001). Vuorovaikutuksen tällä puolen. Tulkintoja Jyväskylän täydennysrakentamisen suunnittelusta. Yhteiskuntapolitiikan pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos.

Mäntymäki, Heikki (2010). Mellunkylän renessanssi on osa Helsingissä käynnissä olevaa hanketta nimeltä Esikaupunkien renessanssi. Mellunkylä – Kaupunkisuunnittelu, Helsingin kaupunkisuunnitteluviraston tiedotuslehti 1/2010.
<http://www.hel2.fi/ksv/kaupunkisuunnittelu/KS1001.pdf>. Haettu 1.6.2010.

Nevanlinna, Arne (1996). Illuusio Arkkitehtuurissa. Ajatuksia arvoista, vallasta ja arvovallasta. Porvoo, Helsinki, Juva: WSOY.

Niemelä, Jari; Tyrväinen, Liisa & Schulman, Harry (2009). Ekologisella ja kokemuksellisella tiedolla laatua kaupunkiympäristöön. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Nikula, Riitta (2010). Helsingin rakentamisen politiikat. Teoksessa: Jääskeläinen, Lauri; Jaskanen, Leena; Saarholma, Mirka & Viertiö, Sari (toim.). Apoli. Helsingin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2010. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto.

Niskanen, Sirkka (2005). Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Tartu: Dialogia Oy.

Perttula, Juha (2005). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.). Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Tartu: Dialogia Oy.

Pro Mustavuori. <http://promustavuori.webs.com/>. Haettu 1.7.2010.

Puustinen, Sari (2003). Osallistumisen sietämätön keveys – kommunikaation merkityksestä kaavoittajien työssä. Yhdyskuntasuunnittelu 2003:2, 39-54.

Päivänen, Jani (2000). Kaupungin tiiviys ja täydennysrakentaminen: sosiologisia kysymyksiä. Espoo: Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun tutkimus- ja koulutuskeskuksen julkaisuja.

Raatikainen, Panu (2005). Ihmistieteet – tiedettä vai tulkintaa? Ilmestynyt teoksessa Meurman-Solin, Anneli & Pyysiäinen, Ilkka (toim.). Ihmistieteet tänään.
<http://www.mv.helsinki.fi/home/praatika/ihmistieteet.doc>. Haettu 7.10.2009.

Rajanti, Taina (1999). Kaupunki on ihmisen koti. Elämän kaupunkimuodon tarkastelua. Helsinki: Tutkijaliitto, Paradeigma-sarja.

Roivainen, Irene (1999). Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, tutkimuksia 1999:2.

Roivainen, Irene (2001). ”Metsäiseen kalliomaastoon 10 000 asukkaan kaupunki” – Luonto helsinkiläisten lähiökuvauksissa. Teoksessa: Laakkonen, Simo; Laurila, Sari; Kansanen, Pekka

& Schulman, Harry (toim.). Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan – Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Ronkainen, Suvi (1999). Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Helsinki: Gaudeamus.

Ross, Stephanie (2006). Paradoxseja ja arvoituksia. Teoksessa Haapala, Arto & Kunnaskari Mia (toim.). Paradoxseja paratiiseissa – Näkökulmia urbaanin luonnon kysymyksiin. Lahti: Kansainvälinen soveltavan estetiikan instituutti.

Ryöti, Miliza (toim.) (2004). Monimuotoisen asumisen Helsinki – Helsingin asunto-ohjelma 2004-2008. Helsinki: Helsingin kaupungin talous- ja suunnittelukeskuksen julkaisuja 3/2004.

Saarikangas, Kirsi (2006). Eleyt tilat ja sukupuoli – Aukkaiden ja ympäristön kulttuurisia kohtaamisia. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Saisio, Pirkko (2000). Vastavalo. Helsinki: WSOY.

Salonen, Kirsi (2005). Mieli ja maisemat – Eko- ja ympäristöpsykologian näkökulma. Helsinki: Edita Prima Oy.

Santaoja, Tero; Siivola, Mari; Marttila, Mikko, Manninen, Rikhard, Sädevirta, Sirkka, Huhdanmäki, Aimo, Sohn, Anna-Maija; Tuominen, Elina; Tani, Alpo, Ahokas, Salla; Rodriguez, Kaisa; Piela, Sari, Ahtiainen, Markus & Mattila, Maija (2008). Esikaupunkien renessanssi. Esikaupunkien kehittämisen toimintatapoja. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.

Savolainen, Miina (2009). Voimauttavan valokuvan menetelmä. Teoksessa Valokuvan terapeutinen voima. Toim. Ulla Halkola, Tarja Koffert, Lauri Mannermaa. Helsinki: Suomalainen Lääkärisseura Duodecim.

Schulman, Harry (2001). Helsingin kasvu suurkaupungiksi. Teoksessa: Laakkonen, Simo; Laurila, Sari; Kansanen, Pekka & Schulman, Harry (toim.). Näkökulmia Helsingin ympäristöhistoriaan – Kaupungin ja ympäristön muutos 1800- ja 1900-luvuilla. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Schutz, Alfred (1945). On multiple realities. Teoksessa: Schutz, Alfred. Collected Papers I: The Problem of Social Reality. Toimittanut Natanson, Maurice. The Hague: Martinus Nijhoff, 1971.

Seamon, David (2000). A way of Seeing People and Place: Phenomenology in Environment-Behaviour Research. Teoksessa: Wapner, S.; Demick, J., Yamamoto, T. & Minami, H. (toim.). Theoretical Perspectives in Environment-Behaviour Research. New York: Plenum.

Sennet, Richard (1999). The Conscience of the Eye. The Design and Social life of Cities. London: Faber & Faber.

Siltala, Juha (2004). Työelämän huonontumisen lyhyt historia. Helsinki: Kustannusyhtiö Otava.

Sipilä, Maija; Bäcklund, Pia & Tyrväinen, Liisa (2009). Vaikuttamisen rajoilla. Onko koetulla luonnolla sijaa kaupungin suunnittelussa ja päätöksenteossa? Alue ja Ympäristö 2009:1, 39-50.

Strandell, Harriet (1995). Päiväkoti lasten kohtaamispaikkana. Helsinki: Gaudeamus.

Sulkunen, Pekka (1992). Johdatus sosiologiaan. Juva: WSOY.

Suonranta, Elina & Karilas, Kaisa (2009). Monimuotoinen Mellunkylä. Teoksessa: Piimies, Marja (toim.) Esikaupungeissa tapahtuu! Opas sille, joka retkeilee kaupungissa. Helsinki: Helsingin kaupunkisuunnitteluvirasto.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2009). Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä: Tammi.

Tuppurainen, Elsa (2008). Kukoistava puutarhakaupunki Tapiola on enää lakastunut muisto. Helsingin sanomat 3.2.2008, Kaupunki.

Turunen, Saija; Hoppania, Hanna-Kaisa; Luhtamäki, Minna; Tuomaala, Vaula (2010). Ihmisiä ja kaupunkiluontoa. Tutkimus pääkaupunkiseudun asukkaiden hyvinvoinnista. Pääkaupunkiseudun osaamiskeskuksen (SOCCA) ja Heikki Waris instituutin julkaisusarja nro 43.

http://www.socca.fi/aineistot/Ihmisia_ja_kaupunkiluontoa_tutkimus_paakaupunkiseudun_asukkaiden_hyvinvointi. Haettu 7.5.2010.

Tyrväinen, Liisa & Korpela, Kalevi (2009). Luonnosta terveyttä onnistuneella kaupunkisuunnittelulla. Teoksessa: Faehnle, Maija; Bäcklund, Pia & Laine, Markus. Kaupunkiluontoa kaikille. Ekologinen ja kokemuksellinen tieto kaupungin suunnittelussa. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Vaattovaara, Mari (2008). Asukas, asumistoiveet ja asuntomarkkinat.

http://www.suomenasuntoliitto.fi/julkaisuja/asumistaso/Asumistasokirja_pdf/Mari_Vaattovaara.pdf. Haettu 21.9.2008.

Vapaavuori, Jan (2008). Puutarhakaupunkeja vai ei? Puhe Vihervuoden päätösjuhlassa 14.11.2008. <http://www.vapaavuori.net/?kannanotot&id=320&y=2008>. Haettu 1.5.2009.

Viertiö, Sari (2010). Asuminen olemisen peruspiirteinä – esikaupunkien kodit. Teoksessa: Jääskeläinen, Lauri; Jaskanen, Leena; Saarholma, Mirka & Viertiö, Sari (toim.). Apoli. Helsingin arkkitehtuuripoliittinen ohjelma 2010. Helsinki: Helsingin kaupungin rakennusvalvontavirasto.

Vilkuna, Johanna (1997). Kaupungin eletyt ja institutionaaliset luonnot. Teoksessa: Haarni, Tuukka; Karvinen, Marko; Koskela, Hille & Tani, Sirpa (toim.). Tila paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen. Tampere: Vastapaino.

Villa Lillkalvik kunnostetaan (2005).

http://www.vuosaari.fi/index.php?Itemid=212&id=135&option=com_content&task=view. Haettu 1.8.2010.

Virtanen, Anne (1994). Tilasta paikkaan, estetiikasta ekologiaan. Turku: Turun yliopiston julkaisu C 155.

Virtanen, Anne (2000). Kaupungin suunnittelu ja eletty ekologisuus. Teoksessa: Kortelainen, Jarmo (toim.). Vihertyvä kaupunkiseutu – Suunnittelun ja hallinnan ekomoderni käänne. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

WCED (World Commission on Environment and Development (1987). Our Common Future. Bungay: Oxford University Press.

YTV (2007). Pääkaupunkiseudun ilmastostrategia 2030. Ilmastonmuutoksen hillintä keskeiseksi osaksi kaupunkien suunnittelua ja päätöksentekoa.
http://www.hsy.fi/seututieto/Documents/YTV_julkaisusarja/24_2007_ilmastostrategia.pdf.
Haettu 1.9.2009.

Liite 1 Kuvia Mellunkylästä: negatiivisesti koettuja ympäristöjä (1)

Susannan kuva: Pelottava tie. Tämä tie on kuvattu kotitaloni edestä metrolle päin. Päiväsaikaan tie on jopa ihan mukava, mutta pimeällä se on erittäin pelottava. Tiellä on vähän valoa ja metroaseman läheisyys on usein levoton. Pimeällä tämän tien käveleminen ei ole mukavaa.

Susannan kuva: Raiskatut puut ja rumat talot. Talot ovat perustylsiä verrattuna esimerkiksi takana näkyviin punaisiin tiilitaloihin. Onneksi talomme ei kuitenkaan ole harmaa. Talojemme edessä oli vielä viime vuonna mahtavat, hienot leppäpuut. Eräänä päivänä isännöitsijätoimisto oli palkannut (varmaankin halvimman mahdollisen) "metsurin", joka yhdessä päivässä sahasi kaikki puut samasta kohtaa poikki. Tässä kuvassa puut eivät ole niin pahan näköisiä, kun niihin on kasvanut lehtiä, mutta kun lehtiä ei ole, ovat puut maasta töröttäviä paaluja. Näistä puista ei koskaan tule enää hienoja puita. Tällaista ei saisi tapahtua.

Liite 2 Kuvia Mellunkylästä: Negatiivisesti koettuja ympäristöjä (2)

Eevan kuva: Ainoa penkki kävelyreitillä varrella

Eeva kuva: Roskia

Pekan kuva: Luontoon kuulumatonta

Liite 3 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (1)

Jonnan kuva: Kesäyllätys! Kaupunki laittaa kuntoon syrjäiseltä tuntuneen kääntöpaikan/joutomaan, josta lähtee usean mellunmäkeläisen metsäinen lenkipolku! Tätä ovat naapuritkin ihastelleet, hienoa että tähän on laitettu varoja, tulee tunne että Mellunmäkeä halutaan kehittää.

Leenan kuva: Kurkimäen leikkipuisto

Eevan kuva: Kalliomaisemaa

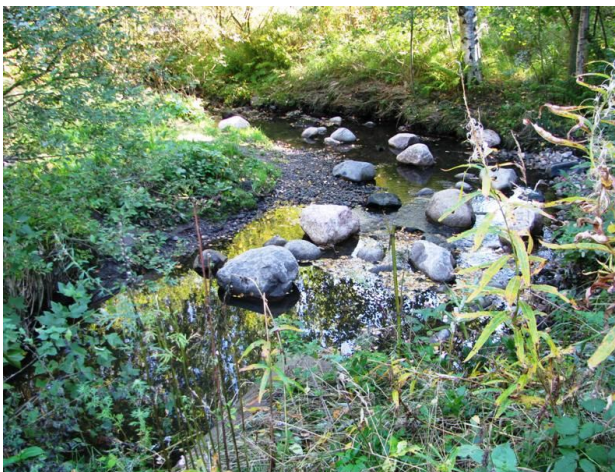
Liite 4 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (2)

Pekan kuva: ”Sieniä, kukkia ja lintuja näkee aina, tänäänkin lähti palokärki aivan läheltä. Palokärki naukuu kuin kissa, kun se tulee pesälle nukkumaan puolison luo.”

Juhanin kuva: Niittymaisemaa Mellunmäessä

Mikan ja Riikan kuva: ”Joku viikko sitten talkoilla kunnostettiin Mellunkylänpuro taimenille sopivaksi kutunousupaikaksi. Isoja kiviä aseteltiin ja lapiottiin soraa, jotta vesi virtaisi paremmin.”

Liite 5 Kuvia Mellunkylän viheralueilta (3)

Siirin kuva. Kontulan asukaspuiston istutuksia.

Susannan kuva: Metsä. Otin tämän kuvan mukaan siksi, että mielestäni on ihanaa, että lähellämme on metsää ja toivon, ettei sitä koskaan kaadeta pois. Jokainen tarvitsee paikan, jossa voi rauhassa kävellä ja pohtia asioita. Tänne ei kuulu mitkään kaupungin äänet.

Pekan kuva: Peseytyvä linnunpoika